

ໂຫຍ

ໄຂສຸຕທຳມາຍເທລຸເກມປ໌ເຟວຣ໌

ເຈົ້າກາພ

ພິມພິໄຂກາພພຣະສາສະນາພິເສດສະພາ

ທຳມາຍເກລິກ ສັຍທຳມ

(ພຣະຍາວຸກັຍພິພາກສາ)

ພະ ວັດເກພິສັກສາສາສ

ວັດເກລິກ 25 ມິຖຸນາ 2487

คำนำ

เจ้าภาพในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเกตุอิน ชัยนาม (พระยาอุภัยพิพากษา) แจ้งความจำนงมายังกรมศิลปากร ขอรับต้นฉบับหนังสือเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปตีพิมพ์แจกเป็นที่ระลึก กรมศิลปากรมอบเรื่อง “ไทยในจดหมายเหตุนามบุปผะ” ให้พิจารณา ดูก็เป็นทีพอใจ จึงตกลงพิมพ์ขึ้นไว้เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเกตุอิน ชัยนาม ครอง

หนังสือเรื่องนี้ กล่าวด้วยข้อความไปในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และตอนต้นแห่งรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ซึ่งผู้เขียนพบเห็นด้วยตนเองบ้าง ได้ฟังเรื่องราวจากคำบอกเล่าบ้าง แล้วจดลงไว้ กรมศิลปากรเห็นว่าเป็นเรื่องที่ควรรักษาออกพิมพ์เผยแพร่ เพื่อประกอบหลักฐานเป็นความรู้ทางประวัติศาสตร์ให้กว้างขวาง จึงให้นายอมพร สายสุวรรณ ข้าราชการในกองวรรณคดี กรมศิลปากร จัดแปลขึ้นจากหนังสือ The History of Japan together with a Description of the Kingdom of Siam 1690-92 ของ Engelbert Kaempfer, M.D. ตัดแปลเฉพาะตอนที่กล่าวถึงประเทศไทย กรมศิลปากรมุ่งหมายไว้ว่าจะมอบส่วนหลักฐานทำบันทึกและคำอธิบายเพิ่มเติมต่อไป เพราะมีข้อความที่ควรรักษาจากหลักฐานอื่นอีก ด้วยข้อความในหนังสือนี้ บางตอนเป็นเรื่องที่ผู้เขียนได้เขียนขึ้นจากคำบอกเล่า ซึ่งตนได้ฟังมาภายหลังเหตุการณ์

ผ่านพ้นไปแล้วนานปี เช่น ตอนกล่าวถึงเรื่องสงครามของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเรื่องสมเด็จพระเพทราชาได้ราชสมบัติ บางตอนก็เขียนขึ้นตามความเห็นเป็นข้อสันนิษฐานของตนเอง เช่น ตอนที่ว่าด้วยประวัติตำนานและความเชื่อถือของไทยและชาวตะวันออกอื่น ๆ นอกจากนั้น คำที่เป็นชื่อเฉพาะ เช่น ชื่อตำแหน่งและบันดาศักดิ์ขุนนาง และข้าราชการเป็นต้น ก็ดูวิปถาธมาก บางชื่อก็ถ่ายลงเป็นคำไทยได้ แต่บางชื่อก็ไม่สามาถสอบถจนให้ซาบได้ว่า ที่ถูกต้องควรจะเป็นอย่างไรมาก่อน เป็นเรื่องที่จะต้องสอบถจนค้นคว้าหาข้อเท็จจริงกันต่อไปหวังใจว่าคงจะได้รับพิจารณาจากท่านผู้รู้และผู้สนใจในเรื่องนี้เพื่อความเจริญก้าวหน้าในความรู้ด้านนี้ต่อไป และท่านผู้ได้รับแจกหนังสือโดยทั่วไป คงมีความพอใจอนุโมทนาในการที่บุตรธิดา นายเถื่อน ชัยนาม ได้พิมพ์หนังสือเรื่องนชนเป็นวิทยาคารนฤกตหนึ่ง เจ้าภาพได้เรียงประวัติของนายเถื่อน ชัยนาม ดังมาขอให้พิมพ์ไว้ด้วย จึงได้พิมพ์ไว้ท้ายค่านานเพื่อเป็นอนุสรณ์ตลอดกาลนาน

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลทักษิณานุทานกิจ ที่บุตรธิดา นายเถื่อน ชัยนาม ได้บำเพ็ญกุศลแต่บิดาด้วยกตัญญูกตเวทีตามเป็นบัจใจไปการกิจ ของจตุรมิตรชมิตตณันดานให้ นายเถื่อน ชัยนาม ประดับทิศสุดในสมัยปรายภพ สมดังมโนปณิธานทุกประการ เทน.

กรมศิลปากร

22 มีนาคม 2487

สารบาณเรื่อง

คำนำ	หน้า ต้น
ประวัตินายเกลื่อน ชัยนาม (พระยาอุภัยพิพากสา)	,, ก
บทร้อยกรองบางสำนวนของนายเกลื่อน ชัยนาม	,, (1)
ไทยในจดหมายเหตุเกมปี่เฟอร์	
คำชี้แจงเกี่ยวแก่นังสือของหมอเกมปี่เฟอร์	,, 1
ประวัติสังเขปของหมอเกมปี่เฟอร์	,, 5
ประวัติสังเขปของตระกูลชอยเซอร์	,, 9
บทที่ 1 จดหมายเหตุระยะทางจากบาตาเวีย	
ถึงสยาม กับความเป็นไปเมื่อพักที่นั่น	,, 11
โอกาสเดินทาง	,, 11
ออกจากบาตาเวีย	,, 12
เข้าเขตเมืองกย	,, 15
เข้าปากน้ำเจ้าพระยา	,, 16
บางกอก	,, 17
กรุงศรีอยุธยา	,, 18
ว่าด้วยลัทธิเดิพระราชดำเนิน	,, 18
เข้าพบพระยาพระคลัง	,, 21

(ข)

บทที่ 2 สถานะปัจจุบันแห่งราชสำนักสยาม

กับการพรรณนากล่าวถึงอยุธยาพระนคร

หลวง อันเป็นที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดิน

ประทับอยู่

หน้า 27

สถานการณ์ปัจจุบัน

,, 27

ประวัติคอนต์แตนดิน พอดคอน

,, 28

เหตุการณ์ต่อมา

,, 32

พระนารายณ์สวรรคต

,, 35

ประเพณีสืบราชสมบัติ

,, 36

กบตเจ้ามังกัดลัวร์

,, 37

กบตพระมอญ

,, 38

ลำดับชั้นขุนนาง

,, 39

ลำดับชั้นดาตักัด

,, 42

ชื่อและอาณาเขตประเทศ

,, 42

แคว้นดาว

,, 44

อาณาจักรดาว

,, 44

สภาพของกรุงศรีอยุธยา

,, 46

พระราชวัง

,, 48

วัดวาอาราม

,, 50

กตปุระ

,, 52

(ก)

นอกเมือง	หน้า 54
ค่ายชาวต่างประเทศ	„ 54
ภูเขาทอง	„ 55
วัดพระยาพระคลัง	„ 57
คันโพธิ์	„ 60
ลำดับและปฐมวัยวัตถุ	„ 61
พระ	„ 68
ลำดับชนคนะดังค์	„ 68
ชี	„ 70
การนับถักราชและวันเดือนปี	„ 70
วันนักขัตฤกษ์	„ 73
เงินตรา	„ 74
ออกจากไทย	„ 75

สารบาณรูป

รูปนายเกลื่อน ชัยนาม (พระยาอุภัยพิพากษา)

ถ่ายเมื่อราวปี 2459

ถ่ายสารบาณ

ถ่ายเมื่อปี 2472

ถ่ายประวัติ

ถ่ายที่บ้านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ถ่ายบทร้อยกรองบางตำนาน

แผนที่แสดงระยะเดินทางของหมอแกมปีเฟอร์

ระหว่างหน้า 18-19

แผนผังกรุงศรีอยุธยา

,, 46-47

แผนผังพระราชวังหลวง

,, 48-49

รูปเรือนไม้ไผ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

,, 54-55

รูปวัดพระยาพระคลัง

,, 58-59

นายเกลื่อน ชัยนาม
(พระยาอุภัยพิพากษา)

เกิด วันอังคารที่ 28 กุมภาพันธ์ 2407

ตาย วันอาทิตย์ 2 มกราคม 2487

ถ่ายเมื่อราวปี 2459

ประวัติ

นายเกลื่อน ชัยนาม (พระยาอุภัยพิพากษา)

นายเกลื่อน ชัยนาม (พระยาอุภัยพิพากษา) เกิดเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2407 ตรงกับวันอังคารขึ้น 4 ค่ำ เดือน 4 ปีชวด นาค ตำบลบ้านคตองด่าน อำเภอบางตำบลัง จังหวัดธนบุรี บิดาชื่อน ชุนชัยบริบาล (ตาด) มารดาชื่อน พลับ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 5 คน เรียงตามลำดับดังนี้

- (1) นางจัน วิบุตเสธ (ถึงแก่กรรมแล้ว)
- (2) คุณหญิงเจียม เทพาริบัติ (เจียม เทพานนท์)
- (3) นางจิบ สวัสดิ์โกส่า บุญนาค
- (4) นายเกลื่อน ชัยนาม (พระยาอุภัยพิพากษา)
- (5) ชุนชัยบริบาล (เลื่อน ชัยนาม) (ถึงแก่กรรมแล้ว)

การปฏิบัติกิจในพระศาสนาและการศึกษา

เมื่อ พ.ศ. 2417 ได้เข้าศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทยที่สำนักหมื่นสุนทร ซึ่งเปนสถานที่ยอมรับกฤตบุตรที่ดั่งหนึ่งในสมัยนั้น เมื่อ พ.ศ. 2428 ได้อุปสมบทที่วัดทองนพคุณ พระสุโขมัยังวร เปนพระอุปัชฌาย์ พระสมุห์หนุชและพระอาจารย์ชุ่ม เปนพระกัมมวาจา ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและพระวินัย 1 พรรษา แล้วดาดิกขาบท ต่อมาได้

พยายามลึกซึ้งและค้นคว้าในวิชาการปกครองและกฎหมาย (ขณะนั้น
ยังไม่มีโรงเรียนสอนวิชาการปกครองและกฎหมาย) จนมีความรู้
ความชำนาญ จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นนายอำเภอ เป็นข้าหลวงประจำ
จังหวัดและเป็นผู้พิพากษาทั้งในศาลกรุงเทพพระมหานครและศาลมณฑล
ทวายเมือง ในปี พ.ศ. 2460 เนติบัณฑิตยสภาได้รับรองในคุณวุฒิ
ยอมรับเข้าเป็นสมาชิกพิเศษ และได้รับพระราชทานเลขาธิการเนติบัณฑิต
เป็นเกียรติยศ

นอกจากหน้าที่ราชการแล้ว ปรากฏว่านายเกตุอน ชัยนาม เป็น
ผู้สนใจในวรรณคดีไทยมาก ชอบอ่านและด่ามากเขียนข้อความร้อย
กรองตลอดจนบันทึกความจำเหตุการณ์ต่าง ๆ ไว้มาก ท่านได้แต่ง
โคลงและกลอนไว้หลายอย่าง และได้เคยจัดพิมพ์ขึ้นแล้วก็มี อาทิ
สำหรับด่าก๊ว ซึ่งท่านพิมพ์แจกในคราวทำบุญฉลองอายุครบ 60 ปี
เมื่อ พ.ศ. 2468 ที่ยังไม่ได้ออกพิมพ์ บทประพันธ์ที่ท่านถนัดแต่งนั้น
มีโวหารเป็นสุภาษิตมากกว่าอย่างอื่น เพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงท่าน
และเพื่อแสดงความสามารถในการประพันธ์ของท่าน บุตรหลานได้ช่วย
กันคัดค้านร้อยกรองต่าง ๆ ที่ท่านแต่งมาพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ เป็น
ทำนองตั้งถ้อยพินิจน้อยท้ายประวัติของท่านด้วยแล้ว

การสมรส

นายเกตุอน ชัยนาม ได้ทำการสมรสกับคุณหญิงจันท ซึ่งถึง
แก่ก่อนหน้านั้น 1 ปีแล้ว มีบุตรซึ่งเกิดด้วยคุณหญิงจันทหลายคน
ที่ยังมีชีวิตอยู่ในขณะนี้ 2 คน คือ

(1) นายติเรก ชัยนาม และ

(2) นายไพโรจน์ ชัยนาม

นอกจากนี้ยังมีบุตรซึ่งเกิดด้วยภริยาอื่นอีก คือ

(1) นางแม่ ถิมบิณฑน์ อยู่ไทยราชธานี

(2) นางประเทือง คุตมิต

(3) นายพันคำหรวดครันนร ชัยนาม

(4) เรืออากาศเอกอุลลัท ชัยนาม

(5) นายโสภา ชัยนาม

(6) เด็กหญิงสุภาวดี ชัยนาม

การรับราชการ

เมื่อ พ.ศ. 2426 อายุได้ 19 ปี เริ่มเข้ารับราชการเป็น
เด็มนในกองตระเวนซ้าย กรมกองตระเวน กระทรวง 1

ในปี พ.ศ. 2428 ก่อนอุปสมบทได้รับแต่งตั้งเป็นหมื่นรอง
ชัยบริบาล และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายอำเภอวัดทองร่มชาติ
จังหวัดธนบุรี 2

1 คือ กรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย กรมกองตระเวนเวลานั้น แบ่งหน้าที่
ออกเป็น 3 กอง (1) กองตระเวนขวา มีหน้าที่รักษาความสงบฝั่งขวาของลำน้ำ
เจ้าพระยา (จังหวัดธนบุรี) (2) กองตระเวนซ้าย มีหน้าที่รักษาความสงบฝั่ง
ซ้ายของลำน้ำเจ้าพระยา (จังหวัดพระนคร) และ (3) กองตระเวนลำน้ำ มีหน้าที่
รักษาความสงบในลำน้ำเจ้าพระยา ทั้งในเขตพระนครและธนบุรี

2 ปัจจุบันเป็นตึบในกิ่งอำเภอคลองสาน การปกครองในขณะนั้นได้แบ่ง
การปกครองตามกตหมายเก่า และยังใช้วิธีจารีตนครบาล สำหรับเขตกรุงเทพมหานคร
มหานคร แบ่งออกเป็นอำเภอร้อยแขวง ทางราชการนิยมเรียกชื่อนาบอำเภอ แล้ว
เติมตำแหน่งที่ปกครอง เช่นอำเภอขุนภิชาติพิทักษ์ ตำบลแจรงร้อน ฯลฯ (ดูประกาศ
รับใบอนุญาตการเดินรถไฟ 25 มี.ค. ร.ศ. 117)

พ.ศ. 2430 ได้ย้ายไปรับราชการในตำแหน่งนายอำเภอตลาด
ส้มเค็ด (ปัจจุบันเป็นตำบลในท้องที่อำเภอชนบุรี) แล้วเลื่อนขึ้น
ดัดขึ้นเป็นชนบุรี

พ.ศ. 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระ
บรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
พิชิตปรีชากร ไปรักษาดำเนินเขตแดนมณฑลลาวท้าว^๑ ซึ่งติดต่อกับ
อินโดจีนฝรั่งเศส ดัดในกรมหลวงพิชิตฯ ได้กราบบังคมทูล
พระกรุณารบุดขอพระราชทานนายเกดอิน. ชัยนาม (ชนบุรี)
ให้ไปช่วยราชการครั้งนั้นด้วย ได้ซึ่งพระกรุณาโปรดเกล้าฯ อนุญาต
และชงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นขุนมโไทยพิทักษ์

ในการเดินทางครั้งนั้น ได้ฝากความยากลำบากเป็นอย่างยิ่ง
เมื่อถึงมณฑลลาวท้าวแล้ว ดัดในกรมหลวงพิชิตฯ ได้ซึ่งแต่งตั้ง
ให้นายเกดอิน. ชัยนาม (ขุนมโไทยพิทักษ์) เป็นข้าหลวงประจำ
จังหวัดดัดสะเกด

พ.ศ. 2436 (ร.ศ. 112) มีทนายอน. เขม. เข้าภูม. แคน
เมืองเชียงแตน^๒ ดัดในกรมหลวงพิชิตฯ ได้มีรับสั่งให้นายเกดอิน

1 คือนมทลอิสาน มีอาณาเขตปกครองภาคอิสานทั้งภาค โดยมีจังหวัดอุบล
ราชธานี เป็นศูนย์กลางบัญชาการ

2 หรือเรียกชื่ออีกนัยหนึ่งว่า เชียงแตง ตั้งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตรงข้าม
ปากเซ เมืองนี้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท แต่ครั้งยังดำรงพระยศเป็นเจ้า
พระยาสุรสีห์ได้ยกขึ้นไปตีเวียงจันทน์ และตั้งขึ้นเมื่อจุลศักราช 1146 (พ.ศ. 2327)
เพื่อเป็นอนุสรณ์ความดีของนายเชียงแตง ซึ่งพาญาติพี่น้องและ พักพวกเข้าสวามิภักดิ์
และรับอาสาบำรุงขบวนทัพเรือขึ้นตี เวียงจันทน์ (ดูประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 4 หน้า 52)

ชัยนาม (ขุนผไทไทยพิทักษ์) คุมทหานเมืองด่งสะเกด เมืองอุทุม
พรพิสัย ไปรักสาด่านช่องโผย (ปัจจุบันตรงกับอำเภอจอมกระดานต์
ระยะทางวัดเส้นตรงจากจังหวัดด่งสะเกดถึงช่องโผย 85 ก.ม.) ซึ่ง
ติดต่อกับเขตแดนเมืองพรหมเทพของฝรั่งเสต์ การไปปฏิบัติราชการ
ในยามคับขันครั้งนั้น ด่เต็ดในกรมหลวงพิชิตฯ ได้ส่งใบบังพระทัย
นายเกดดอน ชัยนาม เป็นพิเลต ถึงกับได้มีลายพระหัตถ์มอบอาชญา
สิทธิ์ให้นายเกดดอน ชัยนาม ประหารชีวิตผู้กระต้างกะเดื่องได้ก่อนกราบ
ทูลตามทางการ เมื่อนายเกดดอน ชัยนาม ได้ดำเนินการและจัดวาง
แผนการรักสาด่านเพนทเซมแขวงเรียบร้อยแล้ว จึงมีรับสั่งให้พระชัยภักดี
ผู้ช่วยเมืองด่งสะเกดไปรักสาด่านช่องโผยแทน และทรงรับสั่งให้ นาย
เกดดอน ชัยนาม กลับเข้ารับหน้าที่ข้าหลวงประจำจังหวัดด่งสะเกดตาม
เดิม แล้วทรงมอบภาระสำคัญให้นายเกดดอน ชัยนาม ปฏิบัติในคราวที่
ประเทศกำลังตกอยู่ในภาวะคับขันนอกหลายประการ เช่น เป็นผู้กะ
เกณฑ์คนเข้ารับราชการทหาน ด่งสะม่งเบียง และหัตถ์กระสุนส่งให้แก่
มณฑลลาวท้าว ปรากฏว่าการปฏิบัติราชการของท่านในครั้งนั้นได้ดำ
เนินดุดองไปโดยเรียบร้อยเพนทเซมพระประสงค์ของด่เต็ดในกรมหลวง
พิชิตฯ หย่าย้ง

พ.ศ. 2438 เล็ดกรันพิพาทระหว่องประเทศแล้ว ซึ่งพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้กลับมารับราชการในกรุงเทพพระมหานครในหน้าที่คุดา
การ เป็นผู้ช่วยกับการกองที่ 3 พิจารณาความอาญาที่คงค้าง

- พ.ศ. 2439 โปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้พิพากษาลำดับแห่ง
 พ.ศ. 2441 โปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้พิพากษาลำดับพิณโกล
 พ.ศ. 2445 โปรดเกล้าฯ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๐๒
 ขวปรีวัตร
 พ.ศ. 2449 โปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้พิพากษาลำดับมณฑลอยุธยา
 พ.ศ. 2454 โปรดเกล้าฯ เดือนยี่เป็ง ค.ศ. ๑๙๑๑
 พ.ศ. 2459 โปรดเกล้าฯ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๑๖
 วินิจฉัย
 พ.ศ. 2464 โปรดเกล้าฯ เดือนยี่เป็ง ค.ศ. ๑๙๒๑
 พ.ศ. 2466 โปรดเกล้าฯ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๒๓
 พิกาส

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับในระหว่างรับราชการ

- ขณะที่นายเลื่อน ชัยนาม รับราชการอยู่นั้น ได้รับพระราช
 ทานตราและเหรียญราชการ ดังต่อไปนี้
 พ.ศ. 2435 เหรียญรัชดาภิเษก
 พ.ศ. 2439 ตราเบญจมาภรณ์ช้างเผือก
 พ.ศ. 2440 เหรียญประพาสมาตา
 พ.ศ. 2444 ตราเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
 พ.ศ. 2447 เหรียญทวิชาติ
 พ.ศ. 2450 เหรียญรัชมงกุฎ

- พ.ศ. 2451 เหยียนรัชมังกคามิเล็ก
 พ.ศ. 2454 เหยียนบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6
 พ.ศ. 2456 ตราจักรถาภรณ์มังกุตไทย
 พ.ศ. 2461 ตราจักรถาภรณ์ช้างเผือก
 พ.ศ. 2462 เหยียนจักรพัตมาตา
 พ.ศ. 2475 เหยียนเฉลิมพระมหานคร 150 ปี

การออกจากราชการ

ในปี พ.ศ. 2468 นายเกลื่อน ชัยนาม มีอายุถึง 62 ปี และได้รับราชการต่อเนื่องกันมารวมเป็นเวลาถึง 42 ปี ทำให้สุขภาพทรุดโทรม จึงกราบถวายบังคมลาออกจากราชการ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2469

ปัจฉิมกาล

หลังจากที่ได้ลาออกจากราชการแล้ว นายเกลื่อน ชัยนาม ได้กลับมาพักผ่อนที่บ้านในกรุงเทพฯ บาง แต่ส่วนมากอยู่ต่างจังหวัด เพราะพอใจมีชีวิตอยู่ด้วยความสงบ ท่านได้รับราชการอยู่ทั้งจังหวัดพระนครศรีอยุธยาถึง 20 ปี และเมื่อออกจากราชการแล้วก็พักผ่อนอยู่ที่นั่นตลอดมาจนสิ้นอายุขัยอีกรวมเป็นเวลาทั้งสิ้นที่อยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาถึง 39 ปี อาศัยที่ท่านอยู่ในจังหวัดนาน และ

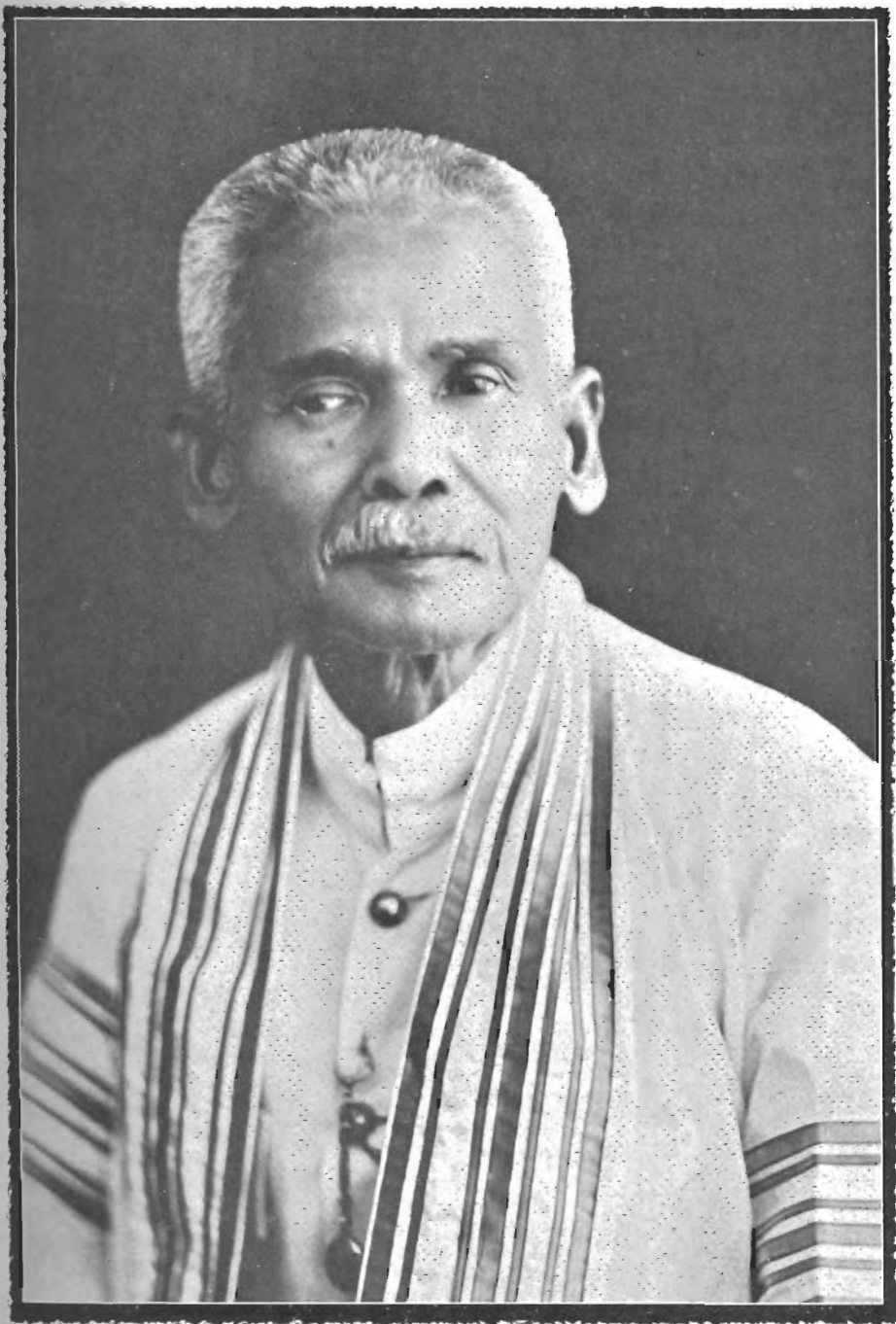
ได้กะำทำนให้เป็นักกว้างขวางในหมู่ชนทุกชั้นไม่ว่าในวงราชการ หรือ
พ่อค้าประชาชน ท่านจึงเป็นที่นับถือและรักใคร่ของผู้ใหญ่ในจังหวัด
นั้นเป็นอันมาก จนถึงกับถือว่าท่านเป็นคนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ด้วยคนหนึ่ง แม้ในสมัยก่อนเมื่อเจ้านายผู้ใหญ่ได้คิดขึ้นไปอยุธยา
หรือซึ่งรับราชการประจำอยู่ที่อยุธยา ก็ อาทิเช่นจอมพล ดมเด็ด
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิสณุโลกประชานาถ และดมเด็ด
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ก็มักซึ่งเรียกหา
ความลอบถามต้นทนายอยู่เสมอในกานะที่ท่านเป็นคนเก่า รูเรื่องราวของ
จังหวัดนั้น นับว่าท่านเป็นที่คุ้นเคยกับเจ้านายและข้าราชการชั้นผู้
ใหญ่ทั่วไป และแม้เมื่อออกจากราชการแล้วก็ยังได้เข้าช่วยเหลือร่วมมือ
ด้วยอย่างเต็มความลามาตทุกครั้งที่ทางราชการได้เรียก้อง

ท่านได้ใช้ชีวิตในบั้นจิมกาดของท่านด้วยความสงบ และด้วยการ
ทำบุญรักษาสัจธรรมตามทางพระพุทธศาสนาตลอดจนถึงแก่กัม

นายเกดดอน ชัยนาม ได้เริ่มป่วยด้วยโรคชราเมื่อก่อนหน้าถึงแก
กัมราว 3 เดือน มีอาการธาตุไม่ปกติ และอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย
ทำงานไม่ลุ่มาเสมอ อันเนื่องมาจากความซัดโซมของสังขาร แพทย์
หลายนายได้เี่ยวยาและรักษาดยาบาดด้วยความเอาใจได้ หย่างลุด
ความลามาตหลายครั้ง แต่อาการป่วยมิได้ดีขึ้น มีแต่ซัดลงเป็น
ลำดับทีละน้อย ท่านได้ถึง แก่กัมตง ด้วยอาการ อันสงบ ณ ที่บ้าน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันอาทิตย์ที่ 2 มกราคม พุทธศักราช

2487 เวลา 13.05 น. สิริรวมอายุได้ 80 ปี บุตรและธิดา
ญาติได้เข็นศพจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มานับจุไว้ในสุสานวัด
มกุฏกษัตริยารามเป็นการชั่วคราว

ในการนี้ ได้ส่งพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำอาบศพ
และหีบทองลายสลักพร้อมด้วยฉัตรเบญจาตั้ง 4 คันเป็นเกียรติยศ กับ
โปรดเกล้าฯ ให้ได้รับพระราชทานเพลิงศพที่เมรุหน้าพลับพลาอิสริยา
ภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส โดยส่งพระมหากรณาเป็นพิธีสด โปรด
ให้เป็นการสดเค็ดพระราชดำเนินไปบำเพ็ญพระราชกุศล พระราชทาน
ไตรบังสุกุล 5 ไตร แล้วส่งจุดสักแคพระราชทานเพลิงศพ ซึ่งทรง
นับเป็นพระมหากรณาธิคุณอันเกล้าฯ

ถ่ายเมื่อปี 2472

บทร้อยกรองบางลำนวน

ของ
นายเกลื่อน ชัยนาม

กลอนสตอวยพรมิตรสหาย

ด้กัวมาในงำนขันบ้านใหม่	พรขอให้แต่ต้องเจ้าของบ้าน
จงมีความดีโชมโหลาร	โรครภัยพาดหย่ามีมาทำ
การทตงโรงเรียนเพียรฝึกสอน	ให้ถาวรตลอดไปเบองหน้า
ดีดที่จจะอ่านเขียนเรียนนิชา	ขอให้น่าขอให้มีทอเอย.

สำนวนรัก

เหตุที่รักหักเหไรวไม่พ้งห้าม
ประมาณควนประมวนความยามรักขาน
ให้นางครองให้น้องตริกให้นักราร
เล็ดรักถัดรัดนเร่องสารการอาดัย
คำใดหยาบคาบไตหยันฉันขอโทษ
ยกโกรธาหย่าโกรทเทอนเงินยกให้
เพ่งแรกแต่งเพ่งเรียงตามความจิงใจ
ขอทเขียนคำที่ไซไม่เพราะกลอน
กลอนแดนเงินเกินสุดชัตน่านัดดี
ไซ่เกลดงว่าไซ่กระวัดักถัดร
ตั้งจิตหมายเต็มใจมากล่าวว่านอน
ให้สัมรเห็นสัมคคความรักเอย.

ตำนานนิราส

(จากนิราศบ้านซ่ง)

นิราศร้างค้องห่างนุช	พี่แสนสุดเฝ้าโศกสลด
จวนพระสุริยัน	ต้องแสงทองค้องจากนาง
เข้าปลุกตื่นกนิษฐา	คืนนิทราเกิดเผลอบาง
เวทาจะรุ่งราง	คุเหวร้างซ่งแจจัน
ภุมรินโบยบินว่อน	จะจากจรให้ไฉน
นุชผวาคว่าหาภรร -	ดากด่าคำรำพันดา
คอยหยู่เกิดดวงเนตร	หย่าทเวดกนิษฐา
มีกิจอดิสร	จึงจากเจ้าด้วยจำเอน
.....	.....
.....	.....
ออกเรือนน้ำเนตรหลัง	พว้าพวงไม่ใคร่จร
วันหนึ่งจากสมร	ฉนนับตะกถกัน
คิดความยามเฒ่าพนัก	เขาวดักด้นเคยจัดสร
ควาหวานทุกสิ่งอัน	จากน้องหมกรดโศธา
ยามนอนเมื่ออรอนงค์	สวดสวดให้นิทรา
จากไปใครจะมา	พิศเพี้ยนเช่นกลอยใจ
.....	.....
.....	.....

แรมทางมากทางดึก
 อดบึ้งอดตาหา
 จากเจ้าเปื่อยวเป่าจิต
 มั่งก่จะเคย
 บ้านหัวหินฝั่งละ
 มีดาวปราสาณไฉไล
 ใจเจ้าจงหนักแน่น
 พบใครเขากว้าวสาร

ใจว่าตักถึงแก้วตา
 ไม่เห็นบึ้งที่ไหนเคย
 ให้หวนคิดถึงยามเซย
 โดดตงบึ้งให้บรรลัย
 ครบที่จะต้องตงไป
 หยุ่นในท้องนทีธาร
 ให้เหมือนแผ่นดีดาพาน
 ไซ้พิหยาปรัดารมย์

แดตชายคดถึง
 พจรงดังความ
 จงไปทิดไหนด้าง
 จงช่วยนารับิน
 นกเดินไปได้หน่อย
 ไม่บอกขามสงวน
 ถึงบ้านมะขามเรียง
 ไฉนงานการจิรวาห์

นกกรวกิ่งต้องตัวตาม
 ว่านกล่ย์เจ้าหากิน
 ถ้าไปทางบ้านโฉมฉิน
 บอกยพาวาเรียมครวน
 กัด่าถอยกลับหลังทวน
 ตามคำดังของพิยา
 คิดถึงเคียงชนิดดา
 ได้นั่งเคียงหยุ่นเคียงกัน....

สักรา

สักราหนัรอนนอนไม่หลับ   เดีโตะขับซิมตักนรทุกชนชุม
 เรือดกัณรณกัถองเข้าห้วงม   ถ้าได้พุ่มพวงผกามาช่วยพัด

ให้สบายเหมือนหนึ่งถึงนิโรธ
ขอเงินเทพเทวช่วยอาหนัก

ตั้งอาหนาร้อนชอยอันกล่าว
คือร้อนจึ่งนกร้อนนอคค
ร้อนหย่างนพอมทหอบได้
แต่ร้อนใจให้ระทมตรมอุรา

ตั้งอาหน่าฝนคนจนยาก
หลังคารั่วตัวบวดยเดียวด้วยนอ
ดังไคถุน้ำทำให้กำสัด
หาจากแซมบังเงินหมดเงินทอง
ตั้งอาหน่าฝนคนประดังค
คันข้าวงอกออกรวงพวงตระกาน
เพี้ยแต่บุญปลาไม่มากัด
ปลอดภัยร้ายขายคัมราค

ตั้งอาหน่าหนาวท่านกล่าวข้าง
รูปงามดัดดัดตามยุคคราว
การแต่งกายด้ายใจแม้ใครเห็น
คนมุ่งหมายคดียาจะเป็นภมร
ตั้งอาหน่าหนาวนคราวเคราะห์
ถึงมีผ้าห่มบ้างในกตางคิน

จะปราโมทย์ยิ่งกว่าใครให้สมบัติ
ให้นางขัจฉราลงมาเอย.
ถึงเรื่องราวร้อนดุมหยุต
ร้อนแดงดีดริยต้องลงมา
ร้อนบวดยไซ้แพทยคัมภีร์กล่าว
ไม่มีผาสุกสันต์ดีถ้วนเอย.

แต่ฝนดำปากใหญ่กระท่อมออกชอมช่อ
ฝนไม่รดคกโหยน้ำให้दनง
น้ำค้างหยดนงเจ้าเมี่ยงข้าวของ
ต้องนงร้องไห้ล่อนทุกคินเอย.
คำข้าวดังโนนนาหรือว่าหว่าน
ฝนบันดานคกทงนาขงนา
เก็บเกี่ยวมคินวดไวได้นงหนา
ควนเรียกว่ากุดดีให้ผลเอย.

ว่าดูข้างดูเวตาเมื่อหน้าหนาว
ถ้าดูดาวได้ภาดูหน้าร้อน
จะว่าเป็นเช่นกับนางอัปสร
เซยเกิดรของสัตว์รคินันดรเอย.
จวบจำเพาะเป็นยามจากงามขึ้น
ตั้งลิมฝนไม่หายหนาวกายใจ

(5)

เว้นแต่ได้ชีวิตนิรันดร์

ขอเช่นเทพเทวสุราลัย

นั้นหนะขาดจะถ้าวหายหนาวได้

คนวิทย์ให้สู้ตามมาเฮย.

สุภาสิตสอนหยิง

• เงินจำค่าพร้อง

ไซ้จะถ้าวคำประจาน

ใจหวังเพื่อเยาวยามาย

ไต่ขว่าบเหตุแจ้ง

เพลงล้า

จิตเกดง

มีสติ ครักแ

ขจิตพันคนกเดิม

• ยาดั้นให้เลให้วณ

หมอเวทมนต์จินคิด

หย่าหลงว่าประสิทธิ์

มันหลอกเอาทรัพย์ไซ้

เห็นผิดคิดได้เร่ง

หลายชนิด

ปลดให้

ดับก่อน

เชื้อแฉับนิบหาย

รับสละ

ความทิดถิมานะ

ดัดจิตดัดโอธระ-

นานไม่กวันพรัง

นชทง

วงหยู่ เล่มอนา

เพราะพร้องพาท

• ถนอมจิตคิดซอคง

คำมรุตวาทชวน

ประพรวักิจโดยธรรม

โมหะระยับบั้ง

ต่อกัน

หย่าอ้าง

ทางชอบ นามเ

แบ่งน้อยนานคี่

รักจะยื่นหู่ได้	โดยคน
มตะชั่วในสัณห์	ก่อนได้
เด่นหีบคืบคัต่างมนต์	ดังรัก แรงเฮย
เรียนรำน่านะให้	เหตุด้วยกรุณา
เคอนล้าหรับท่านผู้	ล้ามี
คงจะโปรดปราน	นาคน้อง
ถนอมแนบจวบชั่ว	วางวอด วายเฮย
พังหยาเคื่องซนชอง	คิดแก่นชออภัย.

สุภาษิตสอนคนในบ้าน

คั้นก่อน ผู้ปกครอง เป็นของดี
 นอนหลัง เถิด ตรวจการ ในบ้านช่อง
 พังได้ พดเสนาะ คำเพราะพร้อง
 ให้ชน ค่อง พักครยม แด้นมวน
 กตัญได้ เพราะ ทำดี แะมรด
 ไม่ดอง หมด กตวัไ้ คนไม่ดอง
 ห่วงงาน ที่ คนทำ ตามจำนวน
 นานดี ควน จำเิด ประเลิดเฮย.

สุภาษิต ก ข

เคอนนกรเรียนเขียนค่อหนังสือไทย	จะกล่าวความตามขอเรอง ก ไก่
เป็นข้อคำดำนวนควนประพริคิ	เขินจำไ้จะนำให้จำเริน
	ถ้าถ้อยคคนจะสรเริน

แม่เป็นไกรกระทำการดำเนิน
คือขงนามความประพริตภัยดล
ยามค่ำไม่เที่ยวเตร่ทำเรวณ
หยูกบั้งจนกระทั่งเวลารุ่ง
ไม่จำเป็นหย่าเด่นเที่ยวชนไป

๒ ไซ้ หย่าไปชอนะพ้อหน

คำไซ้ไซ้เป็นคำมิดา

1 ข ขวด นันตงไคหย่าให้หมัน
ควนพิเคราะห์เมื่อคงระวงมอ

ค ควาย ตายแต่ด้วยไคหนึ่งเนื้อ
เป้นมดแม่ตายววยชี้

เพราะกระดกแดหนึ่งกับมั่งดะ
จะตองทั้งเบือยเน่าเสียเปด้าตาย
ไคเดียวตัวครอบครวัก็ผาดัก
ควายแดคนผดต่างกันหย่างน

2 ค คน งามตะออคอะระหง
งามไคเดียววิชาพาดบาย

หย่าตะเม้นควนชมเพราะด่มควน
แดร์จากการดลิดลิดถวน
เพราะตงวนเนอตัวแดกถัวภัย
พ้อหนจุงจำบังเอาหย่างไค
จะเกิดภัยยายมาทำ

ไครเขาเรือบอขายแดขายหน้า

ทุนราชาคำไซ้ไซ้ว่าพอง

จะตกแดกหมดดินเดียชั่ววของ
หย่าผดบผดบจับคองให้จิงดี

พอจานเจือทุนรอนแดกอนก

ถ้าไม่มิวิชาเลวกว่าควาย

ไม่เป้นประโยชน์คือจะชอขาย

เป้นผู้ขายแม่วาวิชา

บันเทาทุธดำเถิดประเลิดสัตว์

ครองให้ตพ้อหนเป้นผู้ขาย

ทั้งขวดขงงามเถิดรูปนิคณาย

เขินนักเรียนทงหลายหมันเดาเรียน

1 ข ขวด เดียวนี้เขียนขวด อักษร ข จดไซ้ (ตามประกาศสำนักนายก

รัฐมนตรี ลงวันที่ 29 พฤษภาคม 2485)

2 ค คน " " คน " " " " " "

กค " " กค

1 ข ระวัง คอยฟังระวังก่อน เข้ามัดหยามฉวนอนเร่งอ่านเขียน
จะทำการดังใดต้องให้เพียร นานจำเนียรคงดูโปร่งปร่าไป

ง งู ท่านผู้เฒ่าเฒ่าเถลิง ไม่เคลือบแคลงจงจำเอาคำไซ
คนที่จะพากเพียรเรียนดังใด ก็อย่าให้ความรู้เบ่งปลาด
ปลากปลาดึงรูให้ขาด จึงจะจัดว่าซาบการดัดดำ
เขาถามงูคอบหย่าให้ไฟต์เป่นปลา ทามัจฉาหย่าแซแปดเป่นงู
จ จาน จงใคร่ครวญให้ถ่องถี่ ในจานม้อะโรบ่างที่วางหยู่
จานไบ่นลือระไรถ้าไม่รู้ จงถามครูท่านด้แดงให้แจ้งใจ

ด ดึง เครื่องดำหรับกับพินพาทย์ ค้องระนาดเกร็บไฉน
จะเข้ด้วยแด่โทนตะโพนไทย เบิ่งมาฉาบซอไซ้รำมะนา
ของเหล่านหัดเป่นักเห็นจะ ไม่เป่นดังดาระที่แน่นหนา
มีบางคราวถ้าจะกล่าวถึงดาภา เขาจะหากยังเป่นครั่งคราว
ไม่เหมือนหย่างหัดปรีอหนึ่งดื้อเดชะ การค้าขายก็เป่นเอกไม่แกดังกล่าว
ดบเหมาะทำคำไรได้ดักคราว การย่นยาวยังพินพาทย์ที่คาดคา
ช ช้าง ช้างทศวดหรือ คนนิยมนั้นซื้อปราบหงส์ดำ
เป่นช้างชงของของคชคยา นเรศวรเดชาดิษฐ์จร
ครองธานีในลือชัยเขต ทัวประเทศเกรงหมดดัดดัดยอน
ครึ่งพม่าอดอดหานมารานรอน พระภูรยกลโยชาไปราว

ถึงแก่เข้านางหยาบประสาธ
งัดข้างอุปราษพลดเล็ก

ฝ่ายพระองค์จึงทรงพระแดงง้าว

ถูกอุปราษ^๕ต้นพระชนม์

๑ โข เหาเหล็กตัดเป็นหัว
ทั้งเป็นเครื่องจองจำกัมกร

1 ณ เณร คือชื่อป่าพนา^๕ต้นที่
เป็นที่เปลี่ยวคนไม่มีใครจะไปมา

2 ณ หญิง จึงคิดดูให้^๕รับ
งามไม่เท่าถ้อยคำที่จำนน

ถึงแม้ตัวยากจนขัดสนทรัพย์

เลิกทองคำคดคมจมด^๕สา

3 ณ ชฎา งามงอนตระกอนแต่ง
สวมชฎาให้^๕นิกเร้งครึกครอง

ถอดชฎากลับมาเป็นคดก

ความข้อนคนคิดเป็นนิจ^๕เนื่อง

4 ณ ประจักษ์ ปลายไม้ได้เหล็กแหลม
ประจักษ์^๕แทงไม้วังค้อจึงจ้ง

ครทำโทษไม่จำ^๕ยังทำขึ้น

ต้นบุญผู้ปกครองจะ^๕ต้องไซ

ปราบหงส์ดำตัวฉาดเกิดหักถัก

เพราะเหตุที่^๕แห่งนหงายชนผ่ายับบน

แล้วโน้ม^๕น้าวพันไปก็ได้มด

เป็นข้างคันช่วยกำจัดศัตรู

เด็กทั้งปวงรู้จักไม่^๕พักสอน

เรือนายจรวร^๕ร้อยโซ่กันโจรา

สารพันคันไม้ไพรพรัก^๕สา

สัตว์ร้ายอาลัยพัก^๕ด่านักกัน

ถึงรูปร่างดำเถื่อน^๕งามเฉิดฉัน

พร้อมด้วยบัณเภา^๕คักิรยา

ก็คงกลับ^๕เบรื่องปราดา^๕ฉนา

โศรกถ้ำดำรงคง^๕เป็นทอง

ควนจะแบ่งแบบวาง^๕เป็นทางต้อง

นับทรง^๕เป็นเจ้าบ้านแต่ผ่านเมือง

มันเคย^๕นวกกลดอกลด^๕ด้ายสำหรับเรื่อง

เพราะเป็นเครื่อง^๕แนไม้ได้ให้^๕ระวง

โคนายแถม^๕คือไม้เบาตัวเขา^๕ตง

เด็กไม่^๕พั้งครเตือน^๕ก็เหมือนโค

ต้องตั้ง^๕คั่นเคย^๕จนเป็นคน^๕งัว

รู้^๕ลึกตัวดีโต^๕จนเกิน^๕ไป

1 เดี่ยวนี้เขียนขอ อักษร ณ งคให้

2 เดี่ยวนี้เขียน ณ หยง

3 เดี่ยวนี้เขียนชดา อักษร ณ งคให้

4 เดี่ยวนี้เขียนประทัก อักษร ณ งคให้

1 รู ดัณฐาน จงจำจะว่าชาน คือดัณฐานเด็กกัมมังที่ไทย
รูปดัณฐานต่างต่างท่านอ้างไว้ แบนกลมยาวสั้นใช้ทุกหย่างมี

2 ท นางมณโฑ นามเรื่องรามดักดมน์ ทดกันถักเป็นอคมเห็ด
มีเรื่องวางกต่างอย่างดังเดิมที่ หยู่ดะดัวชินนมันทุกา

3 ณ ผู้เฒ่า เจ้าหน้จรงูหัดก ถึงแก่ดักเท่าไรก็ไม่ว่า
ถ้ามได้ชานาณการวิชา เขาก็ว่าท่านแก่แต่อายุ
เด็กตรนเพ็งวันอายอ่อน แต่ครูสอนอะไรจำได้ปรี
ดักว่าผู้เฒ่าที่มอาย หงจะช่วยทำการแผ่นดิน

4 ณ ถ้ามเนร เจนดึกขา เชอวงด่าพทุของคักซึ่งดิล
รักถากิจบรรพชาเป็นอาจิน ไตรฐันการระบับบับ
ด เด็ก ทียงอนพงด่อนหัด พังฉานศครูบารักดาดรี
หยาดอดดิงให้ดังครุเคียนต์ จะได้มีวิทยาดีดปากม

ด เต่า นนหย่าเห็นว่าเป็นเต่า ดุหมิ่นเขาเดี่ยบบพุดทบถม
เขาคดมบณณาที่นาชม มิใช่จะโง่งมทุกดิงไป
ถึงเวลายามไซไซ้ความคิด ทำสนิษชดหุดมดงซุ่มไซ้
เด็ดแต่อกตบใครจะพมง่ายเมือไร ระวงภัยหย่างดิมบณณา

1 เดียวนี้เขียนสันถาน อักษร ร ุงดไว้

2 เดียวนี้เขียนมนโฑ อักษร ท งดไว้

3 เดียวนี้เขียนผู้เฒ่า อักษร ณ งดไว้

4 เดียวนี้เขียนเนร อักษร ณ งดไว้

ก็ ฤๅ เทียวหาถุ้งออกยังยิ่ง แต่ความจิงยังไม่ควนจะควนหา
 เพราะเหตุยังไม่มีควนปรีชา จะไปหาถุ้งได้อะไรกัน
 ควนจะเรียนดีดปดাত্রให้ปาดเปริ่งได้เป็นเครื่องเคียงชัฟรบขัน
 พายหลังเมื่อหาทพยได้นบพณ จึงค่อยคิดผ่อนผันหาถุ้งมา

ท ทหาน ควนด้มคัรภัททหาน เพราะเปนการรักษาดิศาตนา
 รักรบ้านเมืองเราเกิดก่าเหินดมา แดรักรพระมหากัศตรเรา
 หย่าหักเคี้ยงรับมาศควมภักดี เข้าด้มคัเปนทหานพระผ่านเกล้า
 หย่าให้ต้องเรียกร้องกะเกนเอา เพราะพวกเราคณสยามนามว่าไทย
 ต้องรักรถำอิดระคะชาติ ให้อำนาคยขึ้นงหย่งได้
 เพราะทวดปู่ที่บรรลยไป เปนข้าในชงกรรมทุกชนมา

1 ข ชง จงคิดไ่วหย่าให้ดหลัง เพราะมีชงหลายหย่างต่างภาดา
 ต้องพิเคราะห์ให้ตระหนักประจักัดศา ทวนนาประเทศไซ้ไม่เหม้นกัน
 แต่ชงชาติพวกเราชาวดสยาม เราจะต้องพยายามรักรถำนั้น
 ชงไตรงคับอกตรงชงดำคัน ได้ใช้กันมนานจนบ้านั้น
 เปนของดำหรับชาติแม่มาครว่า ใครจะมาทำตายหย่าหน่ายหน้
 ต้องมานะแขงข้อเขาอดอด ถึงชวมรนาหย่าเดียวตาย

น หนู นนัณชาติรายกาดแท้ คอยวังแกกัคชงให้เสียหาย
 ถึงมีไซ้ชงกนก็ย็นราย ดังทำตายกิดเด้นเดียวเปนนิจ
 ดัคยหย่างนัแล้วใครไม่ดังลาร เปரியคนพาดพยายามหาควมผิด
 เด็กหย่าทำเช่นหนูอดลัคคิด มันเปนกัจเปด่าประโยชน์เกิดโศกทันท์

บ ไบไม้ มากมายมีหลายอย่าง รูปต่างกัณจึงหลายตั้งสรรพ
 ไบที่คนได้ต้มอนงค์ ไบที่คนเมาก็มีบางที่ตาย
 เรื่องหย่างนพพ่อนุหยากรู้หลัก ความถามซักแพทย์ได้ตั้งใจหมาย
 เพราะท่านรู้เวชศาสตร์อธิบาย บรรยายแนะนำในคัมภีร์

ป ปตา ถึงเวลาเมื่อน้ำมาก ไม่อดหยากอิมเอมกเล่มด้ร
 เพราะน้ำท่วมทุ่งท่าพานต์ ปตาจึงมีเวลาเที่ยวหากิน
 มดตัวไหนไม่มื้ที่อาศัย ดอยดงในน้ำมันกินหมดสิ้น
 ฝ่ายพวกปลาดวงงงหลงแด่กิน ครันวารีแห่งเหือดเกิดเดือดร้อน
 ต้องคิดค้นตาตค้นหยาบนบก มดก็ยกพวกพามาสดอน
 แลวกเข้ากัดคอกมดตมบอน ปลาดายนอนกลางดินมดกินกัน
 ปลากัดมดเปลี่ยนผลัดกันคักดัย การมันไม่เที่ยงแท้ยอมแปรผัน
 ถึงว่าเป็นมดตจเดียวกัน ความตายนั้นเที่ยงแท้แน่นอน
 แต่คนตายนั้นมหยี่ดีหย่าง ตายด้วยทางโรคร้ายป่วยไข้ก่อน
 อุบัติเหตุเกิดมากพามรณ ตายด้วยค้อนแก่เถาเถาก็มี
 บ้างตายด้วยรบราฆ่าจามิตร แต่ตายก็จอื่นเห็นไม่เป็นด้ร
 เพราะข้อแย้งสำหรับจะตมด ไม่เหมือนตายในที่ทำสงคราม
 มข้อแย้งเกียรติยศปรากฏไว้ ว่าคนไทยรักกันแผ่นดินสยาม
 รักสาชาติสาดน้ำพระอาราม พร้อมด้วยความกตัญญูภวนัย
 ผ ผัง จับหยักกับกิ่งพริกสา กินเถรบบผาตามวิสัย
 ทำรังย้อยห้อยระย้าลงมาไว้ ตัวเขาไปผังหยู่เป็นหมู่กัน

ขอว่าผิงรังถึงจะเด็กโหย

เอามาเคี้ยวเคี้ยวทำเป็นน้ำมัน

แต่ในวังยังขามนางผิง

ฝ ฝ่า ผาตวันจะชแปด

ทั้งผาตวันช่วยหาเก็บผาหอย

ผาตวันมีบีดหม้อดักงาม

พ พาน พานไปในควนที่แต่ง

พานทองเหลืองดำไปในไชน

เมืองนครจำนาศทำพานถม

ขนนางได้พานทองคำแล้วจำเงิน

เงินแต่พวกนกกระเรียนที่เพียรหมั่น

มิวิชาปราดเปรื่องคนเดื่องดื้อ

รับราชกิจพระองค์ขงตัวดี

คงขงพระกรุณาไม่ช้าที่

พ พัน จะต้องพันออกเป้นต้อง พันหนึ่งต้องเคียวขาวทองเขาค่า

พันหนึ่งพวกโจรภัยคนใจดำ

1 ภ ถ้าหาก เพชราราคามาก

ต้องคนทมิฬทวิพยับหลายพัน

หาทรัพย์ได้หลายเหลือขอเรือบาง

จะได้เพียงวงศ์ญาติอาตมา

ดอยมาได้ประโยชน์ยังทุกตั้งสรรพ

เขาเรียกกันว่าผิงซึ่งดัก

รตหวนถึงเด็กทงถิ่นชอบกินแน

ผาเรือนแต่เด็กหาเอาผาซาม

ผาหอยหอยบึงกิงมะขาม

ผาโองถ้ำผาอ่างซอผามือคน

พานทองแดงในห้องไม้ต้องชน

หย่าชุกชนวังพาดันเตะพานเงิน

พานนาคกตมของแม่เพื่องหุยเมืองเงิน

ยากเหลือเกินที่จะยุตเห็นสุดมือ

ความขยันพากเพียรเรียนหนังสือ

แต่มีชื่อว่าตนเป็นคนดี

โดยความดีจความรูให้ชูศรี

โปรดปรานพระราชทานพานทองคำ

ชอบกระทำชั่วช้าเทียบค่าพัน

คนจนยากไม่ได้หย่าไผ่สน

อีกหย่างนั้นเขียวขาวการวิชา

นั้นเป้นทางควนนักเร้งดีดด้

ไปจนกว่าจะตายวายชีวิต

ม มา หย่าประมาทว่าชาติศัตรู เขามักหัดชำนาญในการกิจ
 เงินตะกอนนอนดินเพดินพินิจ บอกอะไรไม่ผิดทุกประการ
 ย ยักดิ์ ยักดิ์ทุกคนเป็นคนชั่ว ประพริตตัวเกรเดรณาน
 ทั้งคดโกงเกะกะพุตระราน มีนิทานว่าชั่วออกทั่วไป
 เด็กทุกคนหย่าชนเอาเยี่ยงยักดิ์ ขปัดกั้นเห็ดถ่านพินิจ
 ร เรือ พุดถึงเรือมากเหลือใจ เรือน้อยให้หย่าหลายอย่างชื่อต่างกัน
 ใครหยากได้เรือดีซึ่งมีค่า ให้ผู้ดำห์ทำการงานชยัน
 ขาดหาทรัพย์สินขอใช้ได้ดีกว่า เช่นกำปั่นเรือนยนต์เรือกลไฟ
 หนึ่งผู้ทรูตปลาดูร กัดามหาหิริบชอกันได้
 ต ถึง ชื่อของมันบอกกันไว้ หยู่ที่ไหนไม่หนึ่งชาติถึงตน
 หนหย่าเอาหย่างมันเป็นอันขาด แล่นอุบาทว์ทำอะไรก็ไร้ผล
 มีแต่หาเหตุทุกเพราะชุกชน
 ๑ แหวน คนใดดีมีบุญญา
 ประพริตแต่สิ่งที่ชอบประกอบด้จ ดาระพัดครูสอนจงผ่อนหา
 แม้ว่าตัวใดให้ยได้วิชา แหวนราคามากวงก็คงมี
 1 ศ ศาตา ปลุก้างไว้งดางย่าน ก็เป็นการได้ผลดกุดลัร
 คนไปมาแต่ครันพักผ่อนด หรือฝนตกก็เป็นที่พักสบาย
 หรืออีกหย่างไปมาเวดาค่า อาลัยนอนก็ดำรานมากหลาย
 ใครหย่าไปทำให้อันตราย ดังตำรายศาตาที่มากัก

1 ข ฤๅษี ชีไพรแม่ใครพบ
เพราะเป็นบุตรพระไครตักสัน

ด้ เลือ พุดถึงเลือกเหตุอวร้าย ทงหยงชายชนชอถดถะนอน
แต่มันหยในน้ำพนาตร
แต่คนคเหินว่าดุกว่าเลือ
แม่ใครพุดโคคอบไม่ชอบใจ
พวกด็กด็กหย่าได้ทำใจดู
หย่าเชือคนใจดพดยแยง
ห หีบ มหีบไว้ทในหอง

บันจุลงหีบนั้นทุกวันวาร
แต่จะหาวิชามาบันจุ
จะให้เต็มมิใช่เด้นเหินว่าล็ก

2 พ จพว บาพคมภีรดังค

จำปากเปด่านไว่เดียวได้พอ
ครให้ทงอะไรต้องให้จำได้
จะได้เบ้าใจครผู้แนะนำ

อ อ่าง ที่เมืองไทยได้ประติถ
เอาดินบันทำกันเล้ยจนเคย
ถึงเด็กทำไม่เปนกเห็นว้า
เมื่อเด็กโตแล้วหรือควนชอไซ

ควนทำควมเคารพหย่าถดถัก
แต่ได้รักถ่าดัดชินวร

เราไม่จรมันจะทำอะไร
หยู่บกรือเทยวเตร่เถดเถด
พอเหินไคชองมันักพนทง
ถึงไครยหย่างไรคองใจแรง
หมั้นแล้วงเล้าหาวิชาการ
หาชอของเลือผาถออาหาร

ไม่ช้านานเต็มได้เหมือนใจนัก
ต้องควมอด้าให้หมั้นยันครัก
เว้นแต่ผักหยเป็นนิจไม่คิดท้อ

พระพทชของคทงบันเล้ยจนปรอ
นี่เป็นชอนักเรียนควนเพียรจำ
หย่าเถดเทยวเถ่นจนเย็นค้ำ
ทงจะไดรับค้ำรำชมเชย

หลายชนิดควนรู้ระหนุเอ้ย
แล้วได้เล้ยได้เคาเผาด้วยไฟ
เป็นดินค้ำไทยแท้ม้าแต่ไหน
อุตหนุนไทยด้วยกันนหนแหละดี

1 เต๋ชวนี่เขียน รือสี อักสร ฤ และ ชงคไซ

2 เต๋ชวนี่เขียน จุลา,บาลี อักสร พ งคไซ

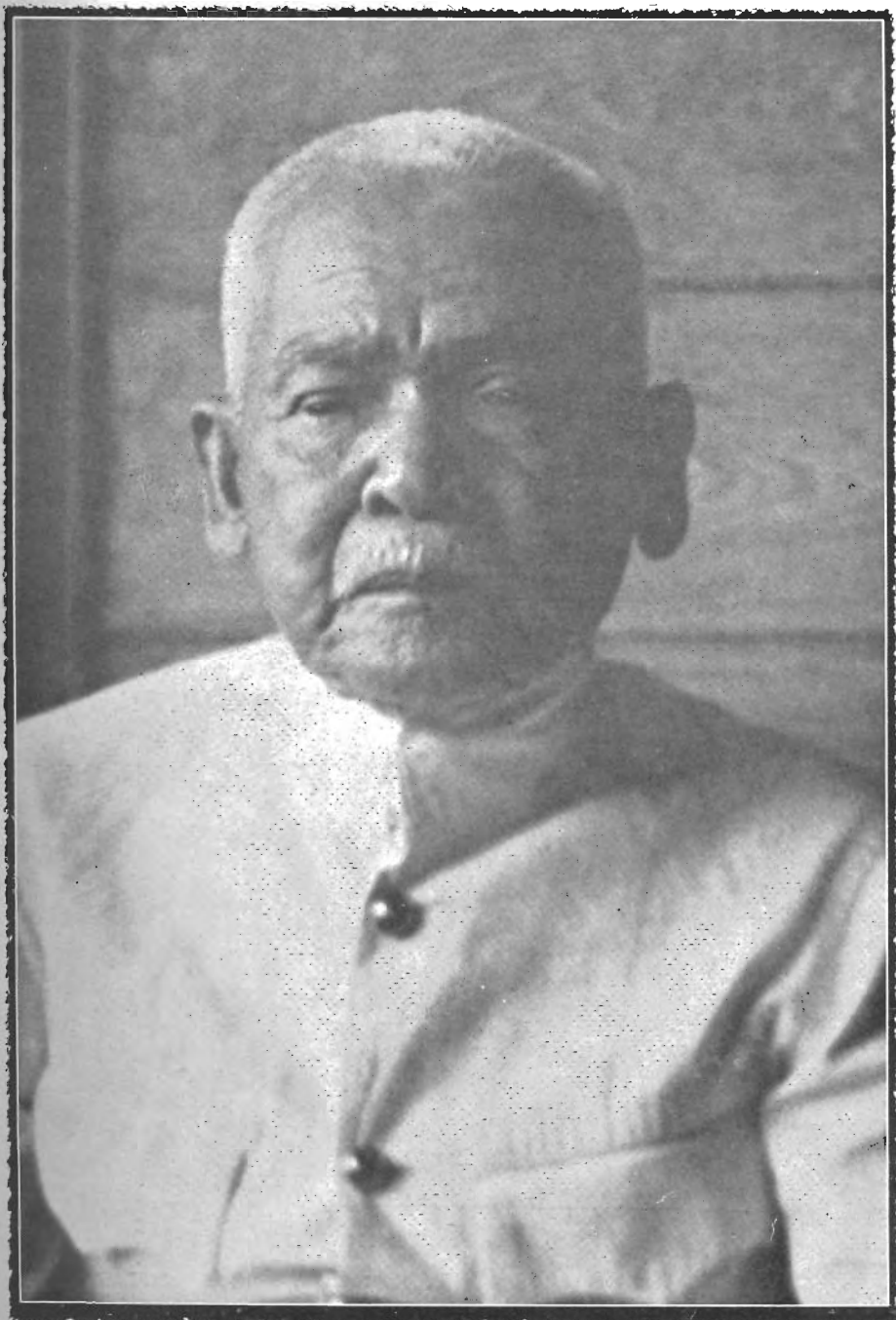
ช่ นกอุก นกนโมคคอก
 ทุรงรูปร่างเลวซามงวมไม่มี
 ช่นถ้อยคำฉนร่าเรีองกโก
 เตือนสติมิให้ทำแต่ดำพง
 ขอบภัยเกิดค่อนข้างช่อนหัด
 ด้วยมิใช่ได้เป็นเช่นเมธา

พมณทำหน้าหลอกนำมดด้
 นกหย่างนี้ใครเห็นไม่วั้นขง
 ประสงค์ให้เด็กอ่อนฟังด่อนดัง
 คำใดพลงผิดบางทีอ้างมา
 กลอนเขินขิดหยาดิคำหนีว่า
 จบตำราขานไข ก. ไก่เยย.

สำนวนอาลัย

ใอันชองเขยเคยเห็นทุกเขยเข้า
 หรือตั้งซึ่งแบกหามออกความคิด
 นี้เป็นด้วยมัจจุราชพิศาคำ
 แค้นไปจะไม่เห็นเหมือนเช่นเคย
 ถ้าเจ้าไปทางไกลในทุกทิศ
 นี้ไปทางต่งตบดับช้วน

ถ้าแม่เจ้ากรากกรำกะทำกิจ
 ชาติแะมิตรช่วยจึงไม่ทิ้งเคย
 เหลือบบวบวพแล้วนงแกวเคย
 จะละเคยโตกไปเดี่ยไทดก้น
 จะตามคิดไม่ขยาดหรือหวาดหวน
 เป็นหมดบับบวาคิดจะติดตาม....

ถ่ายที่บ้านจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเมื่อปี 2486

શ્રી

ચિંતનમાયાલેખમર્પણ

คำชี้แจงเกี่ยวแก่นังสือ

ของ

หมอบเกมพ์เฟอร์

เมื่อ พ.ศ. 2233 มีหมอบชาวเยอรมันคนหนึ่ง ชื่อเอนเยตเบิร์ต
เกมพ์เฟอร์ (Engelbert Kaempfer) คือจะไปเรียกสั้น ๆ ว่า
หมอบเกมพ์เฟอร์ เป็นหมอบประจำคณะทูตของเนเธอร์แลนด์ ซึ่งเดินทาง
จากเมืองบาตาเวียในเกาะชวาจะไปยังประเทศญี่ปุ่น เพื่อเจริญทาง
พระราชไมตรีกับประเทศนั้น ได้แวะเข้ามาในประเทศไทย เพื่อแก้การ
ถวายนพระราชดำรัสของราชทูตกระทรวงศรีอยุธยาด้วย ในระหว่างนี้
หมอบเกมพ์เฟอร์ได้พักอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเป็นเวลาประมาณเดือนหนึ่ง
หรือนับโดยถ่วงได้ 23 วัน ตั้งแต่วันที่ 12 มิถุนายน ถึงวันที่ 4
กรกฎาคม จึงเดินทางออกจากกรุงศรีอยุธยา เพื่อจะไปยังประเทศ
ญี่ปุ่นต่อไปตามความมุ่งหมายของคณะทูต.

ในการไปประเทศญี่ปุ่นนี้ หมอบเกมพ์เฟอร์ได้เขียนหนังสือเรื่อง
หนึ่ง ชื่อว่า “ ประวัติศาสตร์ประเทศญี่ปุ่น พร้อมด้วยคำบรรยาย
ว่าด้วยราชอาณาจักรสยาม ” (The History of Japan Together
with a Description of the Kingdom of Siam) ได้ตีพิมพ์เป็น
ครั้งแรกในกรุงลอนดอนเมื่อปี ค.ศ. 1727 (พ.ศ. 2270) โดย
หมอบชาวสวีเดนชื่อเอนดรูว์คนหนึ่ง ชื่อจอห์น กัสปาร์ ชอยเลอร์

(John Gaspar Scheuchzer) เป็นผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ และเตอร์
แฮนด์ตัน นายกราชบัณฑิตสมาคม (Royal Society) เป็นผู้พิมพ์
แต่การพิมพ์ครั้งแรกนั้นยังไม่เป็นฉบับสมบูรณ์ และมีได้
ใช้ในการแปลฉบับที่ใช้ในการแปลเป็นฉบับพิมพ์ของห้างเยมส์
แมคเลโฮส แอนด์ ซันส์ (James MacLehose and Sons) ที่เมือง
กลาสโกว์ พิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1906 (พ.ศ. 2449) เป็นฉบับมี
หมายเหตุเกี่ยวกับประวัติของตระกูลชอยเดอร์ ซึ่งเตอร์ อาชิบัลด์
ไกกี (Sir Archibald Goikie) เป็นผู้เรียบเรียงไว้ด้วย ได้เก็บ
ความของหมายเหตุ และความเรียงประวัติของหมอบลัมเฟอร်เรียบ
เรียงไว้โดยทนายความแห่งนั้นด้วย.

หมอบลัมเฟอร်เข้ามาในประเทศไทยครั้งนั้น เป็นเวลาตรงกับ
รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา เพิ่งผลิตแผ่นดินใหม่ได้ตั้งขึ้น แต่
หมอบลัมเฟอร်เข้าใจผิดว่าเป็นปีเดียว ชรอยจะเนื่องแต่ความเข้าใจ
ผิดในเรื่องการเทียบศักราชที่ขาดไปได้ แต่ถึงแม้กระนั้นก็ยังนับว่า
เหตุการณ์เพิ่งจะผ่านไปสดๆ ร้อนๆ หมอบลัมเฟอร်ได้เล่าเหตุ
การณ์ตอนผลิตแผ่นดินใหม่นั้น ผิดกับที่ปรากฏในหนังสือพระราชพง
สาธดารฉบับต่างๆ เป็นประเด็นที่น่าวิเคราะห์วิจารณ์อย่างยิ่ง นอก
จากเรื่องนั้น หมอบลัมเฟอร်ได้กล่าวถึงลำดับชั้นนาง การปกครอง
คนระดับสูง วรรณะไพร่พล การตั้งศาล การคมนาคม
วันนักขัตฤกษ์และพิธี ตลอดจนกล่าวถึงเงินไทยและการนับปีเดือนวัน

ของไทย ซึ่งบางหย่างก็ถูกต้อง และบางข้อก็ผิดหย่างน่าขัน ทั้งหมด
 ก็ได้แปลไว้โดยละเอียดเพื่อประโยชน์แก่การสอบสวนค้นคว้าของนัก
 ดึกดำต๋วไป.

อนึ่ง การแปลเรื่องนมขอตามากหยู่ประการหนึ่ง คือ ข้อ
 ต่างๆ ขาดข้อบุคคล สถานที่ และคำบน ที่หมอบแกมปเฟอร์ระบุไว้
 ในหนังสือนั้น ผิดเพี้ยนจากสำเนียงไทยทั้งหมด โดยมากจะอ่าน
 ให้ตรงกับคำไทยไม่ได้เลย และบางข้อก็ตรงแต่กันทีเดียวโดยอาศัย
 คำในภาษาไทยเป็นเกณฑ์ เป็นเพราะหัดทำการอ่านข้อต่างๆ ในหนังสือ
 นี้ ส่วนมากได้อาศัยเรื่อง "Some Remarks on Kaempfer's
 Description of Siam, 1690" ของ O. Frankfurter ในหนังสือ
 ชื่อ The Journal of the Siam Society (1) เล่ม 6 ตอนที่ 3
 ประจำเดือนตุลาคม พ.ศ. 2452 เป็นเครื่องให้ความสว่างเป็นอัน
 มาก แต่ถึงกระนั้นก็ยังมอดกลางข้อที่ไม่สามารถจะอ่านและเดาให้เข้า
 สำเนียงไทยได้เลย จึงต้องคงไว้ตามฉบับ ส่วนคำที่อ่านได้และที่พอ
 จะเดาออก ก็วงเล็บคำเดิมกำกับไว้ด้วย ดังซึ่งสมควรกล่าวไว้
 ในหนังสือดังหนึ่ง คือ ในการแปลนี้ แม้จะได้พยายามรักษาดำนวน
 ให้เป็นไทยโดยตลอดก็ตาม แต่ถึงกระนั้นก็มีบางตอนที่จะแปลจะต้อง
 สัมมตคนเดิมเป็นตัวแทนหมอบแกมปเฟอร์เอง ซึ่งไม่เคยเข้ามาเห็นเมือง
 ไทยมาก่อนเลย ข้อแต่เดินทางผ่านเข้ามาพักหยู่เดือนเดียวเท่านั้น

(1) เดี่ยวนี้เรียก The Journal of the Thailand Research Society

แล้วก็เดินทางต่อไป การเรียกชื่อและการบรรยายอะไรต่างๆ ย่อม
จะเคอะๆ และไม่ผู้ตรงความหมายสำหรับเราๆ ซึ่งเป็นคนไทยอยู่เอง
ในบางคนเห็นด้านที่ผู้แปลเห็นว่าปล่อยจำนวนไว้ให้เคอะๆ และรุ่มร่าม
ตามคตินิยมดีกว่า ก็ได้แปลไว้เช่นนั้น สำหรับเป็นเครื่องเทียบ
เคียงว่าผู้แต่งมีความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ของไทยอย่างไรบ้าง ดังนี้.

อ. สายสุวรรน

ผู้แปล

ประวัติสังเขปของหมอแกมเป่เฟอร์

หมอแกมเป่เฟอร์เกิดที่เมืองเลมโกว (Lemgow) ในแคว้นเวสต์ฟาเลีย (Westphalia) ของประเทศเยอรมัน เมื่อวันที่ 16 กันยายน ค.ศ. 1651 (พ.ศ. 2194) ได้ผ่านการดึกดำที่โรงเรียนในบรุนสวิก (Brunswick) ลูเนบวร์ก (Lunebourg) ฮัมบวร์ก (Hambourgh), ลูเบก (Lubeck) และดันติก (Dantzick) แล้วไปเรียนต่อมหาวิทยาลัยเมืองคราโกว (Cracow) ในโปแลนด์ หุ้ยตามปี ได้ปริญญาด็อกเตอร์ในวิชาปรัชญาจากมหาวิทยาลัยนั้น แล้วไปดึกดำเพิ่มเติมยังเมืองโกนิกส์เบิร์ก (Konigsberg) ในแคว้นปรัสเซีย ในวิชาแพทย์และวิชาธรรมชาติวิทยาอีกเป็นเวลาสี่ปี.

จากปรัสเซีย แกมเป่เฟอร์ ได้ไปยังดัตช์เดน ซึ่งความแตกฉานในภูมิวิชาและความประพริตอันเหมาะสมได้ยังให้เป็นผู้ซื้อดีอาเนอย่างมากร ทั้งที่มหาวิทยาลัยเมืองอูปลัต (Upsal) และที่ราชสำนักพระเจ้าชาลส์ที่ 11 ในขณะที่ราชสำนักพระเจ้าชาลส์ที่ 11 เป็นแห่งอุปถัมภ์ของภูมิวิทยาอย่างดำคั้นแห่งหนึ่งและแกมเป่เฟอร์ก็มีโอกาสที่จะได้รับราชูปถัมภ์ให้ได้ตั้งภูมิตำเนา คำนวณวิชาหุ้ยในประเทศนั้นด้วยเหมือนกัน แต่แกมเป่เฟอร์ไม่ปรารถนา ด้วยมีประสงค์จะท่องเที่ยวไปตามประเทศต่างๆ มากกว่า จึงเลือกเอาข้างเป็นตำแหน่งเลขานุการคณะทูต ซึ่งทางราชสำนักของดัตช์เดนในขณะ

นั้นกำลังจัดส่งไปเจริญ ทาง พระราชไมตรีในการค้าด้วยพระเจ้าแผ่นดิน
ประเทศอิหร่าน แต่คนทูตชั้นมัตริส ฟาบรีติอุส (Luis Fabritius)
เป็นเอกอัครราชทูตได้ออกเดินทางไปก่อน เพื่อแวะเข้าเฝ้าซาร์แห่งรัสเซีย
ที่กรุงมอสโก ขอพระราชทานพระราชานุญาตบางหย่าง ส่วน
แอมบาสเซอร์เดินทางออกจากกรุงสตอกโฮล์ม เมื่อวันที่ 20 มีนาคม
ค.ศ. 1683 (พ.ศ. 2225) โดยผ่านอาแลนด์ (Aaland), ฟินแลนด์,
(Finland) และอินเกอร์แมนแลนด์ (Ingermanland) ไปพบกับ
เอกอัครราชทูตที่นาร์วา (Narva) ตอนนั้นไปแอมบาสเซอร์ก็เดินทางไปกับ
คนทูตจนถึงประเทศอิหร่านโดยผ่านกรุงมอสโก และได้เป็นผู้หนึ่งที่ได้
เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นแด่ซาร์นัรราชสำนักแห่งกรุงมอสโกด้วย.

เมื่อแอมบาสเซอร์ไปถึงยังกรุงอิสตันบูล เมืองหลวงของประเทศ
อิหร่าน ในค.ศ. 1684 (พ.ศ. 2226) นั้น คับคิบกกล่าวว่ามีราชทูตของ
ประเทศต่าง ๆ ไปชุมนุมหลายประเทศด้วยกัน อาทิคือ ราชทูต
พระเจ้าแผ่นดินสวีเดน โปแลนด์ และดยาม⁽¹⁾ พระเจ้าซาร์รัสเซีย เจ้า
อาหรับและเจ้าคาตมากด้วยกัน และบ้างก็มั่งคั่งร่ำรวยจากดินดปาปา
พระราชพิธีราชเยอรมันและพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส หย่างไรก็ดี เมื่อ
ฟาบรีติอุสเจรจาการทูตได้ตั้งในปี 1685 (พ.ศ. 2228) แล้ว ก็จะเดิน
ทางกลับสวีเดน แต่แอมบาสเซอร์หากลับไปด้วยไม่ได้ ด้วยว่าประเทศ

(1) แต่ยังไม่สืบสวนไม่ได้ความว่าไทยได้ส่งใครเป็นราชทูตไปยังราชสำนัก ของ
ประเทศอิหร่านในครั้งนั้น.

เยอรมันในขณะนั้นกำลังทำสงครามหยกกับตุรกี เป็นเหตุให้เยอรมันระล่ำ
 ระล่ายไปทั่วยุโรปภาคตะวันตก เกมป์เฟออร์ก็กลัวไว้ในคำนำว่า
 “เป็นความต้องการของฉันอย่างที่สุดที่จะเดินทางต่อไป ฉันจึงเลือก
 เขาข้างมาเฟนซึ่งตอนเหนือขยยากและลำบาก คราวที่ฉันกลัวว่า ฉันจะ
 เทียมมากกว่ากลับบ้านไปพร้อมความกลัวอดทนมานั้น ซึ่งชาตินบ้านเมือง
 ของฉัน มันเป็นหยู่ในเวลานั้น” เหตุนี้ เกมป์เฟออร์จึงสมัครเข้ารับ
 หน้าที่เป็นหมอบล่าศัตรูประจำขบวนรบของบริดท์ทซ์ตอนเดียวกาประนของ
 เนเธอร์แลนด์ ซึ่งตำแหน่งประจำหยู่ในแถบอ่าวเปอริเซียขณะนั้น ทั้งนี้
 โดยความแนะนำของฟามบริดท์ทซ์ราชทูต แต่เป็นตำแหน่งซึ่งหมอบเกมป์
 เฟออร์เองกลัวว่าไม่สู้จะเกียรตินัก หากแต่อาจจะถูกกับความประสงค์
 ในการที่จะเที่ยวไปหย่างเท่านั้น.

หย่างไรก็ดี ครั้นถึงปี 1688 (พ.ศ. 2231) เรือซึ่งเกมป์เฟออร์
 ประจำหยู่ก็ได้รับคำสั่งให้ ไปยังอาหรับและอินเดียเพื่อติดกันถ่าน ภูมิ
 ตำนานของชาวเนเธอร์แลนด์ ทนนี้ แล้วจากนั้นก็เลยไปยังเกาะลังกา
 เกาะสุมาตรา ซึ่งทำให้เกมป์เฟออร์มีโอกาสได้เห็นภูมิถ่านบ้านเมือง
 ของประเทศต่างๆ เป็นที่เพิ่มพูนความรู้เป็นอันมาก.

เกมป์เฟออร์มาถึงบาตาเวียใน ค.ศ. 1689 (พ.ศ. 2232) และ
 พักหยู่ที่นั่นประมาณ 2-3 เดือน ได้ศึกษาหาความรู้ในวิชาภูมิศาสตร์
 แห่งภูมิประเทศแถบนั้นหย่างกว้างขวาง ครั้นนั้นบริดท์ทซ์ตอนเดียวกา-
 ประนของเนเธอร์แลนด์ กำลังเตรียมการส่งคณะทูตไปเจริญทางพระราช

ไมตรียังราชสำนักแห่งพระเจ้าจักรพรรดิขึ้น เป็นการประจักษ์แก่
 เพอร์จึงมีโอกาสดำเนินทางร่วมไปกับคณะทูตด้วยในตำแหน่งหมอ
 ประจำคณะทูต และได้ออกเดินทางจากบาตาเวีย เมื่อเดือน
 พฤศจิกายน ค.ศ. 1690 (พ.ศ. 2233) ดังมีข้อความละเอียดพิสดาร
 อยู่ในฉบับแปลนั้น.

ประวัติสังเขปของตระกูลชอยเลอร์

ตระกูลชอยเลอร์เป็นตระกูลเด่นในทางวิทยาศาสตร์ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์ตระกูลหนึ่ง บิดาของชอยเลอร์ ผู้แปลหนังสือของแกมบ์เฟอร์ นี เป็นศาสตราจารย์วิชาคณิตศาสตร์ และเป็นหมอบริการในรัฐเมืองซูริก (Zurich) ตั้งแต่อายุได้ 30 ปีใน ค.ศ. 1702 (พ.ศ. 2245) เคยรู้จักมักคุ้นกับไลบ์นิตซ์ (Leibnitz) นักปราชญ์เยอรมัน ในระหว่างพักอาศัยอยู่ที่อูเทรชต์ (Utrecht) ถึงกับไลบ์นิตซ์ทูลสนับสนุนให้ไปเคหะมหาราชซึ่งเงินบิดาของ ชอยเลอร์ ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ในกรุงปารีสแต่แรก แต่ไปหยุดได้ ไม่ช้าไม่นาน รัฐบาลสวิสเซอร์แลนด์ก็เรียกตัวกลับ และตั้งให้เป็นหมอบริการเมืองซูริก ได้รับยกย่องถึงขั้นศาสตราจารย์ ต่อมาในปี 1703 ก็ได้รับเลือกเป็นภาคีสมาชิกแห่งราชบัณฑิตยสถาน และตายเมื่อ ค.ศ. 1733 (พ.ศ. 2276) จอห์น กัตสปาร์ ชอยเลอร์ ผู้แปลหนังสือของแกมบ์เฟอร์เกิดในตระกูลชนชั้นคนจนที่เมืองคานเมอ ค.ศ. 1702 และได้รับการศึกษาดำเนินชีวิตขั้นปริญญาในแผนกวิชาปรัชญาที่ซูริกใน ค.ศ. 1722 (พ.ศ. 2265) บิดาได้ส่งไปยังอังกฤตโดยฝากฝังต่อเลอว์เฮนส์โดน ผู้เป็นนายกรัฐมนตรีราชบัณฑิตยสถานมาคมอยู่ในขณะนั้น เลอว์เฮนส์โดนจึงตั้งให้เป็นบรรณารักษ์ห้องสมุดทันที ครั้นในปี ค.ศ. 1724 ก็ได้รับเลือกเป็นภาคีสมาชิกราชบัณฑิตยสถานมาคมอีกด้วย มีความสนใจในทางแพทยศาสตร์ และได้รับ

อนุपाตบตรจากวิทยาลัยแพทยนิระกรุงตอนต้นในปี 1724-5 ต่อมา
 ในปี 1728 ได้รับยกย่องถวายเป็นบัณฑิตทางอายุรดาครนมหาวิทยาลัย
 แคมบริดจ์ ในโอกาสที่พระเจ้ายัษฐิติ 1 ได้เสด็จเยี่ยมมหาวิทยาลัยนั้น
 ด้วย แล้วทรงกำหนดรางวัลของชอยเล่ชอยมทนต์หน้าต่อไปใน
 ทางใด ก็มาสิ้นสุดลงโดยถึงแก่กรรมในปี 1729 รวมชนนเอง ตรงกับ
 พ.ศ. 2272 นับอายุได้ 27 ปี.

จดหมายเหตุนโยบายทางจากบาตาเวียถึงสยาม กับความเป็นไปเมื่อพักที่นั่น

โอกาสเดินทาง

เมื่อชนพหุยุทธ์บาตาเวีย ซึ่งเป็น เมืองหลวงของ บริดัตชดัชต์
ชนเคียกาปะนั และเป็นที่อยู่ของผู้นำนายการใหญ่ ตั้งอยู่ในเกาะ
ชวาเนน มีโอกาสที่จะได้เดินทางไปยังประเทศญี่ปุ่นโดยเรือชชเคช
เวดส์ตรัม (De Waelstroom) ของเนเทอร์แลนด์ ซึ่งกำหนดว่าจะไปยัง
ประเทศนั้น มันได้รวมแต่งตั้งเป็นหมอบประจำคนะทุก ซึ่งบริดัต
ตั้งไปสู่ราชสำนักของพระเจ้าจักรพรรดิญี่ปุ่นนิคเค็ง เป็นเวลาเกือบหนึ่ง
สัปดาห์มาแล้วตั้งแต่จักรพรรดิญี่ปุ่นได้ บัดประมุขเด็กทำการค้าขายติดต่อกับ
ชาวต่างประเทศ เว้นแต่เนเทอร์แลนด์ชาติเดียวเท่านั้น เป็นที่
นับถือเลื่อมใสว่าเป็นชาติผู้เจริญชดชชตรงที่สุดในบรรดาชาวต่างชาติ
ทั้งหลาย เหตุนี้จึงได้รับการรับรองคั่นรับมีคัมมานด์มาคมด้วย
ชาวยุโรปคนชดชชมา แต่อยู่ในความครวญคราญแต่อย่างเข้มงวดกวดขัน
กะนั้นก็ยังได้รับอนุญาตเป็นพิเศษ ว่าชาวเนเทอร์แลนด์จักส่งทุกไป
ถวายเคารพสักการะแด่ พระจักรพรรดิพระราช สำนักของจักรพรรดิญี่ปุ่นได้
ทุก ๆ ปี นี่นับเป็นโอกาสเดียวเท่านั้นที่ชาวยุโรปจะไปยังประเทศ
ญี่ปุ่นและทัศนาคความเกรียงไกรใหญ่ยิ่ง แห่งราชสำนักและ จักรวรรดิ นั้นได้

เรือของเรากำหนดว่าจะแวะไปยังประเทศสยามก่อน เพื่อถ่ายสินค้า
 ประเทศนั้นบางตัวนอกจากเรือ และบันทึกสินค้าไป เหตุนี้จึงทำ
 ให้ฉัน มีโอกาสได้ชมราชอาณาจักรอันมหัศจรรย์ตลอดจนราชสำนักอัน
 มโหฬารด้วย.

ออกจากบาตาเวีย

ฉันลงเรือแค่เช้าตรู่วันอาทิตย์ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2233 (ค.ศ.
 1690) เรากอนส์มอดอกเรือในวันนั้นโดยลมโชยเฉื่อย ๆ ไม่ได้สตอก
 คกเที่ยงเราก็กังเกาะไอดำ (Bidam) เปนเกาะเล็ก ๆ อยู่นห่างจากฝั่ง
 บาตาเวียไปชั่ว 2-3 ตึก⁽¹⁾ เรือเฉยบึ่งไปจนค่ำ มองไม่เห็นฝั่งเลย.

ในวันจันทร์ที่ 8 เรามองไม่เห็นตัวเกาะชวา แต่ยังเห็นเกาะข้าง
 เคียงอยู่บ้าง ในตอนบ่ายตามส่งบเรือไปได้ช้า และต้องหย่อนสมอลง
 ถ่วงไว้ในน้ำลึก 29 ฟาตม⁽²⁾ ด้วยเกรงว่าจะแต่น้ำซึ่งไหลแรงจัดนะ
 แดบ^{หรือ}จะพัดพาเราก่อนออกร่องน้ำมากไป เราได้เห็นเรือเล็กของชาติ
 ปอร์ตุเกสดำหนึ่งทอดสมออยู่ห่างจากเราไปราวกึ่งตึก ม๊ะเถาะ^{หรือ}เถาะ^{หรือ}เป็น
 คนจีน เรือดำนั้นจอดมุดมุด มุขของข้าพเจ้าจางเยิ้ม^{หรือ}ระบายนึกอยู่
 ท้ายเรือ ออกจากบาตาเวียมาก่อนเราสองวัน และได้เคยไปประเทศ
 ยี่บุน เมื่อประมาณสักห้าปีมาแล้ว ทั้ง ๆ ที่มพระราชโองการในพระ
 จักรพิชัยบุน ห้ามชาวปอร์ตุเกสมิให้เข้าไปในพระราชอาณาเขตโตลถึง
 ตาย และริบเรือรวมทั้งสินค้าทั้งสิ้น ฉันหวังใจว่าผู้อ่านจะไม่คิด

(1) ลึกหนึ่ง = ราว 3 ไมล์.

(2) 1 ฟาตม = 6 ฟุต.

หนารเรธาใจ ที่ฉันจะเล่าเหตุการณ์ และเรื่องราวของเรือปอร์ตุเกส ซึ่ง
 ฉันได้สืบสวนมาเองที่บาตาเวีย เพราะว่าเกี่ยวแก่ค่าเงินของ
 หนังสือประวัติศาสตรเล่มนี้ หย่างใกล้ชิดเหมือนกัน คือ เมื่อ
 รวบรวมมานี้ เรือปืนดำหนึ่งถูกพายุพัดจากฝั่งยี่บุนไปทางประเทศ
 จีน ไปอัมปางตงไถ่ ๆ กับเมืองมาเก๊า ซึ่งเป็นเมืองค้าขาย
 อันมีชื่อในประเทศจีน อยู่ในปกครองของปอร์ตุเกส รัฐบาลปอร์
 ตูเกสที่มาก่อคิดเห็นเป็นโอกาสอันประเสริฐที่จะแสดงน้ำใจอันดีของตน
 แด่พระจักรพรรดิยี่บุน ซึ่งทางที่จะได้ พินฟูการค้าขายกับชาวยี่บุน
 อีกครั้ง ด้วยเหตุนี้จึงตกลงกันให้ความเอื้อเฟื้อเลี้ยงดูชาวยี่บุน 12
 คนที่ช่วยชีวิตไว้ได้นั้นเป็นอย่างดี แล้วจัดแจงแต่งเรือปอร์ตุเกสดำหนึ่ง
 ไปส่งถึงยี่บุน แต่การกระทำทั้งนั้นหาเผด็จผลดีมีความคาดหมายไม่
 ด้วยว่าเมื่อไปถึงท่าเมืองนางาซากิแล้ว ชาวยี่บุนก็กลับถูกจับขังไว้ทั้ง
 หหมด และเรือปอร์ตุเกสดำนั้นก็ถูกควบคุมไว้โดยกวดขัน ไม่ยอมให้
 บุคคลใดขึ้นเหยียบทำได้เลย จนกว่าผู้สำเร็จราชการเมืองนางาซากิ
 จะนำเรื่องขึ้นเสนอนะดำนก พระจักรพรรดิที่เมืองเอโดะ แล้วแต่จะมี
 พระราชโองการสั่งการ หย่างหนึ่งหย่างใดต่อไป ชาวปอร์ตุเกส
 เหล่านั้น นิยว่าจะต้องถูกประหารชีวิตสิ้นทุกคน ส่วนเรือ
 นั้นให้เผาเสีย แต่ความเยียบขาดแห่งราชสำนักนั้นหาไปด้วยการเสีย
 เวลามามากหย่างหนึ่ง และด้วยการฉ้อฉลอันเกี่ยวของของนายบิวเคอะแมน
 ทูตของบริเตนที่ขอตั้งขึ้นเดี่ยก่าปะนี้ ผู้พำนักในขณะนั้นอีกหย่างหนึ่ง

ในที่นี้เมื่อพิจารณาเห็นความตั้งใจของชาวปอร์ตูกัลจึงได้ จึงได้
ปล่อยตัวชาวปอร์ตูกัลเหล่านั้นคนต่อมาเท่า และให้เลี้ยงอาหาร
สำหรับกินกตางทางไปบ้าง ซึ่งส่วนมากเป็นข้าวกับน้ำ ส่วน
ชาวยุโรป 12 คนนั้นถูกกักขังอยู่ถึงสองปี จึงได้ปล่อยตัวเป็นอิสระ
แล้วส่งกลับกลับบ้านเดิมโดยควบคุมดูแลอย่างกวดขัน

(ตอนไปแปลรายการบอกระยะทางตั้งแต่ที่ซึ่งทอดลุ่ม
หูนัน ขึ้นมาตามชายฝั่งสู่มาตรา เข้าสู่ของเคบบังกาใน
ระหว่างเกาะบังกากับสู่มาตรา แล้วแต่อันอันเกาะถึงกัน
(Lingan) หยู่ราวถึง ทางในระหว่างเกาะบังกา และโซนัน
(ดิงคโปร) ขึ้นมายังเกาะออร์ (Puli Oor) แล้วเกาะ
ติมอน (Puli Timon) ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของมะดักกา
ทั้งสองเกาะ ต่อจากนั้นเรือเคบเวดส์क्रमค่อย ๆ แต้นเทียบ
ฝั่งมลายู ผ่านแหลมปัตตานีเรื่อยมาเข้าเขตเมืองนคร (Ligor)
ผ่านเกาะคอรันิ (Puli Cornam) เกาะลัมย (Puli San-
cory) และเกาะบอร์เดีย (Puli Bordia) จนเข้าแขวง
เมืองกุยบุรี เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน ขัดความตอหนมได้แปลไว้
ด้วยเห็นว่าไม่มีอะไรสำคัญแก่คนเกี่ยวแก่ประเทศไทย จึงข้าม
มาจับแปลเพื่อจะได้เข้าเขตแขวงเมืองกุยบุรีแล้ว ดังต่อไปนี้)

เจ้าเขตเมืองกุย

ฝั่งทะเลแถบนี้ (แขวงเมืองกุยบุรี) เป็นหินผาและชัน
 มาก และเท่าที่ฉันนึกขึ้นเห็นว่าไม่ต่างอะไรกันนักกับฝั่งทะเลประเทศ
 อินเดีย เพราะมากไปด้วยหินแข็งหินปะการังและเกาะเล็กๆ น้อย ๆ
 มีคนอยู่บ้าง เป็นเกาะร้างบ้าง เป็นทิวไปตลอดทาง ทำให้ฉัน
 ประหลาดใจเป็นอย่างยิ่ง คำที่ในแผนที่ของเราไม่ได้สีแดงตั้งเหล่า
 นี้โดย ฉันจึงอดสงสัยไม่ได้ว่าแผนที่ที่เธอโดยมากเห็นจะทำงาน
 หยิบมา ๆ หย่างเอง ฉะนั้นหรืออันตรายจะไม่เกิดแก่เรือบ่อย ๆ ด้วย
 ว่าไม่มีอะไรเป็นเครื่องเชือกถือให้ความแน่นอนในใจได้โดยแน่แท้
 น้อย หมิ่นพรหมเสนา (Monproncena) พ่อค้าคนหนึ่งของ
 ดิฉันได้ให้ความรู้แก่ฉันไว้มากเกี่ยวกับฝั่งทะเลแถบนี้ ซึ่งเขาเจนทางดีหุ
 หมิ่นพรหมเสนาเป็นผู้คุมสินค้าต่าง ๆ ใหญ่ในราชการของพระเจ้า
 แผ่นดินพระองค์ก่อน และในคราวเกิดการปลุกตีฆ้องทั่วมา ซึ่งจะได้
 กล่าวต่อไปในบทหน้า คนผู้ถูกชาวฝรั่งเสด็จคุมตัวไว้และรับสินค้าที่
 พระเจ้าแผ่นดินซึ่งมอบหมายมากับทั้งสินค้าของเขาเองไว้เสีย แล้วตั้ง
 ตัวขึ้นฝั่งที่ปะเดียกัตตา (Paliakatta) ซึ่งผู้ว่าราชการได้รับเขาไว้ด้วยความ
 กรณา และตั้งตัวท่านหมิ่นพรหมด้วยครอบครัวไปยังมาคาเวีย
 ท่านหมิ่นได้บอกชื่อเขาและเกาะที่กล่าวมาข้างบนนั้น ถูกให้ยักดีช
 ดำรายยอต (Samajotn) และระบือชื่อตำบลต่าง ๆ จากที่นั้นไปจนปาก
 แม่น้ำเจ้าพระยา หน้าผาและเกาะหลายแห่งที่เราเห็นอยู่ทางปาก

ซ้ายมือของเราขึ้น เรียกรวมๆว่า ปราณ (Pran หรือ Pranaj) ต่อจากนั้นก็จาม (Czam) ถัดขึ้นไปก็คหฬะรวบรี (Putprib) แล้วก็ถึงยี่सान (Isan) ต่อจากนั้นไปเป็นแม่กลอง (Mayaklon) แล้วก็ถึงท่าจีน (Satzya) แล้วจึงไปถึงปากแม่น้ำ ซึ่งภาษาไทยเรียกว่าปากน้ำเจ้าพระยา (Pagnam Taufia).

เข้าปากน้ำเจ้าพระยา

วันที่ 6 มิถุนายน เวลาเย็น เราก็ดำรงหน้าของประตูล้อมยามโดยสวัสดิ์ และเมื่อได้ถึงบันทึกระเบอกประกาศการมาของเราแล้ว เราก็ดำรงต่อเรือ ปากแม่น้ำนั้นอยู่ห่างจากเรือของเราขึ้นไปทางเหนือราวสามกิโลเมตร.

วันที่ 7 มิถุนายน เวลาเช้าตรู่ ฉันขึ้นบกไปกับนายกัตวอด (Gudward) และนายวัน Lohn (Van Lohn) จากที่ทอดสมอเรือไปจนปากแม่น้ำที่เดียวฉัน ข้างใต้เป็นดินโคลนเหลว ซึ่งเรือทุกจำพวกขาดต้นไปได้โดยสะดวก ไปตามทางเราได้สังเกตเห็นเครื่องหมายหลายแห่งมีบอกไว้ให้เรือเดินขึ้นไปได้ถึงแม่น้ำโดยไม่คิดค้นพบเรือหาปลาหลายลำ ซึ่งคนในเรือกำลังล่าสัตว์บนหาดที่ดอนหูลู่ปะปากแม่น้ำ เราแทบจะแต่ไม่เห็นเสากระโดงเรือของเราเลย มีเรือดำเพาจีน และดำเพาคำอื่น ๆ จอดทอดสมออยู่ที่นั่นเป็นหลายลำ ปากแม่น้ำนั้นบานออกเป็นทะเลในระหว่างที่ดินนั้นเป็น ดอนเคียว ๆ ราบลุ่ม

ข้าง ซึ่งไม่มีอะไรเลยนอกจากปากของโคดมาปะกันเข้า เวลาน้ำขึ้นมากก็ท่วม ไม่ไหลออกไปเท่าไรนัก เราได้เห็นรังดินบนทุ่งหญ้ากับบนไผ่ทั้งต้องปากแม่น้ำ ดงชันไฉ่คงแต่คราวเกิดเหตุยุ่งยากกับฝรั่งเสียทีเดียว ตกเตียงเราก็มายังหมู่บ้านและโรงสีข้าวของเนเธอร์แลนด์ ชื่อ อิมส์เตอร์ม ดงหญ้าห่างจากปากแม่น้ำมาเกือบสองดึก นายบ้านตำบลนี้ ชื่อ คอเร เป็นสัตว์เดียดเยี้ยวได้ ออกมาต้อนรับเราด้วยอริยาบดียไมตรี.

วันที่ 8 มิถุนายน ตอนเช้า ฉันต้องไปเดินเกาะเดียบหญ้าในป่าตะเมะไคต์ ๆ กับหมู่บ้าน แต่ไม่ได้ผลอะไรนัก เมื่อเย็นวันก่อนก็ไปมาที่หนึ่งแล้ว แต่ก็ไม่ได้ผลอะไรดีไปกว่าวันนั้น ด้วยว่าบริเวณป่าเวลานั้นน้ำท่วมเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนบริเวณที่นามได้ท่วมก็เป็นหญ้าของเล็กและสัตว์รายอื่น ๆ

วันที่ 9 มิถุนายน เราลงเรือเด็กของเราแต่ขึ้นไปตามลำน้ำในระหว่างนั้นเราหาความสนุกเพลิดเพลินด้วยการ ยิงยิง บนต้นไม้ริมตลิ่งเดินไปพลาง.

บางกอก

ถึงบางกอก (Bankock) เราได้เห็นบ่อใหม่ซึ่งพวกฝรั่งเลี้ยงช้างชันไวบนฝั่งขวา แต่เดี๋ยวนี้ชาวดัตช์หมดแล้ว ริมฝั่งแม่น้ำเห็นบางกอกชันไปมีบ้านคนอยู่หนาแน่นพอใช้ ฉันไม่ได้เหยยข้อสถานที่ในแถบนี้ เพราะว่าได้จัดงัวไฉ่แล้วในแผนที่ของแม่น้ำนี้ ซึ่งฉัน

มีโอกาสดำเนินในเวลาสั้นเร็วไป และได้ตรวจคัดลอกเมื่อต้องกลับ
ถึงมานานแล้ว.

รุ่งขึ้นเช้า วันที่ 10 เรามาถึงเกาะน้อยๆ แห่งหนึ่งอยู่ในระหว่าง
กลางสายแม่น้ำ ซึ่งแยกออกเป็นสองแขนง บนเกาะมีโบสถ์วิหาร
หลายหลังและกุฏิของพระ ฉันได้ขึ้นไปบนบกและเข้าไปดูในโบสถ์
หลังหนึ่ง เห็นพระพุทธรูปปิดทองนึ่งใหญ่ 3 องค์ มีองค์ใหญ่เป็นพระ
ยืนทรงเครื่ององค์หนึ่ง กับมีพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ตั้งอยู่ข้าง
พระองค์ใหญ่อีกราว 40 องค์ ตกค่ำเราจอดเรือใหญ่ห่างจากเมืองหลวง
ราว 2-3 ไมล์

กรุงศรีอยุธยา

วันที่ 11 มิถุนายน เรามาถึงยังโรงงานของเราซึ่งตั้งอยู่ใต้กรุง
ศรีอยุธยาลงมาเล็กน้อย ด้วยความผาสุกดี เราไปถึงเป็นเวลาก่อน
9 นาฬิกาเล็กน้อย พวกโรงงานกำลังจะบำเพ็ญศาสนกิจใหญ่ทีเดียว
เพราะเป็นวันอาทิตย์ ตอนบ่าย ผู้อำนวยการโรงงานของเราได้รับ
หมายประกาศตั้งให้คนของเขาพักคนหนึ่งในที่หนึ่งในเช้าวันรุ่งขึ้น ด้วย
ว่าพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะเสด็จพระราชดำเนิน.

ว่าด้วยเสด็จพระราชดำเนิน

เวลาพระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินนั้น คนทุกคนต้อง
หัดถอยออกนอกทางหมดเหมือนอย่างในเปอร์เซีย เวลานางสนมกำนัน

ของพระเจ้าแผ่นดิน ออกไปนอกวังฉะนั้น หน้าต่างก็ต้องปิดหมด
 เลี้ยงก็ไม่ให้ทอดออกไปได้แม้แต่ช้อย ถ้าใครบังเอิญไปพบพระเจ้า
 แผ่นดินเขาก็ดี หรือพระสนมกำนัลของพระเจ้าแผ่นดินก็ดี หรือเจ้า
 หียงก็ดี ในที่เปิดเผย เขาผู้นั้นจะต้องหันหน้าไปเสียอีกทางหนึ่งและ
 ต้องหมอบกราบก้มหน้าลงจดพื้นดินจนกว่าขบวนจะผ่านพ้นไป.

วันที่ 12 มิถุนายน เวลา 16 นาฬิกา มังนัลพมารดาของ
 พระยาพระคลังผู้เป็นอัครมหาเสนาบดีของประเทศสยาม และเป็นผู้
 ว่าการต่างประเทศด้วย ชาวสยามเรียกนามของคนที่แม่ด้วยเหมือนกัน
 กัน และผู้ที่ใครรวมนามกันกับอีกคนหนึ่งเหมือนกันอย่างพระองค์ งานศพเป็น
 แค่งศพแม่นมพระคลังเท่านั้น ด้วยว่ามารดาของท่านได้สิ้นชีวิต และได้
 ทำศพแล้วไปเมื่อราว 15 เดือนมานี้ งานศพของชาวสยามที่เป็นชน
 สูงศักดิ์คนหรือห้าวพัสดาร์เหลือที่จะพรรณาน่า มีขบวนเรือแห่ศพ และ
 เรือขนถ่ายที่กบประดิษฐานประดาด้วยคาดและดินทองทั่วทุกตำ มัมโหรี
 บัฟฟายและเครื่องทองประโคมไปตลอดทาง สัปเหร่อวางนอนหลับในหีบ
 หรือเอาถุงโขนเกาให้คนท่งห้อยไต่เห็น แม้จากดินของศพมักจะ
 กระทบไต่ปาก เนื่องด้วยเป็นศพค้างหลายวัน เพราะต้องเสียเวลา
 เตรียมการกันนักตาม หย่างไรก็ดี คนชั้นสูงศักดิ์มักถือกันเป็นข้อ
 กังวนใหญ่ทีเดียว ว่าพอตนบวญหนักถึงหรือบวญเรอวังมานานแล้ว ก็
 ต้องสั่งให้เตรียมการศพของตนให้แล้วโดยเร็ว หีบศพนั้นเป็นหีบ
 รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอย่างหีบศพของเยอรมัน คาดด้วยคาดหรือมัดของ

ตั้งไว้ใต้บุตม์กัมเพดานซึ่งคาดคั้นทอง และประดับประดาด้วยข้อ
 ชนบนเจียรณา ตามยลดาบนั้นคาดคั้นของผู้ชายชนม์ เคียงเรือศพ
 มีเรือออกดำหนิงขนาดยาวเท่า ๆ กัน แต่นักชุนานกันไปกับเรือศพ พาย
 ในเรือตามมบตตงกยอดแหลมประดับทองหย่างงดงาม นอกจากนกัม
 เรืออื่น ๆ อีกหลายลำแต่เป็นชบวนไปท่งข้างหน้าและข้างหลัง ตรง
 กกลางลำเรือปักไม้ตั้งสูงม มงกุฎกะดาดบีดทอง ประมาณแปด หรือสิบ
 ชัน(1) ชบวนเรือท่งหมคนจอดเรียงรายหย่ตามริมคตังจนกว่าจะเด็จ
 พน เมื่อเรือเทียบท่าแถวกันสำพนขึ้นไปสู่ทเภา มีพระตังคเคินตามและ
 บิพาทยกัประโคมเรือยไปตลอดเวลา พอได้เวลาจักจุไฟเภาดัพพร้อม
 ท่งโถง เภาและอศถทเหลือนนเก็บรวบรวมเข้าบันจุเจียร ซึ่งต่างไว้
 เป็นอนุธด้าวรยมีล่อนสูงและวิจิตรตระกานตามากน้อยตามยลัดคักของ
 ผู้มรณะ ที่ปลงศพแน่นมของพระยาพระคตังนั้นหยู่ตรงหว่างลำชำแม่น้ำ
 ตรงข้ามกับควเมื่อง เป็นรูปวัดอมรรอบด้วยท่งทิวและเครื่องประดับ
 หย่างอื่น ๆ ตรงกลางสถานที่ทำศพมีห้องตั้งเยียมประดับประดาอย่าง
 พิสดารและต่งหยู่บนเส้าหนึ่งงดงาม(2) นะเบองไค่หอนมประคุดองประค
 ตรงกัน ศัพณหยู่ในหีบอันงดงามวิจิตรบนแพไม้มีค่าสูง(3) พายใน
 เมรุ พระเจ้าแผ่นดินสเค็ดไปพระราชทานเพลิงด้วยพระองค์เอง เป็น

(1) เห็นจะหมายถึงชั้นฉัตร

(2) คือเมรุ

(3) ไม้จันทน์

เกียรติยศแก่ท่าน พระยาพระคลัง อันเป็นผู้ซึ่งโปรดปรานใกล้ชิดเป็นพิเศษ ท่านหนึ่งของเราเป็นหอสำหรับพระศอมนต์ และประตูที่จะเปิดเข้าไปในมณฑลหอคำนีตทอง.

เข้าพบพระยาพระคลัง

ต่อจากวันนั้นมาอีก 2-3 วัน ท่านวันฮูน (Mynheer van Hoorn) ผู้อำนวยการโรงงานของเรา กับนายดานิเอล (Daniel) และนายโมเสส บรอกส์บอร์ดี (Moses Brocseborde) ต้องคนนี้เป็นผู้เชิญเราในภาน้ำไทย มลายู และมาดามตะวันออกอีกหลายภาน้ำได้พร้อมกันเข้าพบ ท่านพระยาพระคลังในถานะที่ท่านดำรงตำแหน่ง อัครมหาเสนาบดีและผู้ว่าราชการ ต่างประเทศเพื่อย่นลำต้นและเครื่องบรรณาการซึ่งเรานำมากับเรือ เพื่อถวายพระเจ้าแผ่นดินและสำหรับตัวท่านพระยาพระคลังเอง ก็ปัดน้ำเรือของเราไปด้วยกันได้ไปด้วยเหมือนกัน ในวันเข้าพบนั้นเวลาเช้าระหว่าง 7 กับ 9 นาฬิกา มีออกพระหรือขุนนางชั้นที่สอง 4 คนมายังโรงงานของเราเพื่อพาเราไป ขุนนาง 4 คนนี้ คนเป็นหัวหน้า ชื่อออกพระตรีชัย (Opera Tsijat) เป็นชาวอินโดจีน ในเวลานั้นดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าแควมหรือมหมัต มักับกรมทำหรือนายพาส์ต้นคำต่างประเทศ แต่งกายตามเพลงเมืองของตน สวมเสื้อคลุมประดับทองคำโพกศีรษะ อีกคนหนึ่งเป็นขุนนางจีน ขมวดผมไว้เป็นมวยแต่แต่งตัวอย่างไทย

กับชาวสยามก็ต้องคนเป็นขุนนางเหมือนกัน คนหนึ่งอายุประมาณ 80 ปี เราแต่งการรับรองขุนนางคนนั้นด้วยเหตุนั้นกับเนื้อหวาน แต่ออกพระดำรัสกับขุนนางชาวสยามคนหนึ่งขอตัวไม่คืน เรือที่ขุนนางเหตุนั้นมานั่งตงามวจิตรรจนายักษ์ ยังดำทจักรเงินดำดั้นไปถวายพระเจ้าแผ่นดินกับพระยาพระคลังด้วยแต่อย่างงามมากเป็นพิเศษ รูปร่างไม่ผิดกันกับเรือดำอันกิจ แต่ใหญ่กว่าและหัวท้ายก็เชิดกว่า สำหรับเรือของขุนนางชาติมอญนั้นผายทุกคนสวมเสื้อผาตั้นนินหยาบๆ สวมหมวกแบนๆ ดีเหลืองและขาว เกาอกทองสำหรับท่านออกพระทาด์เขียว, เหลืองกับชาวสยามกัน ต้องช้างมัทธงสำหรับทนาย แต่เกาอกนั้นสูงกว่าทงของทนายน้อยหนึ่ง ตามประเพณีบ้านเมืองซึ่งถือว่าผู้มีศักดิ์จะต้องนั่งสูงกว่าผู้ที่มีตำแหน่งต่ำกว่า ทงต้องช้างเกาอกมาบรรพโค้งและหอกบัตทองประดับเพชรเฉพดอยเป็นเครื่องหมายแห่งอาณาสิทธิ์ซึ่งขุนนางทุกคนย่อมนำไปในงานดำคัน ตามอาณาสิทธิ์นั้นตามยาวประมาณเท่าตัวคนหนึ่งเป็นอย่างน้อย ซึ่งขาดใช้ฟาดฟันได้หย่างเดียว เกาอกนั้นถอดออกได้เป็นชิ้นๆ ที่ในเรือตรงกลางดำเกาอกขึ้นแรกเป็นแท่นยกขึ้นประมาณหนึ่งคืบเห็นอกราบ ยาวราวหัวดำหรือดำกวักกว้างขนาดดำเรือ ผู้มอญดูลักษณะประณีตประดับมุกดังตงาม บนแท่นหรือตงนั้นมีแท่นซ้อนหยอกขึ้นหนึ่ง เด็กกว่าขนาดหนึ่งคืบแต่ประดับประดาอย่างเดียวกัน บนแท่นขึ้นทงต้องมเกาอกขึ้นนางสีดาประดับทองอร่ามทั้ง เห็นเกาอกขึ้นไปทำเป็นขุมกมขเหล็กบัตทองยึด

ตรึงติดอยู่กับเก้าอี้เป็นรูปแผ่นโค้งเกือบเต็มรอบ ^{ส่วนโค้งมีลักษณะ}
 บ้างออกไปจนเกินส่วนกว้างของเรือเสียอีก ทำด้วยหนัง ด้านในดำ
 ไม่มีสีทองเลย บ้างแดงมีขอบทองบ้าง เมื่อพูดถึงทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว
 เราก็ออกไปยังที่ออกแขกเมืองโดยลำดับ เรือออกพระตำ
 ยัดเป็นเรือนำ แล้วเรือขุนนางอีกสามลำๆ ละคน ต่อไปอีกเรือขึ้น
 ลำต้นถวายพระเจ้าแผ่นดินและลำต้นสำหรับพระยาพระคลัง เขียนเป็น
 ภาตามายและภาตามะเทอระแลนด ได้ไว้ในกะเป่าประดับทองกะเป่าตะ
 ฌบับกะเป่าหนังวัวในพานทองผ้าปักคลุมบนหีบไม้เงินหนักประดับมุก
 อีกชิ้นหนึ่ง ตามทำเนียมของบ้านเมือง ^{ระดับประดาตามที่}
 กล่าวมาแล้วกว้างโอบบนโต๊ะเล็ก ๆ ตั้งไว้ในซุ้ม ถัดมาหนึ่งหีบบนพรม
 ตรงหน้าลำต้นเราตั้ง เรือมีซุ้มแถบแดงเด่น ตามเรือขึ้นลำต้นถวาย
 พระเจ้าแผ่นดิน ขบวนเรือเด่นเทียบกำแพงพระนครขึ้นไปตามตำ
 ลักประเดี๋ยวหนึ่งก็วกมุงไปบ้านของท่านพระยาพระคลังอันเป็นที่ซึ่ง
 ท่านแต่งออกแขกเมืองหย่างสง่าดั่งเกียรติศักดิ์ เราขึ้นหาด้านหนึ่ง
 ของบ้านแล้วเดินไปจนถึงตามบ้านหยู่ข้างจะสลักรกและอื่น ๆ แต่ยังคง
 กว้างที่บานอีกแห่งหนึ่งของท่านซึ่งเราได้ไปเยี่ยมคำนับท่านเป็นส่วนตัว
 มาแล้วก่อนหน้านั้น 2-3 วัน พอเข้าไปในดานเราก็เห็นเรือนหรือห้อง
 เปิดหลังหนึ่งหยาบทางซ้ายมือ ทำเกือบเป็นรูปจตุรัสไม่มีผนัง ผนังกะ
 ดานมกนหยาบเต็ม บางท่ง บางท่งค้ำค้ำกัน ทางขวามือเห็นข้างเชือก
 หนึ่งผูกครบบนหยู่ในโรง ตรงกันข้ามกับทางเข้ามาบนใต้หลังเข้าดูเรือน

ตรึงติดอยู่กับเกาะเป็นรูปแผ่นโค้งเกือบเต็มรอบ ส่วนโค้งมีลักษณะ
 บ้างออกไปจนเกินส่วนกว้างของเรือเสียอีก ทำด้วยหนัง ด้านในดำ
 ไม่มีขี้ดทองเลย บ้างแดงมีขอบทองบ้าง เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเรียบ
 เรียบร้อยแล้ว เราก็จักกันไปยังที่ออกแขกเมืองโดยลำดับ เรือออกพระสร
 วัชเป็นเรือนำ แล้วก็เรือขุนนางอีกสามลำๆ ละคน คือไปก็เรือจีน
 ลำต้นถวายพระเจ้าแผ่นดินและลำต้นสำหรับพระยาพระคลัง เขียนเป็น
 ภาสามตายูและภาสามเนเทอร์แลนด์ ได้ไว้ในกะเป่าประดับทองกะเป่าตะ
 ฌับ กะเป่าหนังวัวในพานทองผ้าปักคลุมบนจุฬามิจันทร์ประดับมุกด์
 อีกชั้นหนึ่ง ตามทำเนียมของบ้านเมือง ประดับประดาตามที่
 กล่าวมานี้แล้วก็วางไว้บนโต๊ะเล็ก ๆ ตั้งไว้ในซุ้ม ด่านหนึ่งหุ้บนพรหม
 ตรึงหน้าลำต้นเรา ตรงเรือมีซุ้มแถบแดงเด่น ตามเรือจีนลำต้นถวาย
 พระเจ้าแผ่นดิน ขบวนเรือเด่นเดี่ยวกับกำแพงพระนครขึ้นไปตามลำน้ำ
 ลึกประเดี๋ยวหนึ่งก็วกมุงไปบ้านของท่านพระยาพระคลังอันเป็นที่ซึ่ง
 ท่านแต่งออกแขกเมืองอย่างสง่าดมเกียรติดลัดดี เราขึ้นท่าด้านหนึ่ง
 ของบ้านแล้วเดินไปจนถึงตานบ้านหยู่ข้างจะลึกปรกและอับๆ แต่ยังคง
 กว้างที่บานอีกแห่งหนึ่งของท่านซึ่งเราได้ไปเยี่ยมคำนับท่าน เป็นสวนตัว
 มาแล้วก่อนหน้านั้น 2-3 วัน พอเข้าไปในตานเราก็เห็นเรือนหรือห้อง
 เปิดหลังหนึ่งหุ้ทางซ้ายมือ ทำเกือบเป็นรูปจตุรัสไม่มีผนัง ผนังกะ
 ดานมกนหุ้เต็ม บ้างกึ่ง บ้างก็เดินคุยกัน ทางขวามือเห็นข้างเชือก
 ห้างผูกครบยื่นหุ้ในโรง ตรงกันข้ามกับทางเข้ามาบนได้เห็นเข้าดูเรือน

พระยาพระคลังซึ่งเป็นพ่อค้าคนเมือง เราขนบันไดไปแถวถนนตรง
 หน้า เรือนหลวงนมโหรงเพิงห้องเดียวเป็นห้องโถงยกพื้นสูงคล้ายโบด
 ข้างในชาวมุสลิมและโยแมมมูจับ มีเตาดีเหล็กมากเผาผืนดินได้หลัง
 คาซันท์ ๓ ซึงยกขึ้นไปสูงข้างละ 7 เสา เผดานั้นประดับลายกระหนก
 ดีแต่งอย่างประณีต รววกึงกลางเตามีแผ่นทองแดงใหญ่แขวนห้อยแผ่น
 ตะคัน ผากระหว่างเสาทำเป็นเพดานเปิดได้ตลอดแทนหน้าต่าง ทาง
 จะเข้าห้องโถงใหญ่นี้มีสองทาง มีหน้าต่างห้อยระหว่างกลาง ด้าน
 ริมห้องโถงมีราวไม้ไผ่ตั้งติดกับเสาข้างผ้าขาว และเบอนหลังผ้าขาว
 ในระหว่างฝาผนังด้านนั้นเป็นพวกข้าทาสบริวารของ พระยาพระคลัง นั่ง
 บ้าง หมอบห้อยกับพนักบ้าง นะเบอนหน้าเป็นท่งของพวกขุนนางคือ
 ออกยาเทพรากา (Oja Tewejaata) เป็นแขกมหมัดนั่งห้อยเห็นเอ้ากรม
 ข้างพระที่นั่งผู้ซึ่งนั่งห้อยเบอนขวาของพระยาพระคลัง ออกยาพิพัต
 (Oja Pipat.) ปลัดพระยาพระคลังนั่งเบอนซ้ายมีเครื่องยศเจ็ดทอง
 ตั่ง ห้อยข้าง หน้า ทงสองคน เครื่องเจ็ดทองนั้น ทำเป็น หีบไม้จันทน์
 เป็น เครื่องยศ พระราชทาน แก่ ขุนนาง ในเวดา พระราชทาน บันดา
 ลักดีและเลื่อนยศ ซึ่งยอมไม่ชงกระทำ โดยไม่ปรีกสา ไหรา-
 จารยักอน ถัดขุนนาง ทงสองนั่งลงมา มีขุนนางชาวสยาม จีนและ
 แขกนั่งติดหลังเป็นลำดับกันห้อยเป็นอันมาก ฉนั้นนับได้ยี่สิบสามคนทาง
 เบอนขวาและยี่สิบเอ็ดคนทางเบอนซ้ายของพระยาพระคลัง ผู้ทงดังที่
 ลัดข้างละ 7 คน มีเครื่องเจ็ดทองคำและรองตงไปอีกข้างละ ๕ คน

มีเจียดเงินตวงหยูตรงหน้า ถัดต้นกับกระเป๋า พานรองและเครื่องประดับ
 อื่น ๆ นนวางหยูเบื้องหน้าพระยาพระคลัง ห่างชั่วระยะ 4-5 ก้าว ส่วน
 เรานั่งกตางระหว่างขุนนางทั้งต้องแถมพานหมากมีดอกมดและดอกไม้
 อื่นเรียงประดับตรงขอบวางหยูตรงหน้าพวกเราทุก ๆ คน ศัวพระยา
 พระคลังนั้นในถานะที่เปนผู้แทนองค์พระเจ้าแผ่นดินนั่งหยูในห้องชั้นใน
 สุดห้องข้างหลังมานั่งชั่งหยูหยูกับราวไม้ไผ่สูงจากพื้นราว 2 หรือ 3
 ฟุต มองเห็นตัวแต่ส่วนบนเท่านั้น มกตตประดับคั่นปีกเยื้องออกมา
 ข้างหน้าพระยาพระคลังข้างตะคัน เบื้องหลังพระยาพระคลังมีอาวธ
 คือกริชทองต้องเล่มวางหยูบนเบาะ ๆ ตะเล่ม และมีดาบอาญาสิทธิ์
 เหมือนหย่างพรรณนามาข้างบนตั้งหยูหลังต้องข้าง บันผนังข้างหลังมีรูป
 ภาพแบบฝรั่งแขวนอยู่มีลวดลายกนกประดับโดยรอบต่างกรอบ.

เมื่อเราทงหมดด้วยกันนั่งลงเรียบร้อยแล้ว พระยาพระคลังก็
 ให้ตามถามนายวันสนว่าผู้อำนวยการไทยแห่งบริดท์ทอส์ตันเคย์ก่าปะนี้
 ของเรารู้ชัดบายดีหรือประการใด เขามาหยูในหมู่เกาะอินเดย์ได้ช้านาน
 เท่าใดแล้ว เคยวนเรามากองทหานตะไรบ้างหยูที่บาตาเวียและ
 บันตัม, ต้องเมืองไหนดีกว่ากัน ตลอดจนถามว่ากับคนเรือ
 และฉนนคนใดใคร เมื่อนายวันสนตอบคำถามเหล่านั้นและคำถามอื่น ๆ
 อีกหลายประการแล้ว ก็เปิดกระเป๋ามันจุสำล้นออก ได้ส่งผ่านมือขุน
 นางซึ่งนั่งหยูในทั้นค่อ ๆ กันไปหลายมือจนถึงตามแล้วจึงส่งมืออ่าน
 ดัง ๆ ถ้ามไม่เข้าใจข้อความภาสตามลายุคอนใด นายโมเสดกับนาย

ตามเขตกำหนดให้ช่วยอธิบายให้เข้าใจ การรับแขกเมืองครั้งนี้ ๒๕๕
ประมาณคนชั่วโมง แล้วบุตรชายของพระยาพระคลัง ซึ่งนั่งหุ่ยข้าง
หลังบิดาหยุดตลอดเวลาเป็นผู้พาเรากลับไปยังเรือของเรา และจากที่
นั้นไปยังที่รับประทานอาหารซึ่งตั้งเตรียมคอยเราอยู่พร้อมแล้ว.

ตลอดเวลาที่เรากำลังอยู่ในประเทศสยามไม่มีอะไรสำคัญเกิดขึ้น
๒๕๕ ๒๕๕ ๒๕๕ ๒๕๕
นอก เว้นแต่เมื่อตอนปลายเดือนนั้นหมายุประกาศกระแสพระบรม
ราชโองการห้ามราษฎรลงอาบน้ำในแม่น้ำ ซึ่งต่อมาภายหลังได้
เห็นคนอาบน้ำในแม่น้ำหุ่ยในเรือ ทั้งนี้ด้วยเหตุว่าชาวประเทศนั้นไม่อาบน้ำ
ไม่ได้นั่นเอง การที่หมายุประกาศดังนี้ เหตุเพราะในระหว่างนั้น
ราษฎรที่ลงอาบน้ำในแม่น้ำถูกงูกัดตายกันชุกชุม เขาว่างูจำพวกนี้
ตัวยาวไม่เกินนิ้วมือและโตเท่าตัวทาเกเท่านั้น ด้ายสีน้ำตาลดัดเป็นเงิน
คอปัดหรือดัดเป็นเงินในแม่น้ำครั้งหนึ่ง เพื่อกันคนปฏิบัติตามประกาศนี้
หย่างเคร่งครัด ได้มีประกาศในคราวเดียวกันด้วย ว่าญาติหรือทนาย
ของทุกคนที่ถูกงูกัดตายจะต้องถูกปรับเป็นเงิน 15 ชั่ง.

สถานะปัจจุบันแห่งราชสำนักสยาม

กับ

การพรรณนากล่าวถึงอยุธยาพระนครหลวง อันเป็นที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินประทับอยู่

สถานะการณ์ปัจจุบัน

ในบันดาชาติผิวดำแห่งเอเชียทงหลาย ราชอาณาจักรสยามเป็น
ราชอาณาจักรอันเกรียงไกรใหญ่ยิ่งที่สุด และราชสำนักนั้นเดำกัจิตร
มโหฬารหาที่เสมอเหมือนมิได้ เจ้าฟ้า (Tsioufa) หรือพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ปัจจุบันได้แก่ พระเพทราชา (Petraatia) ผู้แย่งราช
สมบัติเมื่อคราวล้มเด็ดพระนเรศวรเป็นเจ้า (Pro Narees
Naray e pintsiau) ผู้เด็ดจ้าวรคโดยจับผู้มดีทชในราชสมบัติมาก
กว่าค่าเสียทั้งหมด พระองค์มีอำนาจที่จะกระทำดังนกว่าคนอื่น ๆ
ค่าที่พระองค์ได้เป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่หยุดต่อรัชกาลพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ก่อน ยิ่งกว่านั้นยังเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยให้บริหารราชการ
แผ่นดินแทนพระองค์ตลอดเวลาที่ซึ่งพระประจวบหายช้านานอีกเดำ การ
ประจวบนั้นแม้ซึ่งหวังพระทัยจะเป็นนิจว่าจะทเถ ในที่สุดก็ไม่ทเถ
ขึ้นได้ ในระหว่างนั้นมชุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่งชื่อ คอนต์แตนดิน พอต
คอน คิดประทุษฐร้ายแกรัชทายาทเพื่อแย่งราชสมบัติ โดยมีพวกพ้อง

สนับสนุนอย่างมาก และความอ่อนน้อมลงไป จึงเป็นเหตุให้พระเพทราชา
ถือเป็นโอกาสดำเนินการตามเจตจำนงของพระองค์เดียว ฉะนั้นจะเล่า
ประวัติของผู้คิดมีชอบกับแผนการคิดร้ายไว้สักหน่อยพอเป็นดังเชป.

ประวัติคอนสแตนติน ฟอลคอน

ฟอลคอนเป็นต้นชาติดกรีกโดยกำเนิด เป็น คนมีสติปัญญา
เฉลียวฉลาด มีกิริยามารยาทเข้าไหนเข้าได้ พูดคล่อง ทั้งๆที่ไม่ได้
รับการศึกษาดูเล่าเรียนอะไรมาเลยก็ตามที่ ชีวิตเมื่อยังเด็กผ่านไปด้วย
การออกทะเลไปไปกับคนชาติต่าง ๆ เป็นพื้น มีชาติอังกฤษติดเป็นอาทิ
ซึ่งทำให้ได้เรียนรู้อาสาอังกฤษด้วย ฟอลคอนเข้ามาในเมืองไทยใน
ฐานะเป็นนายท้ายเรืออังกฤษ และมาฝากตัวทำงานอยู่ในราชสำนักด้วย
ความฉลาดเฉลียวดังกล่าวแล้ว ประกอบกับความชำนาญในกิจการที่
ได้รับมอบหมายให้ทำซึ่งในชั้นแรกก็เป็นเพียงงานเด็ก ๆ น้อย ๆ ก่อน
แต่ค่อยเป็นตำแหน่งสูงขึ้นทุกที ในช่วงระยะ 9 ปีก็มียศว่าดาดนาลเป็น
ใหญ่เป็นโตขึ้นถึงที่สุด ได้ว่าการคลังของแผ่นดิน และว่าการในพระ
ราชทานอีกด้วย อาศัยเหตุนี้ กิจการบ้านเมืองที่ดำเนิน ๆ จึงมัก
กระทำไปตามคำแนะนำของฟอลคอนเกือบทั้งสิ้น ใครมีอะไรจะพึง
ปรึกษาก็เลยต้องมาหาฟอลคอน เพื่อที่จะปรึกษาปรึกษาตนใหม่ใน
อำนาจดังกล่าวมานี้ ฟอลคอนเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องมี
กำลังต่างประเทศสนับสนุนอำนาจของตนด้วย ฟอลคอนปลงใจเห็น
ว่าชาติฝรั่งเศสเป็นเหมาะที่สุดสำหรับแผนการของตน ซึ่งดูเหมือนว่ามุ่ง

หมายครองราชบัลลังก์ด้วย เหตุนี้พ่อตคนจึง กราบทูล พระเจ้าแผ่นดิน ให้ทรง เชื่อว่าถ้าได้ซึ่งติดต่อกับขอความช่วยเหลือจากชาติที่กล่าวแล้ว พระองค์ จะทำนุบำรุงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินและชนบิ ชยาราชอาณาจักรให้ รุ่งเรืองขึ้นได้อีกเป็นอันมาก พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงส่งคนทูตไปเจริญ ทางพระราชไมตรียังประเทศ ฝรั่งเศส ความคำกราบทูล ของ พ่อตคน เป็นเหตุให้คนทูตฝรั่งเศสมาเจริญทางพระราชไมตรีเป็นการตอบแทน ถึง 2 ครั้ง พวกเขารู้ชื่อคนสำคัญ ๆ คือ บิน และนายทหารนักเดินเรือ ให้มาด้วย และนายพลคนหนึ่ง ชัยเตล์ฟาร์จ (General des Fargues) คนทหารมา 200 คน ซึ่งพ่อตคนให้ช่วยรักษาสันติภาพทางบก (1) ขึ้นเป็นขบวนลำคันทงหุ้มม้าน้ำ (2) ห่างจากท่าเรือไป 6 ตีง กอง ทหารฝรั่งเศสกับกองทหารอื่น ๆ ที่ตั้งขึ้นในประเทศ ได้เข้าช่วยประจำ ขบวน นั้น และควบคุมเองได้ตกแต่งปรับปรุงให้เข้มแข็งขึ้น เมื่อดำเนินการเหล่านี้ไปแล้ว พ่อตคนก็คบคิดกับนายพลฝรั่งเศส และขุนนางบางคนก็ทนไว้ใจ จะเข้าหมั้นม้ายักษ์ทง (Monpi Totso) ซึ่งเป็นทั้งราชบุตรเขยและราชบุตรบุญ ชิมของพระเจ้าแผ่นดินขึ้น แล้ว ราชย์เป็นเจ็ดตำหรับเป็นเครือของมีขของตัวเองและของ ฝรั่งเศส ในทันทีที่พระเจ้าแผ่นดินล่วงวรรค ซึ่งในเวลานั้นกำลังประสูติหนักเกิดทวง คตหยู่แล้ว และจะกำจัดพระเพทราชากับบุตรและพระอนุชาทั้งสี่ของ พระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นพระราชทายาทโดยลำดับ ตัดขาดจนใครก็ตาม

(1) บิมีชัยประสิทธิ์

(2) แม่ในเจ้าพระยา

ที่อาศัยชดชวางแผนการทางนเศย บิดาของหม่อมบี้ย กับ วงศ์วานาภาติ
 ผู้เห็นเปนใจด้วยแผนการนี้ได้ออ้งด่มผู้คนไว้แหวหมื่นดพันคน วาง
 ไว้ทั่วประเทศ และเพื่อที่จะให้การกระทำตามแผนการดังวดตายยังชน
 พอดคนจึงเข้าไปถึงห้องบนทมของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งประชวรหยุและ
 กราบทูลว่า เพศความปลอดครยของพระองค์ยังชน ขอให้พระองค์
 พระราชโองการเรียกนายพลฝรั่งเสดกับ ทหานชน ไปยัง เมือง ลพบุรี
 (Livo) ซึ่งพระองค์ประทับหยุขณะนั้น อันเมืองลพบุรีนหยุเหนือ
 อยุชยชนไปราว 15 ดก เปนเมืองที่พระเจ้าแผ่นดินเสดเคดชนไปประ
 ทับหยุเปนนิจเกือบคดอตรักษาดของพระองค์ ในขณะที่นายพลเสด
 ฟาสต์คุมทหานชนไป ตามทางแผนการนกรวรไปถึงหุมครชายของพระ
 เพทราชา ซึ่งในขณะนั้นผเอนหยุกับดนม 2 คนของพระเจ้าแผ่นดิน
 ในห้องคดกับห้องที่พวกผู้คดการมิชอบมั่วด่มกันหยุ จึงแอบฟังและ
 ไดยินคำปรักดำหาวรของคณเหต่านน กรูซึ่งความดบและนำความไป
 แจ้งแกบิดาโดยด่วน พระเพทราชาจึงชนไปกราบทูลความดบนี้ให้พระ
 เจ้าแผ่นดินชงชาม โดยมีรัชเจ้า แด้วให้คนไปเอาดวหม่อมบี้ย พอดคน
 และด่มักคพพวกผู้ร่วมคดการมิชอบ พร้อมด้วยผู้บังคับกองทหานรักษ
 วังและจำครวนคณเหต่านไว้โดยมิพักประสงค้วว่าพระเจ้าแผ่นดินจะชง
 ไม่พอพระทัยเพียงไร พอดคนนั้นเห็นห่างจากราชดำนกไปหลายเวดา
 เมื่อถูกเรียกควไปคราวนกรไมรุทจะมีหนทางบิตพดว แม้จะหวนเกรง
 ซึ่งเหตร้ายหยุหนักหนากตาม กิดาวกันว่าพอดคนด่งเศยอำดาครอม

คราวด้วยกิริยาโง่การเจ้าโหมนยังนัก ไม่เข้าเฝ้าเงินซึ่งตามปรกติ
 พอลคนหนึ่งให้คนหาไปนั้นกลับมาโดยว่างเปล่า ก็เป็นดังร้ายให้
 นิกรสหยาจะครอบครองของพอลคนเตรียมตัวรับกัมไปตามนายของ
 คนด้วย เหตุการณ์เกิดขึ้นในวันที่ 19 พฤศจิกายน ค.ศ. 1689
 (พ.ศ. 2232) รุ่งขึ้นอีกสองวันพระเพทราชาที่สั่งการโดยพลอำนาจ
 ของตนให้กำลังสี่หม่อมบิ๊โยนลงนะแทบเท้าของพอลคนซึ่งจำครวน
 หนุ่ ทงกล่าวคำเสียดลี่ยะหยินว่า นั่นนะพระเจ้าหุ่หิวของเจ้า พระเจ้า
 แผ่นดินซึ่งกำลังประชรหนักเสียพระทัยในการควนตายของ หม่อมบิ๊
 ผู้เป็นที่โปรดปรานยิ่งนัก มีกระแสรับสั่งมิให้เอาศพของผู้ตายออกประ
 จานให้เป็นที่อยู่อาศัยต่อไปเลย ให้ฝังเสียอย่างรีบร้อน การก็
 เป็นไปตามรับสั่ง ฝ่ายบิดาของหม่อมบิ๊นั้นถูกจับโดยอุบายหนึ่งที่
 บ้านของคนระหว่างอยุธยากับลพบุรี ส่วนไพร่พลก็ถูกจับแตกหนีไป
 ด้้น พอลคนนั้นเมื่อต้องทรมานและอดอาหารมา 14 วันจนเกือบจะ
 เหลือแต่โครงกระดูก ในที่สุดก็ถูกปลดโซ่ครวนกุ่มตัวไปในยามพลบ
 โดยไม่รู้ว่าจะต้องประสบเคราะห์หนักหน่วงไรต่อไปอีก ที่แรกที่ไปถึง
 คือบ้านของตนเอง ซึ่งปรากฏว่าถูกรอดคนไว้อย่างเหิง ภรรยา
 ถูกจับขังไว้ในโรงม้า และเมื่อพบหน้าสามีเขาแทนที่จะว่าดาไว้ฮาดย
 กับภักดิ์มาตายรทหน้า ทั้งไม่ยอมให้จับลูกชายคนเดียวที่รอดชีวิตหุ่
 ด้วย ลูกชายอีกหนึ่งเถ้ากึ่งตายยังไม่ได้อาชีพ ก่อนจะถูกคิดดลี่ยะ
 นะตแดงแกง ก่อนตายพอลคนได้ถอดครากับกางเขนเงิน 2 อันและ

โบราณวัตถุทองคำ ซึ่งห้อยคอห้อยเป็นของชนวนแต่ไปบดและตราเส้นค
ไม่เกิดซึ่งใครรับพระราชทานมาแต่พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสนั้นออกสั่งให้
ชนนางผู้หนึ่งซึ่งยืนหยทนน ให้เอามอบแก่บุตรน้อยของคน ของเหล่า
นี้จะพึงเป็นประโยชน์แก่ผู้รับแต่หย่างใดก็หาไม่ได้ เจ้าเด็กน้อยกับแม่คง
เที่ยวขอทานเขากินมาจนทุกวันนี้ ห้ามใครกล้าเกี้ยวข้องด้วยไม่ว่า

เหตุการณ์ต่อมา

ฝ่ายนายพลเดส์ฟาสต์ เมื่อมาถึงดพบูร์พร้อมกับทหานจำนวน
เล็กน้อย ครั้นได้เห็นเหตุการณ์กบฏตาลบับต่อไปโดยคาดไม่ถึงดังนั้นก็
ให้พลวิ่งเป็นหย่างที่สุด แต่ก็ได้รบการต้อนรับขับสู้เป็นอันดี และได้
พระราชทานเครื่องเจ็ดทองคำหรือหีบเงินในพระนามสมเด็จพระเจ้า
หลุยส์โดยปรกติ แต่ก่อนที่จะได้รับความยินยอมให้กลับคืนสู่บางกอก
เดส์ฟาสต์ต้องให้สัญญาว่าจะยกบ้อมคืนให้หลวง ไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ
ยุ่มย่ามกับไทยในทันทีต่อไป และจะต้องทิ้งลูกชายทั้งสองของตน
กับคนชาติฝรั่งเศส 12 คน เป็นตัวประกันหยู่ نزدพลูรีด้วย ซากดับ
จากที่นั้นนายพลเดส์ฟาสต์ดูอำนาจแก่โทษในความผิดหวังครั้ง กระ
ทำการตรงกันข้ามกับคำมั่นสัญญาของคนเดียวกัน เป็นต้น เกรียว
กราดคบหาฝ่ายซึ่งพาดนกลับไปในนี้ ใช้บ่มนึ่งคนไทยจากบ้อม
และเอาบ่มนึ่งเรือของไทยที่เดินผ่านไปมา คราวหนึ่งทหานในบ้อม 2
คนซึ่งเป็นไทยทำการหาเบนท์ที่ทันใจไม่ เดส์ฟาสต์จึงให้ประหารชีวิต

ได้ โดยเขาชวนคณะเชิงเทินประจักษ์กันด้วยกัน และ
 นอกจากนั้นยังกระทำกรอนทรานต่าง ๆ ทุกอย่างเท่าที่จะนึกได้
 ก็ทำจนแทบจะหมดสติในไทยก็ทำกรอนทรานอย่างรุนแรงถึงขั้น
 เดือดแค้นและตกขายคนเอง ไทยได้ลงมืออย่างบอบช้ำเชิงเทินขึ้น
 บนฝั่งแม่น้ำเพศตทางถอยลงทะเลโดยทางน้ำของเค็ดฟ้าสหัสหยาแล้ว แต่
 เพราะเหตุที่ความเกรี้ยวกราดนั้นถึงกับได้ใจในไม่ช้า และแก้ความ
 เกรี้ยวกราดเกิดขึ้นเพราะคนในบังคับบัญชาขัดคำสั่ง ทดเนเทอร์
 แฉกจึงเข้าชักชวนขุนนางในราชสำนักว่าการที่จะตอบแทน การกระทำ
 ของเค็ดฟ้าสหัสหยา คงกระทำโดยระมัดระวังจะเป็นการล้มเกรี้ยวกราดว่า
 การชักชวนทั้งนี้ผิดดี ต่อมาไม่นานนายพลเค็ดฟ้าสหัสหยาคนในบังคับ
 บินจากไทรบอนมาดักจับฝรั่งได้ เหตุการณ์คราวนั้นเรื่องแปลก
 เกิดขึ้นเรื่องหนึ่งซึ่งนอกที่จะเล่าไว้ด้วยมิได้ คือ คนที่เป็นตัวประ
 กัน 14 คน นอกแถวแล้วนั้นพยายามหนีออกจากตึก แต่ก็ถูก
 จับอีก และถูกเขาขึ้นมาพาตัวกลับไป ตามทำเนียบของบ้านเมืองนั้น
 ผู้คุมต้องเอาเชือกมัดคล้องคอทุกตัวไว้ การทั้งหมดทำให้ชาว
 ฝรั่งเสียใจคนหนึ่ง มีอาชีพเป็นนายช่างวิจิตรก็ตกใจถึงแก่เป็นลมล้ม
 ลงตาย ยังมีเรืออีกสองลำ ลูกเรือเป็นชาวฝรั่งได้ส่งออกไป
 ลาดตระเวนโจรสลัด ก็กันว่าคงจะกลับเข้ามาในขณะนั้น ไทยได้
 พยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะยึดเรือทั้งสองลำไว้ในอำนาจเสียก่อนที่นาย
 เรือจะรู้เรื่องอันร้ายแรงในระหว่างสองชาตินั้น ความพยายามของ

ไทยนับว่าเป็นผลล่ำเหรีดส้มใจ ไทยได้ดักโจมจับเรือสลุปซึ่ง
 นายพลฝรั่งเสดส่งไปแจ้งข่าวแก่กับคนเรือสองลำนั้นในเวดากลางคัน
 จับได้ในขณะที่เรือแฉ่นต้องลงไปตามลำน้ำพันวิถึกระสุนปืนใหญ่
 ประจำบ้อมไปแล้ว และเมื่อได้สู้รบกันหยุเป็นล่ำมากพักหนึ่ง
 ไทยก็เผาเรือใหม่ลงได้ ส่วนชาวฝรั่งเสดอื่น ๆ ที่เข้ามาหยุ
 ในประเทศไทยครั้งนั้น จะได้เข้ารับราชการหยุหรือมากระทำ
 การหย่างอื่นก็ตาม คงรับใช้การกระทำอันมีชอบของพ่อดคอนกับ
 พริตทิมของนายพลเดส์ฟาสส์หย่างแพงจัดโดยต้องจงจำลำบากไป
 ด้วยกันทั้งหมดเป็นเวลาช้านาน เช่นมองดีเออร์หุลยส์ มีชอบประจำ
 เมืองไทยซึ่งเข้ามาหยุในประเทศเป็นหลายปี มีดักหยุต่างชน
 ใหม่แห่งหนึ่งทันนอกเมืองเป็นคัน ดักนกถูกยัดและควมชอบกับพวก
 เยชู อิตอื่น ๆ รวดเจ็ดหรือแปดคนถูกจับ จึงไว้ในบริเวณโรง
 คตังฮาวชหวอง นั้นได้ไปเยี่ยมเขาที่นั่น ดูก็ว่าเร้งแจ่มได้
 ดี มีเรือนไม้ไผ่หลังคาจากเต็กๆ หลังหนึ่งเป็นที่หยุ มองดีเออร์
 หุลยส์เป็นสุภาพบุรุษคงแก่เรียนผู้หนึ่ง รบรูเรื่องตำนานของไทยและ
 ภาดาในคัมภีร์ของพระสงค์โดยตลอด เป็นคนใจบุญยิ่งนัก ชอบ
 บำเพ็ญชีวิตเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย จนได้รับความยกย่องนับ
 ถืออย่างนักบุญคนหนึ่ง ยังมีเยชูอิตอีกสามคน คงถูก
 ดำเนาหยุนะตพบรูโกดเคียง กับวัดหน้าพระนิพาน (Wathniak
 prani Waan) และได้ทอดสันหยุเข้าเรียนภาดาบาดีกับพระสงค์

วณน ถึง กับ ดง ทน ปตง ผม และ ประ พรีติพรตตามหย่างพระดังค์
พอเกิดเรื่องนชนกหายสูญไปเฉยๆ ไม่มีผู้ใดทราบได้ว่าจะเปนหย่าง
ไรต่อไปอีก อนึ่ง, ศตยตเวตาทกเกิดเหตุยุ่งยากเหล่านี้ ชาว
เนเทอร์แลนด์ได้รับความรับรองโดยคำสั่งของพระเพทราชาในอันที่จะ
ให้ความคุ้มครองและความสัดวกต่าง ๆ เปนอันดี ทั้งยังได้มีคำสั่ง
ตรึงไปถึงบางกอกให้เจ้าหน้าที่ไทยยอมให้เรือของชาวเนเทอร์แลนด์เข้า
ออกไปมาได้โดยสัดวกทุกประการอีกด้วย.

พระนารายณ์สวรรคต

แต่พระเพทราชา ก็จับ พระอนุชา ทั้ง สอง ของ พระเจ้าแผ่นดิน
ว่าเกี่ยวข้องด้วยกับผลประโยชน์ของพ่อตาคอน ให้เอาไปเน่วัดใกล้ ๆ
วัดหนึ่งนอกเมืองลพบุรี แล้วทุบเคียวด้วยท่อนจันทน์ ทั้งนเปน
ประเพณีเพื่มิให้โลหิตแห่งเชื้อพระวงศ์ตกทาแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดิน
ดำรงพระชนม์หยู่ด้วยความโสมนัสพระทัยเป้นที่สุด จนถึงเวลาที่
พระอนุชาทั้งสองของพระองค์สิ้นพระชนม์ตง โดยทำนองเดียวกับที่พระ
องค์ได้ซึ่งปลงพระชนม์พระสวี่สุริยมาธา (Pracitama Ratia)
สมเด็จพระเจ้าอาของพระองค์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม ค.ศ. 1656 (พ.ศ.
2199) นั้น พระสวี่สุริยมาธานได้เสวยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อจาก
พระราชบิดาของพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้ ครองราชย์หยู่ได้สามเดือนก็เสวย
ราชสมบัติแก่พระนัดดา ข้อที่เพิ่มความโสมนัสพระทัยหนักหนอก

นั้น ก็คือว่า พระนารายณ์ ซึ่ง รักใคร่นับถือ พระเพทราชาเป็น
 พระสหายอันดีของพระองค์หยั่งเสมอ และพระเพทราชาผู้นั้นเป็น
 บุตรภคินของพระองค์ และภคินภคิตาของพระเพทราชาเล่าก็เป็น
 ซายาของพระเจ้าแผ่นดินอีก ได้ตหนึ่ง ทั้งพระเพทราชาเองก็แสดง
 ความไมยนัดในราชสมบัติหยั่งเป็นนิจ จนพระนารายณ์ซึ่งเชิดช้อยและ
 ไว้วางพระราชหฤทัยยงนิก มิได้มีพระทัยระแวงสงสัยว่าจะทำการ
 อันเหี้ยมโหดด้อยด้อยของหย่างนิตย ด้วยความเล้าโลมนี้ดังหย่างยงน
 พระองค์ก็เด็ดสรวรรคใน ๒ วันต่อมา เป็นวันที่ 11 กรกฎาคม
 1689 หรือตามฉักราชไทยเป็นปี พ.ศ. (2231) ปีพระชนมายุ 56
 พรรษา เป็นปีที่ 32 ในรัชกาลอันตั้งบถของพระองค์.

ดังนี้ พระเพทราชาก็ได้ด้วยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินแห่ง
 สยามประเทศ แห่งเมืองคนาวลรี สุโขทัย พิษณุโลก และเป็นผู้ปก
 บังคุ้มครองเมืองเขมร ยะโฮร์ บัตตานี และเมืองไซบักด้วย.

ประเพณีสืบราชสมบัติ

ตามกตมณเทียรบาลว่าด้วย ประเพณีการสืบสันตติวงศ์ของไทย
 นั้น พระอนุชาของพระเจ้าแผ่นดินย่อมเป็นผู้จะได้ครองราชสมบัติ
 สืบสันตติวงศ์ต่อไป และถ้าพระอนุชาของพระเจ้าแผ่นดินหาไม่ ราช
 สมบัติก็ตกแก่ราชบุตรองค์ใหญ่ แต่กตมณเทียรบาลกำหนดกันหย่างเคร่ง
 ครัดไม่ จึงเป็นเหตุให้พระเจ้าแผ่นดินซึ่งตมณเทียรบาลกำหนดมาที่สุดนี้

พระราชวงศ์เป็น ผู้ที่จะ ได้รับ มอบราชสมบัติ ในเวลาที่พระองค์ได้
สวรรคต เพราะฉะนั้นจึงมักจะไม่นิยมนิยามว่า รัชทายาทที่ถก
ต้องตามลำดับในกตมณเฑียรบาลได้เสวยราชสมบัติ หรือดำเินที่จะ
รักษาราชสมบัติไว้ได้โดยสงบ.

กบดแจ่มกักสสาร

ความไม่แน่นอนในการสืบราชสมบัติทั้งนี้ ตามที่ก่เป็นโอกาส
ให้ผู้อื่นคิดอ่านแย่งราชสมบัติได้ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มุ่งหมายไว้เลย ดังนั้น
จะเล่าเรื่องดังเขปเป็นอุทาหรณ์ ๒ เรื่อง เรื่องหนึ่ง คือว่า เมื่อ
หลายปีมาแล้วมีเจ้าในราชวงศ์ของกัศัตร์แห่งแคว้นมกัศดาร์ พา
ผู้คน ของ ตน เป็น อัน มาก หนี เข้า มา พึ่ง โภชิตัมภาร ใน พระเจ้าแผ่นดิน
สยาม พระเจ้าแผ่นดินสยามก็ทรงพระกรุณาพระราชทาน ที่ให้ตั้งภูมิจ
จำนาหย่นะท่าเตใกล้ ๆ กับค่ายมตะกา (ซึ่งตั้งเกิดในที่นั้นว่า ท่าเต
อันเป็นที่ใหญ่ของชาวมตะกา จน ยี่สิบ ปอร์ตเกิด วัฒนธรรม และชาติ
อื่น ๆ ในประเทศสยาม ซึ่งรวมไว้โดยเฉพาะในแผนผังพระราชวังนั้น
เรียกว่าค่าย) หย้มาเจ้ามกัศดาร์ก็ต่างกันไปคบคิดกับชาวมตะกา
ซึ่งนับถือศาสนาหมัดศาสนาเดียวกับตน จะยกกันเข้ายึดกรุงแล้วตั้ง
ตัวเป็นพระเจ้าแผ่นดินตัวเอง แต่แผนการทั้งนี้ได้รู้ไปเสียก่อนที่จะ
ตั้งมือทำการ พระเจ้าแผ่นดินจึงมีรับสั่งให้หาตัวเจ้ามกัศดาร์เข้าเฝ้า
และยอมอ่อนน้อมขอรับพระราชทานอภัยโทษเสียแต่โดยดี แต่เจ้า

มุกกัสดำรัสไม่ยอม ตามวิสัยทรหดของคนชาวมุกกัสดำรัส เมื่อได้รับ
 พงศ์ต่อต้านกันเป็นล่ำมามาก และพวกกบดได้คำไทยเสียเป็นอันมากแล้ว
 เจ้ามุกกัสดำรัสพร้อมด้วยไพร่พลทั้งปวง ถูกประหารชีวิตด้วยวิธีเชือด
 เสียเสียสิ้นเว้นไว้แต่บุตรของเจ้ามุกกัสดำรัส อายุ 8 ขวบคนหนึ่งเท่านั้น
 ฝ่ายพวกมตะกายยอมอ่อนน้อมเสียทันที จึงรอดพ้นพระราชอาญา
 ไปรดพระราชทานอภัยโทษให้และให้กลับสู่ภูมิลำเนาของตนดังเดิม
 เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปี 1687 (พ.ศ. 2230) ในรัชกาลพระเจ้าแผ่นดิน
 พระองค์ก่อน.

กบตพระมอ

ในปี 1689 (พ.ศ. 2232) มีพระมอรูปหนึ่ง เดิมติดคุกหุ
 ณะกรุงศรีอยุธยา และตระหนักในความเปนไปแห่งราชดำเนินนักเป็นอันดี
 ได้ทำความพยายามหย่างเดียวกันนี้ โดยไปตามชนบท แล้วต้อดวง
 ว่าเป็นพระอนุชาองค์ใหญ่ ของพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ก่อน (ซึ่งถูก
 จำเริญโทษไปแล้วตามคำสั่งของพระเพทราชา) เพราะฉะนั้นจึงเป็น
 รัชทายาท ที่ควรจะได้อภิเษกโดยถูกต้องตามโบราณราชประ
 เพณี คนทั้งปวงพากันหลงเชื่อจนกระทั่งได้ล้มเลิกพวกต้องสู้ใจถึง
 ห้าคนส่วนมากเป็นกองโจรไม่มีระเบียบ ครั้นรู้ว่าการมพระราชวัง
 บวรจะสั่นไหวไปเปลี่ยนพระอิริยาบถที่แห่งหนึ่ง พร้อมด้วยข้าราช
 บริวารของพระองค์ ตัวกบดก็ไปชุมนุมใหญ่ในป่า สักทางจะทำร้าย
 กรมพระราชวังบวร พร้อมด้วยไพร่พลทั้งสิ้นเสีย แล้วก็ยกจู่โจม

เข้าไปในพระนครต่อพายหลัง เพื่อจับพระเจ้าแผ่นดินและขุนนางทั้งปวงไว้ แต่แผนการทั้งนี้กลับล้มเหลวผิดหวังไป ด้วยกรมพระราชวังบวรเห็นคนมาหยาบเป็นอันมาก ก็สงสัยว่าจะมีการคิดผิดกันขึ้น จึงทรงดำริการณ์กลับเข้าไปในพระราชวัง พระเจ้าแผ่นดินระดมไพร่พลได้หมื่นสองพันคนโดยรวดเร็วส่งออกไปรับทัพของกบฏซึ่งกำลังเคลื่อนเข้ามายังกรุงหย่างไม่เป็นระเบียบ การถูกประหารโดยไม่คาดหมายทั้งนี้ทำให้พวกกบฏตกใจเป็นอันมาก ก็หนีพ่ายไปสิ้นด้วยความระย่อท้อถอยมิทันได้สู้รบ พวกที่ตายจำนวนไม่เก็นวนร้อยคน และที่ถูกจับก็เพียงสามร้อยคน จับได้แล้วนามค้นเสียมิให้หนีไปได้ ต่อมาอีกสองสามวันก็พบตัวพระกบฏคนนอกหลบหนีได้ทันไม่ในปากกับเด็กคนหนึ่ง จึงส่งตัวเขาไประกรุง และถูกจำตรวนได้ข้อคาเขาดังชฎิกพันธ์ประจานแก่ชาวเมืองหลายวันแล้วถูกแหะท้องทั้งแปด เขาได้พุ่งออกให้สุนัขกิน.

ลำดับชั้นขุนนาง

ในราชสำนักของพระเจ้าแผ่นดินนั้น ประกอบด้วยขุนนางชนผู้ใหญ่ในราชการเป็นลำดับชั้นกันดังต่อไปนี้

1. พระยาสุรศักดิ์ (Peja Surusak) อีกนามหนึ่งว่า พระยาวังหน้า (Peja Wania) และฝ่ายหน้า (Faiwani) ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งตั้งให้ว่าราชการ เป็นต้นให้มีอำนาจสิทธิ์ในราชการต่างพระราชอาณาและการยึดทรัพย์ในแผ่นดิน อันเป็นราชการส่วนหน้า

เกดยัตต์ที่สุด การที่พระเจ้าแผ่นดินชมชอบความไว้วางพระราชหฤทัย
แก่ขุนนางผู้หนึ่งเพียงหนึ่ง เป็นที่คิดเห็นกันโดยทั่ว ๆ ไปว่า เพื่อปลัด
ความเกดยัตต์ของพลเมืองให้พ้นพระองค์ไปตกแก่บุคคลในตำแหน่ง
เสีย แต่บางก็คิดเห็นกันว่า ที่ซึ่งทำเช่นนั้นเพื่อให้พระยาธรรมศักดิ์ได้ราช
สมบัติสืบต่อจากพระองค์ไปนั้นมากกว่า

2. พระยาพระคตัง (Peja prah'klam ชาวต่างประเทศออก
เสียงว่า Berklam) เป็นอัครมหาเสนาบดี และเป็นผู้นำการต่างประเทศ
เสด็จด้วย ท่านเป็นผู้มีสง่า และอริยาดียโอบอ้อมดีกว่าคนอื่น ๆ
ในบัณฑิตท่านได้เคยพบเห็นมาในหมู่คนชาติลาวท่าน โดยทั่วไปรูป
ร่างเคยดูเหมือนกัน ท่านพระคตังเป็นคนเข้าใจอะไรรวดเร็ว และมี
กิริยาอาการกระฉับกระเฉงคล่องแคล่ว คำที่ได้เคยเป็นอัครราชทูตไป
ประเทศฝรั่งเสด็จมาเดิรเมื่อไม่กี่ปีมานี้ จึงมีเรื่องเกี่ยวแก่บ้านเมือง
การปกครอง และข้อมปรการของประเทศนั้น แต่ให้พวกเราฟัง
หย่างสั้นๆ ก่นานเป็นอันมาก ในห้องโถงในเรือนของท่าน ซึ่งพวกเรา
ได้ไปเยี่ยมมาแล้วเป็นการส่วนตัว ประดับประดาไปด้วยรูปภาพพระ
ราชวงศ์ล้านช้างของพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเสต์ และแผนที่ยุโรปเป็นอันมาก
นอกนั้นเป็นแต่แผ่นและมณเฑาะ

3. พระยาฉิง (Peja Wam) อีกนามหนึ่งเรียกว่าเจ้าพระ
ยาธรรมมา (Tnau Peja Taramasa) เป็นสมุหนพราหมณ์ผู้สำเร็จ
ราชการในพระยาฉิง มีหน้าที่ตรวจตราค่านักและห้องหับที่ประทับ
ต่าง ๆ ของพระเจ้าแผ่นดิน

4. พระยายมราช (Peja Jummeraad) จันผู้คงแก่เรียน
เป็นประธานคณะลูกขุน

5. พระยาพลเทพ (Peja Polethep) มีหน้าที่จัดการที่ดินและ
ที่ดินนา

6. พระยาจักรี (Peja Tsakru) ผู้ดำเหรัตราชการกรมช้าง
ม้าและราชการอื่นเกี่ยวแก่การพยุหยาตรา

7. พระยากลาโหม (Peja Klahom) เป็นสมุหพระราชม
มณเฑียร ได้ควบคุมบังคับบัญชาข้าราชการในสมเด็จพระเจ้าหยู่หัว
ดูแลเรือประพาสลำธารนราธิวาสและเครื่องประดับพระราชมัง

เหล่านี้เป็นขุนนางผู้ใหญ่ของแผ่นดิน ซึ่งประกอบกันเป็นคณะ
เสนาบดีบริหารราชการประเทศ ถัดจากนักเป็นขุนนางและข้าราชการ
ตำแหน่งรอง ๆ ลงไป เป็นจำนวนเท่าใดไม่แน่ มีอาทิ เช่นพระยา
จุฑา? (Peja Tareman) หัวหน้าชาวมตะกา ออกพระดีย์ยต์
(Opera Tsijat) หัวหน้าพวกที่เรียกกันว่าพวก มัวร์ หรือ มหมัด
เป็นตุลาการหรือนายพาส์สินค้าต่างประเทศด้วย ออกยาพิพัตน์
(Oja Pipat) เป็นรองหรือปลัดพระยาพระคลัง เดิมเป็นคนใช้
ของฟอลคอน และได้วิชาแหบนคนแปลกหน้าได้มาก ออกยาทวิชชาติ
(Oja Tewijata) (1) จางวางกรมช้างเป็นชาวมหมัดมาจากอิน
ตูลาน เป็นคนมีประโยชน์ ออกยาทายน้า (Oja Tamam) นาย
กองทหารรักษาศรีพระองค์ ออกยาเดโซ (Oja De Tsiu.) แม่ทัพ
ฝ่ายบก.

(1) เพทราชา?

ลำดับบันดาศักดิ์

ไทยไม่มียศศักดิ์ตามสายโลหิตแต่ได้รับชื่อสมญาตามปากคนอื่น ซึ่งตามปรกติมักเป็นผู้มีบันดาศักดิ์สูงกว่า ส่วนคนที่มียศศักดิ์ ก็เรียกชื่อกันตามตำแหน่งหน้าที่ การงานดังกล่าวนั้นเป็นตัวอย่างข้างบนนี้ สำหรับบันดาศักดิ์ในราชการนั้น เรียงลำดับดังนี้

1. พระยาและออกญา (Oja) เทียบเท่าศักดิ์เจ้า
2. ออกพระ (Opera) มีอยู่ราว 40 คนทั้งในกรุงและหัวเมือง เทียบได้กับดвор์หรือบารอน
3. ออกหลวง (Oluang) หรือหลวง เป็นอย่าง Noblemen หรือ Gentry ผู้เป็นตามก็มักจะได้พระราชทาน ถึงขั้นหม่อมอนัน
4. ออกขุน (Okucen) เป็นผู้เชิดสายตระกูลใหญ่
5. ออกหมื่น (Omucen) เป็นยศขุนนางชั้นผู้น้อย
6. มหาเด็ก (Majalacks)

ชื่อและอาณาเขตประเทศ

อันราชอาณาจักรสยามนี้ ชาวเมืองเรียกกันว่าเมืองไทย (Muan Thai) ซึ่งเท่ากับพูดว่าแผ่นดินไทย (the Land Thai) นั้นเอง มีจารึกในสมุดว่า กรุงเทพพระมหานคร (Krom Thep Pramma haa Ikoon) หมายความว่าปริมณฑลอันควนแก่การสดได้ตั้งมาเยือนของพระเป็นเจ้า (Circuitus visitationis Deorum) ชาว

มตะกาและชาวมอน เรียกว่าเตียม (Tziam) ซึ่งเป็นที่มาของคำ
 ยุโรปว่าสยาม (Siam) แลตติจูดเหนือในราวตอนกลางของประเทศ
 หรือตรงที่ตงของเมืองหลวงตก 14 องศา 18 ลิปดา และลองจิจูด
 ตามแผนที่ด้ามขวั้นทั่วๆ ไปตก 138 องศา แต่ตามหลักคำนวณ
 ครึ่งที่แท้จริงของพวกเขษุติคเป็น 120 องศา ทางเมืองตะวันออกของ
 ประเทศสยามเป็นประเทศตังเกี๋ย (Tunkin) โคซินไซนา (Cosyn-
 sina) และกัมพูชา (Cambodia) ทางใต้มีทะเลจีนและแผ่นดินแคว้น
 ของมลายู มีเมืองนครและเมืองตะนาวศรีกับเมืองเล็กๆ อีก 2-3
 เมืองอยู่ในพระราชอาณาเขตแห่งพระเจ้าแผ่นดินสยาม ทางฟากตะวันตก
 เป็นราชอาณาจักรมอญ ส่วนทางทิศเหนือเป็นดินแดนของชาติลาว
 พิศวาทความกว้างขวางของพระราชอาณาเขตรู้สึกว่าผู้คนยังเบา
 บางมากน้อยหนาแน่นแต่ตามริมฝั่งแม่น้ำเท่านั้น หนึ่งกว้างและหนึ่ง
 ควายเป็นดินค้าขอกส่งไปทางทะเลมีตะมามากๆ จากประเทศนั้นส่งแดง
 ว้ายมีป่าและที่รกร้างใหญ่เป็นอันมาก เหตุทั้งนี้เพราะว่าสัตว์เหล่านั้น
 ถูกค้าแต่ในป่าไกลทหยาของคนเท่านั้น ไปป่าลึกๆ เขาไปนั้นมด
 ต่างชุกชุมทำให้คนไม่กล้าเข้าไปล่าสัตว์เหล่านั้นไกลนัก ราชอาณาจักร
 สยามนั้นมีแผ่นดินหรือหัวเมืองใหญ่สิบสองส่วน แต่ละส่วนมี
 ออกญาหรือเจ้าปกครองต่างพระเนตรพระกรรณของพระเจ้าแผ่นดิน มี
 ออกพระ หรือขุนนางชั้นรองอยู่ในบังคับบัญชาหลายคน นอกจากนั้น
 ยังมีออกญาประจำแผ่นดินใหญ่ในกรุงอีกแคว้นละคน เป็นผู้จัดการ
 เรื่องหัวเมืองเหล่านั้น และคอยสอดส่องดูแลความประพฤติของ
 เจ้าเมือง.

แคว้นลาว

ในรัชกาลพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อน ได้ทรงเพิ่มแคว้นลาวซึ่ง
ได้ขึ้นอีกแคว้นหนึ่งเป็นแคว้นที่สิบสาม และคงจะตั้งได้มากขึ้นอีก
ถ้าว่าน้ำในแม่น้ำไม่ท่วมท้นขึ้นมากัดขวางเสีย แต่ต่อมาอีก 2-3
ปีหัวเมืองลาวที่ติดมานานก็ถูกเขากดดันกันไปอีก เป็นอันว่าผลแห่ง
การรบพุ่งในหัวเมืองซึ่งอยู่ไกล และต้องเหนื่อยแรงแรงมาก เช่นนมเพียง
ก่อให้เกิดความริษยาขึ้นในระหว่างชาติสองชาติเท่านั้น ทำให้การค้า
ขายซึ่งกันและกันอันเคยปฏิบัติมาแต่ก่อนขาดตอนลง เปลี่ยนเป็นเขา
ใจไปผูกใจทางเขมรเสีย.

อาณาจักรลาว

เมื่อกล่าวถึงลาว ก็ควรบรรยายข้อความเกี่ยวแก่แคว้นแคว้น
นั้นได้ฟังมาให้อ่านได้ซาบด้วย คำที่เป็นหัวเมืองที่รู้จักกันน้อย
เพราะว่าเป็นดินแดนที่หยาบห่างไกลจากทะเลเป็นอันมาก แคว้นลาว
ตั้งอยู่ในเขตดินฟ้าอากาศภาคเหนือเขตเดียวกันกับตองเกีย เป็นอาณา
จักรใหญ่และมีกำลังมาก มีป่าและที่รกร้างกันดารกันแยกจากแคว้น
แคว้นใกล้เคียง กินเวลาเดินทางจากอยุธยาขึ้นไปราวเดือนหนึ่ง เป็น
หนทางกันดารและลำบากมากทั้งทางบก เพราะต้องข้ามเขาสูง และ
ทางน้ำซึ่งมากไปด้วยแก่งและหิน ถึงต้องทำเรือให้ถอดเป็นส่วนใหญ่
ยกข้ามทวนเขื่อนได้ เพื่อให้เดินทางต่อไปได้โดยตลอด แคว้นลาว

เป็นทอดมส้มบุรณแห่งหนึ่ง พันดินเป็นดินเหนียว หนาวนึ่ง
 เหนียวและแข็ง มากจนชาวเมืองใช้ค้าขายได้ ซึ่งในท้องถิ่นของไช
 ครก ชาวไทเป็นชาวชนิดดีและบริบูรณ์ นอกจากยังมีกำยานและ
 ครั่งอย่างดี ชมดกเป็นหย่างวิเศษมีราคา ทองคำก็มีบ้าง และ
 ไข่มุกนอกเกาะซึ่งล้วนมากเป็นทวีป นอกจากนี้เป็นมุกดาหาร ซึ่ง
 คนไทยเรียกว่ามุก อันคงจะเต็มได้ คำที่ฉันไม่ได้ยินเลยว่าใน
 ประเทศนั้นมุกเตลุปน้ำเค็ม ลำต้นาตาวนลงก้นกับของไทย ทั้ง
 ภาสำและหนังสัตว์ก็ไม่ต่างอะไรกันนัก เว้นแต่คนลาวออกเสียงตัว ถ.
 กับ ร. ไม่ได้เท่ากัน หนังสัตว์เขียน ลงบนใบไม้⁽¹⁾ หย่างเดียวกับ
 ชาวมอนและชาวมะตะบารี หรือทำนองคนไทยงานคัมภีร์ล้านนา แต่
 หนังสัตว์ราชการใช้ดินปั้นเป็นดินสอเขียนลงบนกะตาดหยาบๆ ชนิดหนึ่ง
 คนลาวออกันกว่าไทยเรียนวิธีเขียนและเรียนภาษาดำหรับคัมภีร์ล้านนา
 มาจากเขา รูปร่างและผิวพรรณภายนอกของคนลาวตะม้ายจัน แต่
 คล้ายกว่าและระหงกว่า สวยกว่าไทย ผมไว้จอนเหมือนชาวมอน
 และชาติที่หยู่ตามชายทะเล ผู้ชายไม่มีเครื่องประดับอะไร แต่ถ้าเป็น
 ผู้หญิงอย่างไม้แต่งงาน สวมคัมพู ผู้ชายบ้ายส์⁽²⁾ เป็นรูปดอกไม้
 และกิ่งไม้ทงา คงแต่ขอโทษจนมาถึงเข้า ทำนองไทยต่างเหล่า
 เป็นเครื่องหมายล้านนาและด้วยผู้ไทย คดอดแคว้นนมแควแม่น้ำคงคา
 (Ganges) ไหลผ่านสายหนึ่ง ไปจดแม่น้ำในประเทศเขมรทำให้ดิน

(1) ใบลาน

(2) สัก

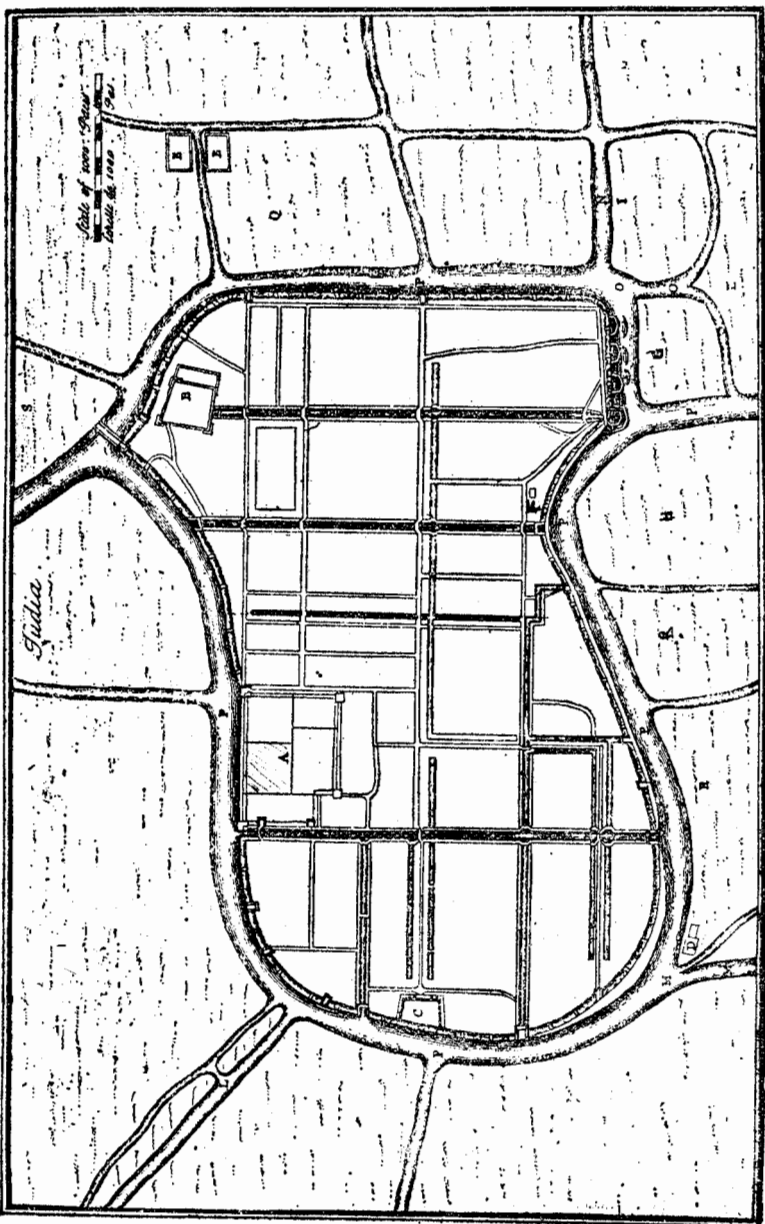
เร็วผ่านไปได้ ชาวเขม่นไ้เร็วไปมาค้าขายกับชาวเมืองทุกมื มีเมือง
เอกต้องเมืองซัดานข้าง (Landjam) และเชียงใหม่ (Tsiamaja)
กล่าวกันว่าเดิมแคว้นนี้ทั้งแคว้นขึ้นต่อพระเจ้าแผ่นดินสยาม.

สภาพของกรุงศรีอยุธยา

แต่เพื่อที่จะไม่ให้นอกเรื่อง จะย่นกลับไปที่พูดถึงอยุธยา (Juthia
หรือ Judia) ต่อไป อยุธยานั้นเป็นราชธานีและเป็นที่พักพิงของพระ
เจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งในหนังสือบรรยายการท่องเที่ยวลงฉบับที่
เรียกผิดเพี้ยนเป็น อิน เตีย ไป ขรอยจะเนื่องจากพิมพ์ผิดก็ได้
ครั้งโบราณดังหยังตรงที่ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียกว่าบาง กอก(1) นะ ฟาก
ตะวันตกของแม่น้ำ ต่อมาจึงย้ายจากที่นั้นมาตั้งพระที่นั่งตงหยงเดี๋ยวนี้
เป็นที่ค้าขายแม่น้ำอันกว้างแหวดล้อมเป็นเกาะ เกาะที่กรุงตงหยง
มีสี่ด้านดังฝ่าเท้า ซึ่งด้านหนึ่งไปทางเมืองที่สี่คือนคร ยาวโดยรอบ
ราวสองไมล์เยอรมัน (2) พื้นที่เท่าที่มองเห็นได้คือนครและด้อม มี
คลองขุดจากแม่น้ำคั่นกันหลายสาย ทำให้เกิดเป็นเกาะและที่เหลื่อม
เล็ก ๆ เป็นอันมาก ถึงกับว่าไปไหนไกลโดยไม่ใช้เรือไม่ได้ ตัว
เมืองมีกำแพงอิฐล้อมรอบ ทางด้านใต้และด้านเหนือสงวาร์ 4 ฟาหม
กึ่ง มีเชิงเนินและหอระมนั้นหนาแข็งแรง แต่ด้านอื่น ๆ นอกนั้นค้ำ
ขำรตซุดโสมชาดการกำนัลสูง กำแพงเมืองนั้นประตูเล็ก ๆ เบ็ดออก
แม่น้ำหลายแห่ง พายในกำแพงมีเชิงเนินสำหรับวางปืนใหญ่ห่างกันเป็น
ระยะ ๆ ตอนท้ายกรุงทำเป็นเชิงเนินใหญ่ยื่นลงไปในน้ำใกล้ ๆ กับ

(1) เห็นจะเข้าใจผิด.

(2) ไมล์เยอรมัน = 1,852 เมตร หรือ 1.852 กิโลเมตร

แผนผังกรุงศรีอยุธยา

A พระราชวังหลวง B วังราชพาท (วังจันทน์เทศ) C วังเจ้ากรมวัง (วังหลัง) D โบตและคึกที่ใหญ่
 ของบิชอบพลุส E วัดพระยาพระคลัง F บ้านคอนสแตนติน ฟอลคอน (เจ้าพระยาวิชาเยนทร์) G ค่ายวิไลดา
 H ค่ายปอร์ตูกีส I โรงคัมภีร์สุรา K ค่ายปืน มอน และมณู L คลองไปพระเจดีย์พื้เขาทอง M คลอง
 สมนไช (Klang Nam ca) N คลองปากข้าวสาร (Pakausan) O คลองปากน้ำสวนพลู (Klang
 Patnam Bija) P แม่ไม้ใหญ่ Q ค่ายจีน R ค่ายขวน S พระเนียบ

เชิงคนเล็ก ๆ มากด้วยกัน เชิงไหนใหญ่มีบันไดขึ้นจากช่องโหว่สำหรับ
 บองกนเรือที่จะแล่นเข้ามา อนึ่งเพอคนนั้นมาให้โหดเชาะกำแพงเมือง
 มีเชือกและประทุนำลึงขึ้นไว้หลายแห่ง มีคดองใหญ่ชูดจากแม่น้ำผ่าน
 เข้าไปในเมืองจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกบ้าง จากทิศเหนือไปทิศ
 ใต้บ้าง และยังมีคดองเล็ก ๆ น้อย ๆ ซอยจากคดองใหญ่อีกเป็นอัน
 มาก เรืออาตมแล่นจากแม่น้ำเข้าไปในเมืองและจอดเทียบท่าพระราชวัง
 และตำหนักต่าง ๆ ได้ ถนนก็แล่นเป็นสายตรงขนานไปตามลำคดอง
 บางสายใหญ่พออยู่แต่ส่วนมากที่แคบแคบ พุดโดยทั่วไปแล้ว เถว
 และลึกปรกทุกสาย ทางสายในเวลายี่ห้า น้ำท่วมเสียอีกด้วย ว่า
 ถึงความกว้างขวางใหญ่โตของกรุงเก่าไม่ได้จะมีชอนัก ทางตอนผู้
 คนเบาบางเต็มที่ อาทิเช่นทางแถบตะวันตกโดยเหตุที่หุบไถล และ
 ทางแถบใต้เพราะเหตุว่าเป็นที่ลุ่มมาก ชาวบ้านต้องทำเรือนแพอยู่
 หนึ่งทำให้เห็นนรกร้างว่างเปล่าเสียมาก ส่วนถัดถนนเข้าไปหลาย
 แห่งเป็นไปเองตามธรรมชาติ รกไปด้วยผักหญ้าตะเมาะไม้ขึ้นงุ้มกันเป็น
 ป่า ถนนสายแรกที่พบเมื่อตอนเข้าไปในเมือง คือสายที่แล่นไปทาง
 ตะวันตกตามคูกำแพงเมือง มีบ้านเรือนหย่างดีที่สด ทางแห่งเดิมเป็น
 บ้านคนองกริดิณดาและฝรั่งสด บ้านพักของพลตอคนที่อยู่ในบริเวณ
 นั้นด้วย ถนนสายกลางซึ่งแล่นเหนือขึ้นไปยังพระราชวังนั้น มีผู้คนหยุด
 คับคั่งที่สุด แ่นชนิดไปด้วยร้านค้าร้านช่างศิลป์และหัตถกรรมต่าง ๆ ถนน
 สายนี้ มีบ้านคนจีน ฮินดูสถาน และมีวัดอยู่ กว้างยิ่งต่าง

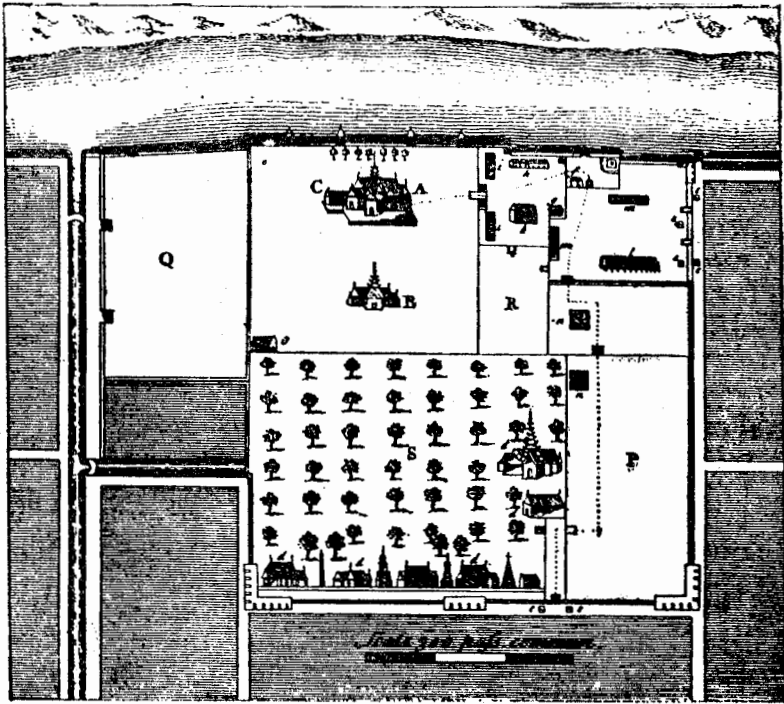
(4)

ด้วยหินรูปทรงเหมือน ๆ กัน ขนาดเล็กมาก ยาวราวแปดเพช กว้าง
 ด้เพช มีสองชั้น แต่กระหนกสูงไม่เกินสองฟาทมกึ่ง หดงคามุง
 กระเบื้องแบน ๆ มีประตูใหญ่โตไม้ไค่ล่อน ถนนถ้ายอื่นนอกจากนหมคน
 หย่นอย บ้านคนหมคนนเป็นทบกระทอมเตี้ยเป็นพน ปลุกด้วยไม้ไค่
 ซึ่งเป็นไม้กตวงหนาราว 2-3 ฝ่ามือพนบู่กระดาน หดงคามุงจากหยาบ ๆ
 พอกขนนางหรือเต้านบดเตชะราชบริพารในราชสำนัก ม่วงหรือ
 คำหนักหย่ต่างหาก มีตานกว้างขวาง แต่ตักปรกมาก คักทัว ๆ
 ไปแม่ด้างชนด้วยหินเตะปนก็ดูไม่ด้ง่าผ่าเผยอะไร ห้องหีบไม้ดู้ล้ออด
 หรือคกแต่งกนคินัก ร้านโรงในเมืองเตะเตะเป็นแบบหมคนา ๆ คาค ๆ
 แม่เตะว่าตงหยู่เป็นระเบียบเป็นแถวเป็นแนวตรงหย่างแนวถนน คตอง
 อย่นหมคนมากมายน ทำให้มัสพานขำมมากเหลื่อหลาย ที่ขำมคตอง
 ใหญ่มัสด้างด้วยหิน มีเตะตะมอกกอดด้วยหินเหมือนกัน แต่เพราะที่เหล่าน
 ไม่ไค่ไรหรือเก๋วยน จึงด้างชนไค่แคบ ๆ คัวด้พานยาวราวแปดคืบ
 ด้อกตรงกลางคองขึ้นไปสูง แต่ด้พานขำมคตองค็ก ๆ ไม่เป็นแบบ
 แผนกอดด้างหย่างใด เป็นด้พานไม้เตี้ยมากที่สุด

พระราชวัง

ในอยุธยาหมพระราชวังหยู่ด้ามแห่ง หนึ่งหนึ่งเป็นพระราช
 วังใหม่ พระเจ้าแผ่นดินพระองคกอน โปรดให้ด้าง ชนทางด้านเหนือ
 ค่อนไปข้างไค่กลาง พระนคร ประกอบด้วยที่คืดเหลียมใหญ่ บัน
 เป็นด้วน ๆ มีคำหนักเป็นอันมาก ทำเป็นหลังคาหลายชั้นตามแบบ

(1) 1 เพช = ๕ 1/๓ นิ้ว 30 นิ้ว 60 นิ้ว ๑๒๐ นิ้ว

แผนที่พระราชวังหลวง

A พระราชวังสมเด็จพระนารายณ์และที่รับแขกเมือง B พระราชวังเก่า
C ห้องเสวย D วัด e คอกขึ้นขามพายในกำแพงพระราชวัง f โรงพัสดุ
หลวง g ห้องเก็บคลังพระองค์ h โรงช้าง i เรือนขุนนางประชุม
ปรึกษาราชการแผ่นดิน (ศาลาลูกขุนใน) k บ้านหม้อหลวง l กรมอดิศสน์
m คลังแสงสรรพาวุธ n สระน้ำสำหรับช้างม้า O คลังหลวง P สนามใหญ่
Q ที่ห่อฝ้ายใน R โรงช้างเผือก S สวน เส้นจุดไข่ปลา.... นั่นคือ
ทางนำราชทูตฝรั่งเศสไปสู่ที่รับแขกเมือง

สถาปนายกมฉิน⁽¹⁾ ด้านหน้าบิตทองคลอศ พายในกำแพงพระ
ราชวงศ์ และพายนอกก็เหมือนกัน มีโรงช้างยาวยัด มีช้างผูกเครื่อง
งามวิจิตรยิ่งใหญ่อีกกว่าเชือก ตั้งแต่เกิดเหตุยุ่งยากกับฝรั่งเสีย
เป็นต้นมา มีทางให้เข้าไปในพระราชวังได้แต่ทางเดียว ซึ่งต้อง
เดินเข้าไป แม้ว่าจะจะสักปรกจนกระทั่งคนขาดเหยียบโคตรจนถึงห้อง
ถ้าเตียงคิวนั้นไม้กระดานเล็กๆ ซึ่งทอดไว้จำเพาะให้เดินไม่ได้⁽²⁾ แม้แต่
ขุนนางชั้นสูงก็ไม่กล้าเข้าไป เว้นแต่จะเอาคนใช้ไปเพียงคนเดียวเท่านั้น
ด้วยเหตุผลอันเดียวเท่านั้น เว้นไม่ว่าให้หรือเด็กก็ห้ามไม่ให้เดินขึ้น
ไปตามถ้าแม่น้ำคอน ที่ให้ประชิดกับ กำแพง พระราชวัง ด้วยเหมือน
กัน ตามประตูวังและถนนหนทางในพระราชวัง มีคนเปื้อนกายท่อน
บนประจำหยุดหน้าแน่น ตามตัวสัตว์ดำ เป็นรูปแปลกๆ ต่าง ๆ
เหมือนหย่างรูปที่สด้านพระคริสต์ นครกรุงเยรูซาเลม ดังคนกมฉิน
ที่แซน ดังคนกมทวดจนถึงชาวซึ่งปกปิดด้วยผ้าซึ่งนั่งตามวิหาร
เมือง พวกนักล่าสัตว์ก็เรียกว่า บรัดบินตาเดส (Braspin-
tades) เป็นทนายรักคำพระองค์ เป้าประตูวังและเป็นผู้พายถือ
กระบองเดินแทนอาวุธเดินกรายไปกรายมาทั่วบริเวณพระราชวัง เหมือน
คนขี้เกียจ⁽³⁾ พระราชวังแห่งที่สองนั้นเรียกว่าพระราชวังหลวง หยุ

(1) ชาวต่างประเทศนั้นไม่ใช่ช่าง แต่บางคนมีความเห็นแบบสถาปัตยกรรม
ไทยเป็นแบบจีนบ้าง แบบอินเดียบ้าง ดูเหมือนต้องการจะพรรณนาตามความนึก
เห็นของตนมากกว่า.

(2) ดูพรรณนาเสียเป็นไต่คันหมากเดินข้ามห้องร้องสวน เห็นจะเป็นเพราะ
เวลานั้นใกล้กับผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ ต้องทำการระมัดระวังมาก.

(3) เห็นจะเป็นพวกที่เฝ้าที่มามีประจำการอย่างตั้งกองล้อมวง.

ดูด้านตะวันออกเฉียงเหนือของกรุง เป็นรูปสี่เหลี่ยมเหมือนกันแต่
 ไม่ใหญ่เท่าพระราชวังแห่งที่กล่าวแล้ว เดิมเป็นที่ประทับของพระเจ้า
 แผ่นดินพระองค์ก่อน แต่เดิมนั้น ในปี 1690 (พ.ศ. 2233) เป็นที่ประทับ
 ของพระมหาอุปราช พระชนม์ได้ยี่สิบพรรษา ส่วนพระราชวังแห่งที่
 กล่าวเดิกว่าพระราชวังทั้งสอง หยุ่ทางตะวันตกในตอนที่ผู้คนน้อย
 ที่สุด เรียกกันเป็นสามัญว่าวังเจ้ากรมช้างต้น มีเจ้าในพระราช
 วังประทับหยุ่องค์หนึ่งเป็นเจ้ากรมช้างต้นเป็นคนและผู้จัดแจง ช้าง
 ชงสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน แต่ไม่ได้ชคอกช้างหย่างปรกติ เป็นแต่
 หมอบติดกับท้ายช้าง เบื้องพระวิสูตรข้างคอกของพระเจ้าแผ่นดิน และ
 มีช้างคชช้างด้วยสัญญาที่ช้างรู้จักดี.

วัดวาอาราม

ถัดจากพระราชวัง นั้นจะเล่าถึงโบตและโรงเรียนในกรุงนี้ ซึ่ง
 มีมากมายยิ่งนัก คำที่ประเท่นั้น มีสมณะ ๕ พราหมณ์ ๕ นั้น หตามยัง
 ในกรุงนี้มี โบตวิหาร หยุ่ทั่วทุกหนทุกแห่ง มีบริเวณพอสมกับ
 ถนน และเต็มไปด้วยสถูปเจดีย์มีดทองขนาดต่าง ๆ ความใหญ่โต
 ไม่เท่าโบตของเรา แต่ความงามพายนอกนั้นยิ่งกว่ามากนัก เพราะ
 มีข้อชนหลังคางอนซ้อนซับซ้อนกันเป็นอันมาก ด้านหน้ามีดทอง มี
 บันไดลาด มีเสาค้ำเสาดิမ် และเครื่องประดับประดาอื่น ๆ อีก พาย
 ในโบตประดับด้วยปติมาต่าง ๆ ใหญ่เท่าตัวคนจริง ๆ ก็มี ใหญ่กว่าก็มี

บันทึกด้วยบันชีนนามันประสมกับสม พายนอกตงรักดำแลดับตอง ตง
เรียงรายเป็นหลายแถวเหยียบบนแท่น ซึ่งตงทบฐา ในตางโบตักมีเป็นแถว
เดียวยาวเหยียดไปตามผนัง เป็นรูปเปลือยนั่งขัดสมาธิ เว้นแต่ที่
แถวหน้าสุดเหลืองแก่ มีผ้าเหลืองขลิบหนึ่งห่มละไมเคียงตงมาจาก
ให้ผู้ชายถึงดือ ไบหูกัดเป็นทางยาวและยานถึงให้ มุ่นผมเกล้า
เป็นตองขมวดไว้เหนือเศียร ดูไม่ว่าเป็นกะบังหรือเครื่องประดับอะไร
มือขวาวาง บนเข่าข้างขวา มือซ้ายพาดคอก มีปดิมองคไหยตง
เป็น ประธาน หยัระหว่างกลาง ขนาดใหญ่กว่าคนเป็นอื่นมาก ทำนึ่งหย่าง
เดยวณน มชุกน หมายเป็นของคพระบรมครูผู้สถาปนาศาสนา
ชาวไทยเรียกว่าพระ (Prat, the Saint หรือพระพุทฺธิเจ้า Prah
Pudi Dsiau) พระผู้ประเสริฐสุดหรือเรียกโดยชื่อนเพราะว่าสมณะโคตม
(Sammāna Khodum) ซึ่งชาวพม่าออกเสียงว่าสมณะโคตมะ
พระองค์ผู้สันอาดจะกิเลส ยี่ปุ่นและจีนเรียกว่า เซกกา (Siaka) หรือ
สะกะ (Saka) ดังกาเรียกพุทฺธิชั่งและพุทฺธิ องค์พระโคตมในตางโบต
ักมีขนาดใหญ่มหิมา ที่วัดมอญนอกกรุง ซึ่งภาต้ามอญเรียกว่าวัดเจ้า
พันเบเซิง (Tsiaupnun Tsiun) มีพระประธานขนาดใหญ่อย่างวั้น
ปิดทองอร่าม ถ้ายืนจะสูงถึง 120 ฟุต คือไปเราจะพบพระพุทฺธิรูป
ยี่ปุ่นที่เมย์จกเมืองหลวงยี่ปุ่นขนาดไม่แพ้พระพุทฺธิรูปอยุธยาของคนตง
ขนาดและความงาม ทำนึ่งของพระพุทฺธิรูปองค์นี้ เป็นท่าเดยวกับท
พระพุทฺธิเจ้าและพระสาวกนั่งเขาดมาธิภาวนา แม้จนทุกวันนี้พระดังค์

สาวอกของพระพุทธเจ้าก็มีระเบียบวินัยที่จะต้องนั่งจาเร็นภาวนาสมาธิ
ในท่าเดียวกันตามเวลาที่กำหนดไว้ทุกวัน อนึ่ง พระสงฆ์ทั้งปวง
ย่อมนั่งห่มอย่างเดียวกัน เว้นแต่ปลงผมเสียเท่านั้น มีคาถาบทคร่ำ
ด้วยก้านตะไบदानบังแดมให้ส้องหน้า .

กฤติพระ

ถัดจากโบตไปก็เป็นที่หู่ของพระสงฆ์ เป็นเพียงเรือนเล็ก ๆ
ทางด้านหนึ่งเป็นห้องโถงสำหรับพระหรือที่สีแดงพระชัมเทศนา เรียก
ว่าพระกัฏ (Prahkdi) ซึ่งตามชัมดาเป็นโรงไม้กระดานไหย่คล้าย
โบตมาก ชายคาบัตของมับันไดชั้น 2-3 ชั้น มีฝาไม้ระแนงแทน
หน้าต่างเป็นช่องลม ในขณะเทศนามีการประชันพ้องขัม ช้างไน้มเล่าคำ
เพดานเป็นแถวยาวสองแถว แต่ละห้องเป็นชั้นเป็นคอก ตรง
กลางห้องสูงจากพื้นขึ้นไปสองสามก้าว เป็นชัมมานันต์ สัตว์รูป
แปลก ๆ และมีตของเหมือนอย่างคัมหู่ในโบตของเรา ถึงเวลา
มีพระแก่ ๆ ขึ้นไปสีแดงพระชัมทางคัมกัฏโบตานจันด้วยอักษรคำอ่าน
ด้วยคำเนียงช้า ๆ และชัตถอยชัตถคำให้บันดาผู้ฟังซึ่งส่วนมากเป็นพระ
นักเรียนหรือพระหนุ่ม ๆ ถึงคำต่างคำหรือข้อต่างข้อผู้ฟังก็พนมมือ
ขึ้นเห็นอหนาผาดสีแดงคารวะ แต่ส่วนมากมีความเลื่อมใสและตั้งใจ
ฟังเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ฉันได้เห็นมากับตาเอง เป็นคนต่างคน
ก่นเจียนหมาก ต่างคนนั่งบดผง หรือคำหมาก ต่างคนจับพลู

หรือไม้ทำอย่างอื่นค่าเวลา ใกล้เคียง ๆ กับขมิ้นมาด้นหรือในท่อนที่แห้งใด
 แห่งหนึ่งพวยในตำนานนี้ มรูปพระอมิตา (Idol of Amida) ยืน
 หยิบเมล็ดถั่วเขียว (Tarate, Faba Aegyptiaca, Nymphaeamagna
 incarnata) เชื่อกันว่าเป็นทนายให้วิญญาณที่ออกจากร่าง รอบ ๆ
 ห้องประดับด้วยช่อดอกไม้มังกุค ทงกระดาดและเครื่องประดับอื่น ๆ
 แต่เดิมเป็นมันแขวนไว้กับปล้องไม้ไผ่เหมือนหย่างที่มในกระบวนแห่

ในระหว่างการประชุม นั้นได้สังเกตเห็นเครื่องอะไรอย่าง
 หนึ่งตั้งหยู่ หนามขมิ้นเป็นนิจ เครื่องนี้ทอดด้วยไม้ไผ่เป็นรูปโต๊ะ
 ห้อยผ้าเหลืองหย่างที่พระสงฆ์นั่งห่ม มีดอกไม้วาง ๆ เต็มบริดไว้
 ทั่วเป็นการประดับ ข้างบนมีขามและจานวางเป็นดั่งรับหยู่ หาด
 ใบ ถ้วยบนๆ เต็มไปด้วยข้าว, ไม้จันทน์หอม, จันทน์เทศ, ปลา
 แห้ง, มะนาว, มะม่วง และผลไม้หย่างอื่น ๆ ของพนเมืองเป็น
 ของถวายพระ (1) คราวหนึ่งขณะที่ฉันกำลังจะเข้าไปในที่ซึ่งตั้งเครื่อง
 หนึ่ง ฉันได้พบคนกำลังแบกหามเครื่องชนิดนี้ลงบันไดมาเพราะได้
 การประชุมแล้ว จะเป็นด้วยผู้คนเกรงกลัวของทางหนทาง หรือเป็น
 ด้วยความลัเพราะของผู้คนแบกหามก็ตาม เครื่องนี้ได้หลุดออกจากกัน
 ขามและจานพร้อมด้วยข้าวของทงนั้นตกลงยังพื้นดิน ทำให้ฉันต้อง
 รีบหลีกทางไปโดยเร็ว ด้วยเกรงว่าฝูงคนจะมารุมเอาฉันว่าเป็นคน
 เหตุเลียบหย่างทงนี้เขา.

(1) เครื่องกันที่

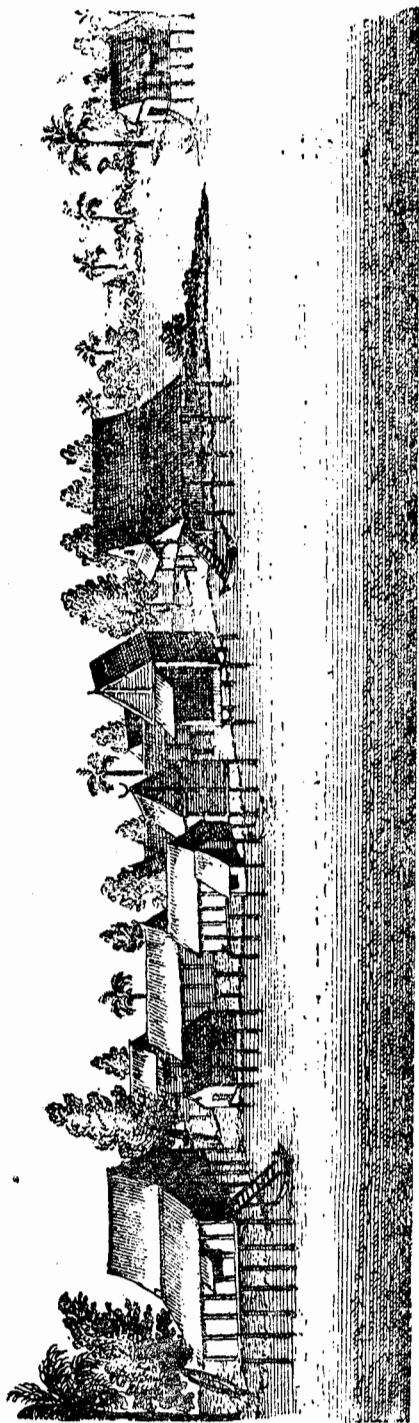
นอกเมือง

รอบ ๆ กรุงมีตำบลหมู่บ้านมากด้วยกันต่างแห่งหยกในเรือลอย
มากกว่าบ้าน ตำบลสองศรีวัด ตำบลศรีบัว และบ้างก็มากกว่านั้น
โยกไปย้ายมาจอดอาศัยหยกที่โน่นบ้าง ที่นี้บ้าง แห่งละหัวครึ่งหัวคร่าว
โดยเฉพาะเมื่อเวลาน้ำมาก หรือมีงานก็ลอยดำเทียบเรือขายของเป็น
อาชีพ ส่วนบ้านเรือนในหมู่บ้านซึ่งปลูกหยบแนบก้น ตามปรกติ
สร้างด้วยไม้ไผ่ประกอบกับไม้กระดานตะลั้งอื่น ๆ ซึ่งหาได้ง่าย แต่บ้าน
ซึ่งปลูกตามริมฝั่งแม่น้ำนั้น ปลูกบนเสาสูงถึงฟากหนึ่ง เพื่อมิให้
กระแสน้ำหนานาทอมถึงพื้น แต่บ้านมีบันไดสำหรับลงน้ำในเวลาหน้า
แล้ง และมีเรือสำหรับไปมาในเวลา น้ำมากด้วย หมู่บ้านอื่น ๆ นอก
จากนั้นหยบแนบก้นแห่งและตั้งขึ้นไปไม่ถนัดน้ำท่วม จึงไม่ต้องใช้เรือหรือ
มีบันไดหย่างนั้นหยู่เอง ในท่าเดเห็นด้านนั้นมอควาอารามลำตาพังรั้ม ที่
ฝั่งลพและเชิงตะกอนที่เผาศพ เมื่อเผาแล้วเขาก็ยกเจดีย์มราคาครอบ
อัฐิและเผาขึ้นไว้เป็นหย่อม ๆ ไป

ค่ายชาวต่างประเทศ

นะแห่งหนึ่งทางด้านใต้ ต้องลงไปตามลำน้ำเล็กน้อย ชาว
วิธินดาได้สร้างโรงงาน และที่หยู่อาศัยขึ้นไว้บนพื้นดินแห่งหย่างเหมาะ
เจาะยิ่งนัก ได้ลงไปอีกหย่อยฟากเดียวกันหมู่บ้านของชาวขี้ปู้
(กองอาช้ที่ตักที่สุดของพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อน) ของพวกมอญ และ
ชาวมลายู ฟากตรงข้ามหมู่บ้านของเขย่ด้ายชาวปอริศเกิดที่มาได้เมื่อย

Or. Sumner MFINAM

เรือนไม้ฝรั่งแม่น้ำพระยา

ไทย และได้ตั้งไปเป็นโบตดังอธิศแต้นักบุญโดมิงโก เป็นโบตของพวกเขา
บาทหลวงนิกายโดมินิก เบื่องหลังโบตนั้นมีโบตย่อม ๆ อีกโบตหนึ่ง
เป็นโบตของบาทหลวงในนิกายเซ็นต์ออกัสติน อาศัยอยู่บริเวณนี้
ไม่กับโดมินิกสามคนที่กล่าวมาแล้ว เป็นที่จำเริญสุขสงบยิ่งนัก
ไม่ไกลจากนี้ ในท่าเด่เดียวกัน มีโบตเยซูอิตอีกหลังเรียกว่าโบต
เซ็นต์ฟอด เป็นของพวกเขาบาทหลวงแห่งนิกายนี้ ซึ่งควรจะเรียกตาม
สันนิายทั่วทั้งทวีปอาเซี่ยนว่าพวกเขาติน มากกว่าพวกเยซูอิต ทาง
ตะวันตกเฉียงใต้ของกรุงศรีอยุธยาปากแม่น้ำ ตรงที่แยกเป็นคลอง
สนามไชย (Klong Nam Ja) บิชอบประจำกรุงคือมิสเตอร์หลุยส์ได้
ตั้งคึกหินขึ้นไว้หลังหนึ่ง กับโบตอันงามหลังหนึ่ง เดี่ยวนับตายเดี่ยว
แล้วตั้งแต่บิชอบเองถูกกักขังไว้เป็นคัมมา คณะสังคโรมันคาทอลิกใน
สยามได้ยืนยันกับกันว่า ในบริเวณใกล้เคียงอยุธยาพวกเขาคริสตังซึ่ง
อายุพัน 7 ปีขึ้นไป และได้เข้าพิธีบัพติศมามีมากถึง 3600 คนแล้ว.

พะเนาทอง

โกด ๆ อยุธยา มีของประหลาดควมรู้หย่างยิ่งหยู่ต้องประการ
ซึ่งนั้นจะเว้นกถ่าได้เสียมิได้ จะกถ่าไว้พอเป็นดังเชป หย่างหนึ่งคือ
พระเจดีย์พูเขาทอง (Pyramid Pkah Thon, หรือ Puka'thon) อัน
ตั้งช่าปรากฏคังหยู่บนที่ราบห่างไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของกรุง
ลัทธิหนึ่ง เจดีย์นี้ไทยได้สร้างขึ้นไว้เป็นที่ระลึกที่ได้ชัยชนะแก่ลัทธิมอ
หย่างใหญ่หลวง นะทนนี้ไทยได้เช้นค่า และที่พอนให้หลวงของชาลัทธิ

แตกพ่ายไป เป็นอันว่าไทยปลดปล่อยอำนาจของมอญหลุดพ้นกลับคืนสู่ความเป็นไทยแต่ดั้งเดิมได้อีกในครั้งนั้น เจดีย์นั้นรูปร่างอย่างใดงดงามมาก สูงราว 40 ฟาทมเสลด ตั้งอยู่บนฐานจัตุรัส ถัดมด้วยกำแพงอันประณีตใดๆ ตัวเจดีย์ ประกอบด้วย โครงสองอันซ้อนกัน ส่วนล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสยาวประมาณด้านละ 150 เพซ สูงราว 12 ฟาทมเรียวเป็นเกาขึ้นไป ทุกด้านย่อมุมเป็นสามแฉกขึ้นไปจนถึงยอด ต่เป็นรูปหลายเหลี่ยม มีสี่ชั้นซ้อนกัน ชั้นบนสุดขอบแคบลง ทำให้อยอดชั้นรองลงมาที่ว่างเหลือเป็นระเบียงเดินได้รอบ ทุกชั้นเว้นแต่ชั้นล่างสุดทำเป็นรูปวงแหวนอย่างประหลาด และที่ริมระเบียงกันเป็นตุ๊กกรง ยกหัวเม็ดที่มุมอย่างงดงาม ที่มุมตอนกลางของทุกๆ ชั้นทำเหมือนหย่างหน้าคอก ประกอบด้วยความงามและการประดับประดา ยิ่งกว่าที่อื่น โดยเฉพาะชั้นยอดตรงปลายเรียวแหลมนั้นงามเป็นพิเศษ ตรงกลางมีบันไดเดินจากพื้นขึ้นไปยังชั้นบน ซึ่งเป็นฐานของ โครงชั้นที่สอง มีชั้นบนใด 74 ชั้นด้วยกัน ชั้นหนึ่งสูง 9 นิ้ว ยาว 4 เพซ โครงชั้นที่สองล่างชั้นบนพื้นชั้นบนของโครงแรก เป็นโครงสี่เหลี่ยมจัตุรัสเหมือนกันยาวด้านละ 36 เพซ เรียวลงสู่ชั้นไปตรงถึงกลางฐาน ทำให้ดูงาม มีตุ๊กกรงล้อมรอบเหมือนกัน ปล่อยที่ว่างบนพื้นฐานราวด้านละ 5 เพซ บนใต้สุดตรงตรงระเบียงนี้ ปากทางประกอบด้วยเสางามขนาดทั้งสองข้าง ฐานหรือชั้นล่างของโครงที่สองเป็นรูปแปดเหลี่ยม ทางด้านใต้ ด้านตะวันออก ด้านตะวันตกและด้านเหนือ

ยาวด้านละ 11 เพซ ส่วนทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันออก
 เหนียงใต้ ตะวันตกเฉียงใต้ และด้านตะวันตกเฉียงเหนือยาวด้านละ 12
 เพซ มีหยักงอนเหมือนโครงเบองต่างสงราว 2-3 ฟาทม ถัดขึ้นไป
 ถัดขึ้นไป ไม่ห่างอะไรกับคักยอดแหลม ซึ่งชนบนทำเป็นเสาด้าน ๆ เว้น
 ระยะห่างกันเล็กน้อย ระหว่างแต่ละเสาด้อย่าง เสาเหล่านี้หนูนึก
 กับกวดเจดีย์สูงเรื่อยขึ้นไปเป็นที่สุดด้วยยอดแหลมยาว น้ำพิสดวงหย่าง
 ยิงที่ยอดแหลมบนท่นพาทนถมมาเป็นเวลายาวนานถึงเพียงนี้ได้หย่างไร นอก
 จากเจดีย์ที่กล่าวมาแล้ว ก็มีโบตวิหารการปเรียนของพระซึ่งมีกำแพง
 ต่อมรอบก่อด้วยอิฐหย่างประณีต โบตนั้นรูปร่างแปดก มีหลังคา
 หลายชั้นมีเสาคุนอยู่.

วัดพระยาพระคลัง

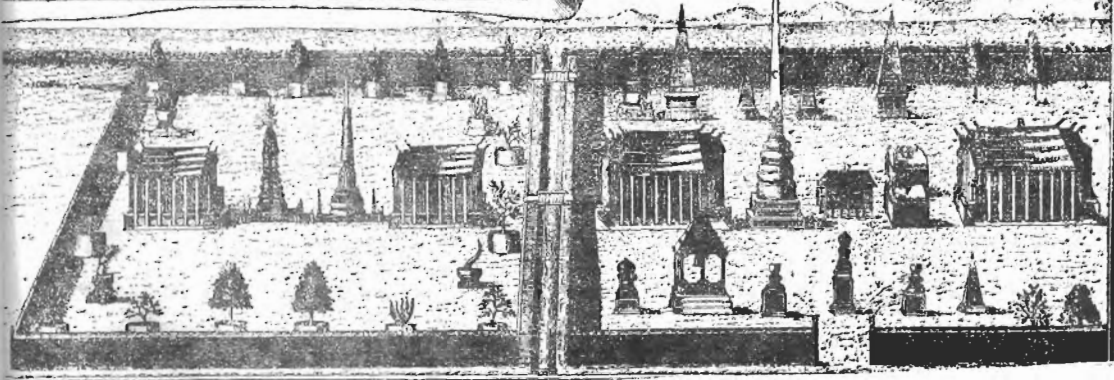
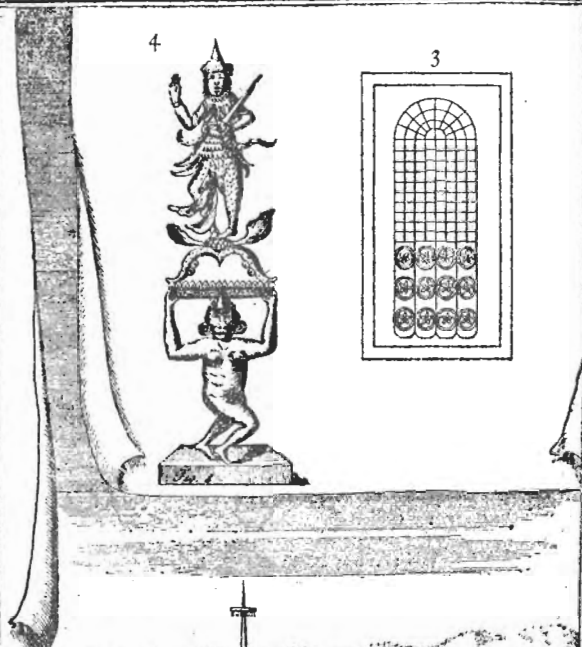
ของแปลกประหลาดยิ่ง อีก หย่าง หนึ่ง ได้แก่ พน ที่รูปสี่เหลี่ยมค
 หนึ่งต่อกัน หยุ ทางทิศ ตะวัน ออก ไม่ห่าง จาก คัว เมือง มากนัก พน
 ที่ทางต้องผ่านมคตของกนกต่าง มีโบต เจดีย์ และคักรูปแปลก ๆ ต่าง ๆ
 กันเป็นอันมาก ล้างหยุพายในกำแพงอันงาม เพื่อมิให้ยาวความมาก
 ไป ฉันได้ทำแผนผังพนดังกล่าว กับรูปคักที่ดำคั้น ๆ บางคักสีแดง
 ไว้ในท่นแล้ว ในพนท่นแรกนั้นเป็นวัดของท่าน พระยาพระคลังหมาย
 ด้วยตัวอักษร A เรียกกันว่าวัดพระยาพระคลัง เป็นวัดมีชื่อเลื่องไม่
 น้อยทีเดียว รูปวัดโดยทั่ว ๆ ไปงดงามมาก แต่โดยนเพาะประต

หน้าโบคนั้นเป็นฝีมือช่าง อันประณีต นึกหนา ตัดก็เป็นรูปวิจิตร
ประกอบด้วยลวดลายพิสดารยิ่งนัก ตัดกันกะอย่างคล้ายคลึง กับโบด
โกตเจดีย์พุทธาของอันมช่อซึ่งได้พรรณนาถึงไว้ข้างบนนี้ ตอนกลาง
โบดยกหลังคาซ้อนกันถึงสี่ชั้นให้ดูงาม หลังคาชั้นล่างสุดยื่นออกไป
ทั้งข้างหน้าและข้างหลังคล้ายปีก มีเสาค้ำด้านตะแคง พายใน
โบดเป็นหย่างเดียวกับหลังอื่น ๆ ทั่วไป มีดด้วยไม้มีหน้าต่าง แต่ง
สว่างเข้าได้แต่ทางประตู และทางช่องผนังบ้าง ชุมประตูยกพื้น
ขึ้นเหนือแผ่นดิน มีหลังคาคลุมหลายชั้น มีเสาค้ำหลังคาแปดเส้า
ยอดมิดทองขึ้นเป็นสองแถว แถวข้างนอกมีลูกกรง สี่แถวเด่นค่อกัน
ล้อมประตูอันวิจิตรข้างในไว้อีกชั้นหนึ่ง ทางด้านหน้ามีประตูพับเป็น
สามคู่ คู่หนึ่งประกอบด้วยต้นคู่ตัดเป็นลายเครือเถาผูกกระด้นพื้น
กันหย่างวิจิตร ประกับด้วยใบและดอกไม้มิเทวรูปสถิตใหญ่ท่าม
กลาง ในแบบและอาการต่าง ๆ กัน บ้างก็มีสี่ชั้นถืออาวухและ
เครื่องมืตต่าง ๆ (1) ทำไว้ได้สี่ตได้ส่วนดั่ง ทำด้วยทองและดีต่าง ๆ.

ถัดจากโบดไปเป็นมณฑปเล็ก ๆ หมายอักษร a ตรงกลาง
มณฑปเขวนระคังใหญ่มีดทองข้างนอกทั่ว วัดเดินผ่าศูนย์กลางได้
สองหลาไรต์ด้วยค้อนในเวลาเช้าเย็นเรียกพระสงฆ์ไปประชุมสวดมนต์
ร้องเพลงสวดพร้อมกันทำเดียงสั้น ๆ หย่างพระยวโรปร้องเพลงสวด.

หมายอักษร B เป็นโบดอีกหลังหนึ่งเหมือนหย่างหลังแรก
เว้นแต่ไม้ประดับประดาอะไรมากนัก ชุมประตูโบดหลังนี้ทำเป็นห้อง

(1) รูปนารายณ์ ?

รูปวัดพระยาพระคลัง

- 1 บริเวณวัดพระยาพระคลัง
- 2 พระพุทธรูปพำโนวิหารที่บึงไถ่โบด
- 3 แผนผังสถลสถีร์ของคนไทย (พระพุทธรูปพำโนวิหาร)
- 4 รูปนาคสิงสถลที่ระบียงโบด

เปิดช่องห้องประดิษฐานพระอิศพระบุษบิตทององค์เล็ก ๆ ที่พนมไบนานขนาดใหญ่ ๆ วางเรียงกันไว้หลายคั้ง เป็นเศศักดิ์ภักวาลาบาตเมื่อเก่าชำรุดแล้ว ก็เอามาเก็บไว้ที่นี้ เพราะเป็นที่เคารพ พิเคราะห์ดูโบตเหต่านแล้ว เห็นข้อสำคัญหลายอย่างหนึ่งคือฉันไม่ได้พบรูปสัตว์และรูปนาคฟังกถุหลายพวกพราหมณ์และจีนทำไว้ในโบตวิหารของเขาเคย รูปทั้งปวงพวยในโบตของไทยล้วนทำเป็นรูปคน หนึ่งบางยืนบ้าง ล้วนรูปนาคฟังกถุต่าง ๆ นั้นล้วนหยาบคายนอกโบตทั้งนั้น เช่นที่ประตู ตามทางเข้าและที่เจดีย์เป็นต้น.

หมายอักษร C เป็นเจดีย์ยอดแหลม บิตทองครึ่งหนึ่งนับจากข้างบนลงมา คงหยาบเนียนซึ่งก่อไว้บนพื้นดินเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยอดสุดที่เดียวคนมองดูขึ้นไป คงกลับบนลงล่าง ห้อยกระดิ่งบิตทองเวลาดมพัดกวัดแกว่งเป็นเสียงดัง.

หมายอักษร D เป็นโรงไม้เล็ก ๆ เป็นที่เก็บเก่าชามาควหนึ่ง ซึ่งหนักมากและทาสีต่าง ๆ.

หมายอักษร E เป็นคอกทับ ประดิษฐานเทวรูปใหญ่คล้ายรูปเทพบุตร Bacchus,⁽¹⁾ พวกพราหมณ์เรียกว่าพระอิศวร Viccasawara ขนาดใหญ่กว่าคนธรรมดามาก บิตทองทอทองค้ำ หินหนาซึ่งมีลักษณะขี้ผึ้งเข้าหาโบตสุดท้ายก็กดต่ำลง ทั้งข้างบนและข้างล่างตลอดจนข้าง ๆ รูปนัยมรูปเล็ก ๆ อีกมากหลาย เบื้องหน้าเทวรูปมีราวสำหรับคึดเทียนธูป มรยใหม่ปรากฏอยู่.

(1) Bacchus เป็นเทพเจ้าแห่งน้ำองุ่นของกรีก อีกชื่อหนึ่งว่า Dionysus.

หมายอักษร H เป็นคอกกับอีกหลังหนึ่ง รูปอย่างเดียวกับหลังที่กล่าวแล้ว ตรงกลางผนังภายในตั้งเป็นรูป บางตอนก็ทำด้วยคอนกรีตของ ถังสนะคล้ายรูปเท้า มีขนาด 4 นิ้ว ยาวประมาณสัก 3 คืบ กว้าง 1 คืบครึ่ง(1) ชาวไทยถือเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยคนยง ที่เชิงรูปนั้น รูปเล็กๆ วางเรียงหยัหลายชนิด

เจดีย์ในทิศแห่งทวารด้านซ้ายนั้นแต่พระเป็นเจ้าต่างองค์ และมีนามตามพระนามของพระเป็นเจ้าเหล่านั้น ตามปรกติมีแท่นสำหรับวางเครื่องบูชาเพื่อประโยชน์แก่พระด้วย

ต้นโพธิ์

ในทิศอีกแห่งหนึ่ง พายในกำแพงมีหม้อและกระถางต้นไม้วางเรียงกันหยัเป็นระยะๆ มีต้นโพธิ์ (Topoo Tree) ปลูกไว้ด้วยหลายต้น ต้นไม้ใหญ่ในจำพวกมะเดื่อ (Fig Tree) ขนาดราวๆ ต้นบีช (Beach) มีกิ่งก้านสาขาสวยไส่ไฟสาด เปลือกเป็นสีเทาเรียบๆ ไบมน แต่ปลายแหลม ลูกกลมๆ มีรสฝาด เป็นประโยชน์แต่สำหรับค้างคาวเท่านั้น ชาวประเทศแถบนั้นถือว่าต้นไม้นี้วิเศษ เพราะพระสมณะโคตมมักประทับใต้ต้นไม้นี้จนเต็มอ และด้วยเหตุนี้เขาจึงนิยมปลูกไว้ใกล้ๆ โบสถ์วิหาร ถ้าวาดินฟ้าอากาศอันขวย ยังมีต้นไม้จำพวกมะเดื่ออีกอย่างหนึ่ง เป็นท่อนบถพรรณเดียวกับต้นโพธิ์เหมือนกัน กิ่งก้านสาขารของต้นไม้ชนิดนี้มักจะย้อยลงสู่พื้นดิน แล้วแตกราก ออกอีก

(1) พระพุทธบาทจำลอง

เกิดข้อใหม่แผ่ไปไกลรอบคัน(1) ชาว^{๖๐}และกาเรยกคันพุทธรังนิโครธ?
(Budham Gas) แต่ปลูกยาก และไม่เหมาะที่จะปลูกใกล้โบด คำ
ที่กินที่มาก พนทแห่งที่สองนมอาหารใหญ่ ๒ หลัง ๆ หนึ่งตรงประตูที่จะ
เข้าไปมีรูปยักดิ์ ๒ คนยืนประจำห้วยทุกประตู และที่ประตูหลังก็มีรูป
ปอตุเกสสองรูปเขียนไว้ใหญ่เท่าคน ถึงคราวเทศกาดในวิหารนมนาน
พิธีประจำทุกปี นอกจากนมหอยพระพุทธรูปอื่น ๆ และเจตียต่าง ๆ
อีกเป็นอันมาก ซึ่งต่างของคกบิตของตลอดและต่างของคกมรูปนำส่ง
กตว้าง ๆ เป็นอันมาก.

ศาสนาและปฐนียวัตถุ

ตำนานของชาวประเทศนี้เป็นตำนานที่รูปเคารพ ของ พราหมณ์
ซึ่งเป็นที่นับถืออยู่ในบันดาชาติทั้งหลายทั้ง ปวง นับ ตั้งแต่ใน ตุ่มแม่
น้ำสินธุไป จนปลายที่สุดตุมพรทิส เว้นแต่ที่ราชสำนักแห่งพระเจ้า
โมกุล และในนครใหญ่ ๆ ของพระองค์เช่นเกาะสุมาตรา, ชวา,
ซีเลเบต และเกาะใกล้เคียงอื่น ๆ ตำนานหมดได้รับความนับถือมาก
ดึกถึงรูปเคารพทั่ว ๆ ไปนี้ (เป็นดึกษิต่างหากจากตำนานบูชา
พระอาทิตย์ของชาวเปอร์เซียโบราณซึ่งเดี๋ยวนี้เกือบจะหมดไปหมดแล้ว)
แม้แตกแขนง ออกเป็น นิกายและ มีความเห็นต่าง ๆ กัน ไปตามชนบ
ทำเนียมประเพณี, ภาษาคะความหมายที่เปลี่ยนกันไปในทุกดินแดน
กมรากถานเช่นเดียวกัน ชาวไทยประดิษฐ์ถาหรูปถาธคาของคนไว้ใน

ใบคิหาร โดยหล่อเป็นรูปขนาดใหญ่ในท่านั่ง สักฆวต นวี่ด้า
 บัดทอง มีพระอัครสาวกประดิษฐานอยู่ทั้งสองข้าง ๆ ละองค์ นอก
 นั้นก็มีพระสาวกอื่น ๆ ห้อมล้อมอยู่รอบ เป็นรูปสี่เหลี่ยมเตี้ยก้นทั้งหมด
 และหล่อในท่าเดียวกันเป็นลวดนมาก เขาเชื่อว่าพวกพราหมณ์ว่า พระ
 เป็นเจ้านันดังอยู่ในพระพุทธรูปองค์ ข้าพระองค์ดำแดงออกโดยพระรัศมี
 ของพระองค์ มีตำนานกล่าวว่า เมื่อหลายพันปีมาแล้วพระวิสิณ
 (Witsnu) คือพระเป็นเจ้าเมื่อได้พิจารณาถึงสภาวะต่าง ๆ กันได้
 แปลกในปางที่เฝ้ากัฏฐวตารลงมาเป็นแขกดำ ที่เรียกว่าพระพุทธรูปเจ้า
 (Prahputditsau) นั้นหมายความว่าพระองค์เป็นมนุษย์ผู้สั่งกัฏฐ เป็นสมณะ
 โคตม (Samana Khutama) แปลว่า พระผู้ปราศจากศันทา,
 เป็นพระผู้เป็นเจ้า (Phah bin Tsjaou) หรือเรียกง่าย ๆ ว่าพระ
 (Prah) มุนี (Saint) หรือพุทธะหรือพุทฺธิ (Budha, Phutha)
 ชาวลังกาเรียกพุทฺธิม (Budham) ชาวจีนและญี่ปุ่นเรียกสังกะหรือ
 เซกกะ (Sacka, Siaka) หรือพุทธะ (Fotoge) หมายถึงเทวรูป
 มีล้อยี่สิบแปดซี่ชื่อว่าซ็องจั้ง (Si Tsun) แปลว่า มุนีผู้ใหญ่.

ว่าถึงประเทศอันเป็นที่อุปคแห่งพระพุทธรูป รู้จักว่าตำนานของ
 ชาวประเทศทั้งปวงนั้นหาต่างกันไม่ ชาวไทยเรียกประเทศซึ่งพระพุทธรูป
 เจ้าอุปคว่าลังกา ได้แก่เกาะชวาตอนซึ่งว่ากันว่าชาวไทยได้รบยี่สิบห้า
 ของตนมาจากที่นั่นเป็นครั้งแรก แล้วแผ่ไปตามประเทศใกล้เคียงไปจน
 ถึงลพบุรีและญวน ตามซึ่งกล่าวมานี้ จะเห็นร่องรอยของลัทธิลังกา

และตำนานซึ่งเขาปลื้มมากก่อนเหมือนเป็นอีกตำนานหนึ่งนั้น ปรากฏหุ
 บนยอดเขาสูงในเกาะลังกา ชาวยุโรปเรียกยอดเขาอะดัม (Pico
 d'Adam) ซึ่งชาวเกาะถือว่าเป็นเขาศักดิ์สิทธิ์ กำหนดในแผนที่เป็นใจ
 กวางของพิภพทีเดียว ส่วนชาวลังกาเองนั้นเรียกชื่อประเทศอันเป็น
 แหล่งอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าว่ามัฆะเทศ (Macca desia) หมายถึงเป็น
 อาณาจักรสยาม เพราะเขาใช้พระบาติ หรือคัมภีร์ตำนานของสยาม
 ที่เขาไปจากสยาม เขียนเป็นตัวขอม (Khom) หรือภาษาของขอม
 ฝ่ายชาติจีนแต่โบราณก็นักว่าพระมุนีองค์นี้ และพระมหากษัตริย์ของ
 พระองค์ อุปถัมภ์ในประเทศมกฏ (Magatta) หรือที่ชาวยุโรปเรียกว่าเทน
 ซิกมกฏ ก๊ก (Tensik Magatta Koki) แปลว่าสวรรค์ภูมิประเทศ ซึ่ง
 ตามความเห็นของเขานั้นว่าเป็นทวีปอินเดีย นับรวมทั้งมณฑล
 สยามด้วย และยังมีคำกล่าวต่อไปว่าพระเชกกาเป็นโอรสของพระเจ้า
 แผ่นดินแห่งประเทศต่าง ๆ นั้น ซึ่งชาวเมืองเหล่านั้นต่างก็ขัดกันไป
 ขัดกันมาให้เป็นอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าของกันและกัน ดูต่างฝ่าย ต่างก็ถือว่า
 ถ้าอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าของเขาเป็นต่างเมืองแล้วจะดีกว่า พวกพราหมณ์
 ที่คงแก่เรียนเชื่อว่าพระพุทธไม่มีย่อม แต่เป็นสยัมภูกำเนิดขึ้นเอง
 เพราะฉะนั้นจึงไม่รู้จักเรื่อง กำเนิดและประเทศอันเป็นแหล่ง อุปถัมภ์ของ
 พระองค์ เขาสมมติพระองค์เป็นรูปคนมีสี่มือ นอกจากนั้นก็ไม่
 เทพตำนานอันที่เกี่ยวข้องกับปาดิหารยของพระองค์ เว้นแต่ความเชื่อกัน
 ปรึมิปร่าว่าพระผู้ซึ่งพรหมจรรย์สถิตอยู่เหนือ ดอกบัว มาเป็นเวลาดัง

1. มี หัตถ์ถาปน หาดายประการ ปราบคดขี่อวดอ้าง ถึงความ งามน่าย
 ค่ายคดขี่ซึ่งกันและกันในระหว่างลำดับการปกครองอิจิปปโตโบราณ
 และในภาคบุรพทิศ^๕ เป็นต้น ประการหนึ่ง ชาวอิจิปปโตสมัยพระ
 เป็นเจ้าของเขาเป็นรูปสัตว์และมนุษย์ นาส์ฟังก์ถัวต่าง ๆ หย่างเดียวกับ
 ชนชาวชาติภาคตะวันออก^๕ แต่ชาวอิหร่าน, คัดเดียนและชาติอื่น ๆ
 ที่นับถือลำดับเดียวกัน นับถือบูชาดวงดาวในท้องฟ้า อาทิพระ
 อาทิจโดยเฉพาะ และสมัยไฟเป็นรูปเคารพแทนฉะนั้นและชรอยก่อนที่
 ลำดับการปกครองหย่างใหม่จะเข้าไปประดิษฐานในประเทศอินเดีย^๕
 ในอินเดียคงจะมีการนับถือบูชาท่านองเดียวกับ ชาว คัดเดียน และชาว
 อิหร่านที่หยู่ใกล้เคียงอีกด้วย การที่จะนึกได้ว่า ชาติที่มี ความรู้
 ดึกดึกซึ่งเหล่านี้ไม่มีลำดับนาเลย เหมือนดัง พวก หดเคเดนคอตอัน
 เขียมโหดนั้น ไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะเหตุนี้ จึงน่านึก
 ยิ่งกว่า ชาติเหล่านี้เคารพนับถือพระเป็นเจ้าของอันเป็นทิพโดยบูชาพระ
 อาทิจและดาวอื่น ๆ ตามโศคิศาสตร์ตาม ชนบ ทำเนียม ประเพณีของ ชาติ
 คัดเดียนซึ่งเป็นการตรงต่อความรู้ลึกพายนอก จนทุกวันนี้ก็ยังม^๕ซาก
 ของลำดับคัดเดียนเหลือหยู่ในหมู่ชนชาติเหล่านี้ อาทิเช่น การเคารพ
 บูชาพระอาทิจและดาวต่าง ๆ ซึ่งหย่างไร เสี่ย พระของเขาคงจะไม่ได้
 ล่อน เป็นแต่ยอมให้ปฏิบัติได้โดยไม่จำเป็นเหมือนดังที่ในรัชกาล
 ของชาติคริสต์ตั้ง ยอมให้ประเพณีการปกครองและโศคตางเหลือรอดหยู่
 ได้นั้นเหมือนกัน ประการหนึ่ง มีตักศิความเชื่อถือในลำดับอิจิปปโต

หยุ่สองหย่าง ซึ่งคงรักสาหวงแหนไฉ่หย่างเคร่งครัดที่สุด หย่างหนึ่ง
 คือความเชื่อที่วักเวียนมาการถ่ายทอดการจตุ ชักหย่างหนึ่งได้แก่
 การเคารพบูชาโค โดยนเพาะคือพระโคที่เมมพีส์ เรียกว่าอปีส์
 (Apis) หรือเซราปีส์ (Serapis) ซึ่งขงทิพเกียรติะได้รับ
 การพดกัมจากพระ ตติความเชื่อถอหงส์ของหย่างนกงยงเชื่อถอ
 กันหยุ่ในหมู่ชนชาวอาเซียด้วยเหมือนกัน โดยนเพาะชาติที่หยุ่ทาง
 เบองประจิมทิศของแม่น้ำคงคา อาสัยเหตุจนจึงห้ามใครกรดาที่จจะค่า
 แมแต่ควมแดง ซึ่งเปนมัยที่สุดไม เพราะถอว่าวักเวียนมนุ่ไปจตุ
 และโคนันก็ได้รับยกย่องเหมือนกันว่าพระเจ้าสังตถิตหยุ่จึง ได้รับ การ
 พดกัมและเอาใจไ่ด้ด้วยความเคารพ มีการเผาคูโคเปนการ
 บูชา และมตรเจ้าถอว่าเป็นนาอนตถิตทช ส่วนรูปโคนันมีดาด
 เปนที่ประดิษฐานที่หน้าวิหารของเขา ซึ่งเป็นที่ตักการบูชาด้วยดอก
 ไม และธูปได้ขโดมน้ำมันทุกวัน อนึ่ง, นาสังเกดยงนกว่ายง
 ในหมู่ชนทหยุ่ใกล้ฉัจบปะเข้าไ ความเชื่อในตติทงตถองประการน
 กยงแนแนพ่นมนคงหนกชน และถายิงห่างออกมา ความเชื่อกยง
 คดายถง เพราะฉะนั้นในสยามและบูรพประเทศอันไกลถน แม้พวก
 พระเองก็ไมถอส่าในเรื่องบริโภคเนอโค ถ้าว่าโคนันไมได้ถูกค่าเพื่อ
 ความต้งการให้ค่า คตอดจน ความเห็น ในเรื่อง การ ถ่ายทอด
 วิญญาณก็ไมเปนการเชื่อถอหย่างเคร่งครัดเหมือนหย่างพวก Benjan
 ในสินโดสตานัก เพราะพวกที่หยุ่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำคงคา

[illegible]

2. เป็นกรนำสั่งเกณฑ์ ว่าเมื่อสืบถามสดตัวมาแล้ว หรือ
ถ้าจะนับให้ถ้วนถี่ที่สุด ก็ตกปีที่ 536 ก่อนกำหนดพระคริสต์ พระเจ้า
แคมไบสส์ (Cambyses) แห่งอิหร่าน ซึ่งเด็กดีมีอำนาจของชาวอียิปต์
คำบดหรือพระโคของอียิปต์เสีย ส่วนพวกพระภิกษุไม่ถกคำถกขับ
ออกไปนอกอาณาเขต ทันทีเราหาพยานมาคดโกงว่าชาวสยามนับตั้งราช
ของคนโรมันแต่มาปวันพานของพระเจ้าดา ซึ่งปีที่ 2233-4 ของจักรราช
ไทยตกปีที่ 1690 หลังจากอุปตพระคริสต์คนนั้นแล้วจะเห็นวาระเริ่มตั้ง
ราชที่กล่าวมานั้น ลงกันกับเวลาที่พระเจ้าแคมไบสส์ยกเลิกอำนาจอียิปต์
ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่าพระแห่งเมมฟิส ซึ่งได้นามชื่อว่า พุทธหรือ
เชกกา คงจะหนีเข้ามาในอินเดียกับสาวก และประดิษฐานอำนาจแห่ง
ตนจนกระทั่งแผ่นดินจนได้รบความเสื่อมได้ยับยั้ง และแผ่ไปไกลจด
ปลายบูรพทิศแถบนี้.

๓. พระตำตอ^๕ของคณ^๖พระสังฆมุตเหมือนณนิกร เพราะ
ตระ^๗น^๘จ^๙ม^{๑๐}ขอ^{๑๑}ให้^{๑๒}สน^{๑๓}ทาน^{๑๔}ได้^{๑๕}ว่า พระองค์ไม่ใช่ชาวอินเดีย แต่คงจะ
อุป^{๑๖}ต^{๑๗}ชน^{๑๘}ในดินฟ้าอากาศอันร^{๑๙}บ^{๒๐}ระ^{๒๑}ของอาฟริกา. เพราะอากาศใน

อินเดียนไม่เคยผลิตคนซึ่งมีผมขมวดเช่นนี้เลย มีแต่คนผมดำยาว
 และหยิกเล็กน้อยเท่านั้น และแม้ชาวไทยจะกรั่นผมสั้นจนเหลือยาว
 เท่านั้นพอ ผมของคนไทยนั้นก็มีได้ขมวด แต่ตั้งชันเป็นแปรงติดกับ
 ผมนิโกร ขาดัยเหตุนี้ พระพุทธจึงน่าจะเป็เชื้อชาติอาฟริกามาก
 กว่าไทย.

พระ

คนไทยโดยทั่วไปเป็นคนเรียบร้อยและมีการอบรมดี คณะสงฆ์
 ของไทยบำเพ็ญชีวิตอย่างลุ่มถะและสันโดส เพราะมุ่งหวังที่จะบันลึ
 ความบริสุทธิ์ในโลกนี้ เพื่อบรรจบในโลกลัทธิธรรม และเพื่อ
 ได้รับความชอบแทนความดีอันไม่รู้จักสิ้นสุด โดยชำระชีวิตเกดาค้นหา
 กิเลสของใจตามลัทธิและแบบอย่างของพระลัทธิ ท่านเหล่านั้นยอม
 ชะพรตพรหมจรรย์ คือไม่แต่งงานตรากตรำที่ยังดำรงความเป็นพระ
 แต่อาศัยช่วยร่วมกันในกุฎตามวัด การครองผ้าของท่านหยู่ข้างจะปลดอย
 เป็ดอย มีผาผนเดียวหรือสองบงดีเหลือองแก่งหญ่แคเอว และมีผ้าอึก
 ผนหนึ่งจับเต็ก ๆ สะไบเฉียงให้ด้าย ในเวลาฝนตกท่านค้อออกใช้
 ห่มล่อนบน ดีสะของท่านก็ปลงผมหมดและปลดอยเป็ดอย มีล้อ
 พัดทำด้วยใบตาล หรือเป็ดอกไม้หย่างอื่น (ตาตบัตร์).

ลำดับชั้นคณะสงฆ์

มีถานานุกรมพระสงฆ์ไทยโดยลำดับดังนี้.

- (1) ลำดับชั้นที่ลุดเรียกว่าเจ้าเณร (Dsaiaunces) เปนเสมอ

อนุปตัมบัน ซึ่งเมื่ออายุบรรลุนิติภาวะแล้วจึงจะได้เลื่อนสถานะขึ้นเป็น
เจ้ากู (Dsiaukus) โดยวิธีฉดอง เป็นการไต่หย่างหนึ่ง
(อุปตัมบท).

(2) เจ้ากู ได้แก่พระภิกษุสามเณร ซึ่งครองภิกษุภาวะอยู่ใน
ตักกัคค้ายคอนเวนต์หนึ่ง หรือมากกว่า ไกลๆ กับตัววิหาร
ที่หยู่ของพระเช่นทุกแห่งนั้น.

(3) หตวงวัด (Luangwad) หรือตัมमार (Sompan) เป็น
ผู้ปกครองที่หยู่ของพระทั้งหมดในจังหวัดหนึ่งๆ ย่อมขึ้นต่อ

(4) พระครู (Prahkhu) ซึ่งมีตักกัคค้ายๆ บิชอบ หรือ
เมโทรโปลิตัน พระครูตลอดคนระสังคทั้งหมดในอาณาจักรเด้ากัหยู่ใน
บังคับบัญชาของ

(5) พระสังกราช (Prah Sankara) อีกต่อหนึ่ง พระสัง-
ราชขึ้นหยู่ในพระมหานครที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน คือกรุงศรี
อยุธยาซึ่งตั้งคานภาพลั่งดัด จนแม้แต่พระเจ้าแผ่นดินเองก็ตองถวาย
การวระสังการ.

พระสังเกล้าท่าน ไม่เป็นชาติใด ชาติหนึ่ง โดยเฉพาะเช่นหย่าง
พราหมณ์ แต่คนทุกๆ คน ใครๆ ก็ได้ที่มีจิตดีทรา จะบวช
เป็นพระภิกษุก็ได้ แม้แต่คนผู้มีครอบครัวแล้ว ก็อาจจะออกจาก
ภรรยา มาบวชหยู่ในวัดก็ได้ คณะสังคนี้ ประกอบกันเป็นลำดับนา
จักร ครอบไต่ทั้งคงเป็นระเบียบเรียบร้อยหยู่ ทางอาณาจักรจะขึ้น

มือเข้าไปตบโศกทันทีโดยดีดกันโดยยอมไม่ได้ทั้งนั้น ถ้ามีพระภิกษุรูปใดไปทำผิดเขาก็จะต้องถูกตักเตือนออกมาเสียก่อน จึงจะลงอาญาได้ แต่ถึงมาตรวจว่าจะไม่เป็นที่เสื่อมใส่นับถือหย่างแต่ก่อนแล้วก็ตาม การตบนั้นก็ยังจัดว่าเขากว่าครวาศหุยนั่นเอง ในบางครั้ง แม้เป็นโศกหนัก พระเจ้าแผ่นดินอาตโปรดให้เนรเทศไปอยู่เกาะร้างแห่งหนึ่งเท่านั้น เรียกว่า เกาะกะทิว (Coccatian) เป็นเกาะที่ซึ่งใช้กักขังพวกข้ามาจนนครีและเงนาคีของพระองค์เมื่อมีความผิดต่อแผ่นดินนั้นด้วย.

๕

ยังมีชาวหุยนับถือพุทธอีกพวกหนึ่ง เรียกกันว่า นางซี (Nanktsij) ถูมเครื่องนุ่งห่มคล้ายพระ เว้นแต่เป็นผ้าขาว ไม่ใช่สีเหลือง เดิมทีนางซีเหล่านี้อาศัยหุยนับกับพระไถ่ๆ วิหารแต่มีเรื่องเกิดขึ้นว่านาคแห่งหนึ่ง ซึ่ง หุยนเห็นอยู่ชุกชุม ไปวางหนึ่ง ตก นาคพระและเจ้าพรวรรดาหุยนรวมกัน ปรากฏว่านาคชหายคน นครรณชน ตั้งแต่นั้นมาเลยต้องย้ายไปอาศัยนอกวัด เพื่อจะได้บำเพ็ญดีถาวรนาได้โดยสะดวก วัดนั้นยังคงปรากฏชื่อว่าวัดนางซี (Wad Nanktsij) มาจนบัดนี้.

การนับสักราชและวันเดือนปี

ไทยเริ่มนับสักราช (Soncarad) ของคน ตั้งแต่พระนิพานของพระสมณะโคตมเจ้า (God Sommona Khutama) ของเขาซึ่ง

เรียกออกห่างหนึ่งว่า พระพุทธ ในปี 1690 ที่นั้นได้เข้าไปอยู่ใน
เมืองไทยนั้นเป็นปี 2234 แห่งจักราชของเขา เขามีกะทันหันรอบ
60 ปีห่างจนเหมือนกัน แต่มียอดเพาะหยาเพียง 12 ปีเท่านั้น นับ
12 ปีนั้นเวียนไปครบห้าเที่ยวเป็นหนึ่งรอบ 60 ปี เพื่อพึงใจผู้อ่าน
นั้นขอรับข้อของบท 12 ปีและเดือนคดตจนข้อจนคามทชาวไทยได้
บอกกันไว้ด้วย ข้อบนนั้นดังนี้

1. ปีชวด (Pije Tsoelat) คือปีหนู
2. ปีฉลู (Pije Tsaloe, Tslu, Tsialou) ปีวัว
3. ปีชาน (Pije Kaen) ปีเสือ
4. ปีเถาะ (Pije To, Tao) ปีกระต่าย
5. ปีมะโรง (Pije Marong, Maroni) ปีงูใหญ่
6. ปีมะเส็ง (Pije Maceng, Maseeng) ปีงูเล็ก
7. ปีมะเมีย (Pije Mamia) ปีม้า
8. ปีมะแม (Pije Mame, Mamij) ปีแพะ
9. ปีวอก (Pije Wock, Wook, Woak) ปีลิง
10. ปีระกา (Pije-erka) ปีไก่
11. ปีจอ (Pije Tso, Tsjoo, Tgio) ปีหมา
12. ปีภน (Pije Koen) ปีหมู

ปีหนึ่งแบ่งออกเป็น 12 เดือน (Dsuan) ตามทางจันทรคติ
ซึ่งมี 29 และ 30 วันสลับกัน ทุกๆ ปีที่สามมี 13 เดือน โดยมี

เดือนชื่อนกนึ่งของหนอยเดือนหนึ่ง ถ้าจะเรียกชื่อนะเพาเดือนนกเดิม
 เดชเข้าข้างท้ายคำว่า “เดือน” เป็นลำดับกันไป เช่นเดือน อ้าย
 (Dsuan Aey) ว่าเดือนแรกหรือเดือนที่หนึ่ง เดือนยี่ (Dsuan Gie,
 Dzi) เป็นเดือนที่สองและต่อไปเป็นเดือนสาม (Saem) เดือนสี่
 Sie) เดือนห้า (Ha) เดือนหก (Hook) เดือนเจ็ด (Tset)
 เดือนแปด (Pet, Peijt) ซึ่งมีสองหนทุกสามปี เดือนเก้า (Cau,
 Knau) เดือนสิบ (Sieb, Sib) เดือนสิบเอ็ด (Sibeet) เดือน
 สิบสอง (Sib Song) เดือนอ้ายคือเดือนแรกนหม 29 วัน เดือนที่
 สอง 30 วัน เดือนที่สามก็มี 29 วันอีก สืบกันไปเช่นนี้ รวม
 ทั้งปีเป็น 354 วัน แต่ทุก ๆ ปีที่สามเป็น 384 วัน

ส่วนการนับวันนั้น นับจากดวงจันทร์เริ่มขึ้นไปจนจันทร์เพ็ญ 15
 วัน แล้วกลับขึ้นต้นใหม่ต่อไปอีกจนถึงเวลาดวงจันทร์ขึ้นใหม่ต่อไป ด้วย
 เดือนเดือนไทยบางเดือนจะมี 30 วัน และบางเดือนก็มี 29 วันดังว่า
 มาแล้ว

สัปดาห์หนึ่งมี 7 วัน ซึ่งมีชื่อตรงกับของเราดังนี้

Sunday	ไทยเรียกว่า	วันอาทิตย์ (Wan Alit)	คือวันของพระอาทิตย์
Monday	,,	วันจันทร์ (Wan Tsan)	คือวันของพระจันทร์
Tuesday	,,	วันอังคาร (Wan Angkaen)	คือวันทำงาน
Wednesday	,,	วันพุธ (Wan Poeth)	คือวันประชุม
Thursday	,,	วันพระอาทิตย์ (Wan Prahat)	คือวันมื่อ(1)

(1) คงออกสำเนียงผิดเลยเข้าใจผิด

Friday ไทยเรียกว่า วันศุกร์ (Wan Sock) คือวันพักผ่อน
 Saturday ,, วันเสาร์ (Wan Sauw) คือวันเปลี่ยนแปลง
 เพราะว่าจะเปลี่ยนชนัตปีดาห์ใหม่

วันนักขัตเรีกส์

ทุกๆวันแรกและวันที่ 15 ของเดือนชาวไทยมีการสัมนาเพราะว่า
 เป็นวันดวงจันทร์แรกขึ้นและวันดวงจันทร์เพ็ญ บางคนก็ไปวัดทุกๆวัน
 แรกของสัปีดาห์ซึ่งตรงกับวันอาทิตย์ของเราอยู่บ้าง

นอกจากนี้ยังมีพิธีประจำปีอีกหลายอย่าง เช่นพิธีซึ่งทำเมื่อชน
 ปีใหม่ เรียกว่าสังกรานต์ (Sonkraen) อีกอย่างหนึ่งเรียกว่ากณิ
 บก (Ktimbac หรือ Kitimbac) ได้แก่ขบวนแห่ทางบก ซึ่งฉันได้รับ
 คำบอกเล่าว่าพระเจ้าแผ่นดินได้เสด็จไปซึ่งทำพิธีกรานกณิบทวดอันมีชื่อ
 เลื่องลือหนึ่งชื่อวัดหน้าพระธาตุ (Napathat) สักดิ์โดยรมย์คนตาก
 พิธีอีกอย่างหนึ่งเรียกกระณิน้ำ (Ktinam) เป็นขบวนแห่เสด็จทางเรือ
 ไปซึ่งทำพิธีกรานกณิบทวดหลวง ชื่อวัดบางปะอิน (Banihin) ดัง
 หน้ได้ยัรยาตมา ซึ่งตามความเห็นของสามัญชนทั่วไปเป็นพิธีเพื่อ
 คัดกระแสน้ำที่ก้างเอ่อท้นสูงที่สุดในวันนั้นให้ไหลตดลงไป ยังมีพิธีประ
 จำปีของชาวไทยอีกสองอย่าง อย่างหนึ่งเรียกว่าคะเชนทรส์นาน
 (Sahutsioian) เป็นพิธีอาบน้ำข้างนั้นเอง มีพิธีใหญ่โตสำหรับสัตว
 ชนนี้ถึงสองวัน วันเริ่มเทศกาลนักขัตเรีกส์ทั่วไปนั้น ไทยเรียกว่า
 เข้าพรรษา (Kaupasa) และวันสุดท้ายเรียกว่าออกพรรษา (Oppasa)

เงินตรา

ยสภกษ

ยังเหลือตั้งทศนควนกว่าหยาอีกหย่างหนึ่งคือ เงินตรา

ไทย มี

(1) ชั่ง (Tsiani) ซึ่งชาวต่างประเทศเรียกว่า (Katti) ราคา
ต้องปอนด์ครึ่ง หรือ 20 เทลล์ (Thails) หรือ 50 ริคต์ดอลลา
(Rixdollars) คือเป็นดองเท่าของ katti หย่างที่ชั่งกันในบาตาเวีย
และไนยบัน

Thailไทยเรียกชื่อว่าคำตัง (Tamluni) แต่คำตังนี้มีได้ตราเป็น
เงินให้ใช้ คงเป็นมาตราให้ับเท่านั้น คำตังหนึ่งมี 4 บาท (Baat)

(3) บาทหนึ่งราคา 4 มาส (Maas) หรือ 30 Stievers
วิณดา

(4) มาสหนึ่งคำไทยเรียกว่าตัง (Slini, Sling) มีดอง
เฟื่อง (Fuang)

(5) เฟื่องหนึ่งมีดอง “สามไพ” (Siampai)

(6) สามไพหนึ่ง (Siampai, Sapai) มีดองปี (Puinini)

(7) ปีหนึ่ง (Pynini) แดกออกได้เป็นเบีย (Bija) ซึ่งเป็น
หอยจันเต็กๆ ตัวขาวหรือเหลืองก็ได้ คำของชาวเราเรียกว่า Cowers

(8) เบียนนมราคาต่างกันมาก เฟื่องหนึ่งขาดขอได้ตั้งแต่ 500
ถึง 800 เบีย⁽¹⁾ มักเขามาขายจากหมู่เกาะมัลดีฟ (Maldiv Islands)

(1) มาตรนแลกเบียนนี้ ไม่คงที่แน่นอน